

Dit rapport is een uitgave van het NIVEL in 2006. De gegevens mogen met bronvermelding (Mieke Cardol, Marcia Vervloet, Mieke Rijken, *Participatie van mensen met beperkingen 2005, Basismeting participatiemonitor*, NIVEL 2006) worden gebruikt. Gezien het openbare karakter van NIVEL publicaties kunt u altijd naar deze pdf doorlinken.

Het rapport is te bestellen via receptie@nivel.nl.

Ga (terug) naar de website: <http://www.nivel.nl/>

Participatie van mensen met beperkingen 2005

Basismeting participatiemonitor

Mieke Cardol
Marcia Vervloet
Mieke Rijken

ISBN 90-6905-7840

<http://www.nivel.nl>

nivel@nivel.nl

Telefoon 030 2 729 700

Fax 030 2 729 729

Omslag: Richard van Kruijsdijk

©2006 NIVEL, Postbus 1568, 3500 BN UTRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het NIVEL te Utrecht. Het gebruik van cijfers en/of tekst als toelichting of ondersteuning in artikelen, boeken en scripties is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Voorwoord

Medio 2005 is de monitor 'Participatie van mensen met beperkingen' van start gegaan. Dit onderzoeksproject wordt door het NIVEL uitgevoerd met subsidie van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en in overleg met het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). De monitor heeft tot doel de ontwikkelingen in de aard en omvang van de participatie van mensen met beperkingen in de Nederlandse samenleving in de komende jaren te beschrijven. Overheidsbeleid en nieuwe wetgeving bieden kansen aan mensen met beperkingen om hun deelname aan en betrokkenheid bij de samenleving te vergroten. De komende jaren moet blijken of mensen met beperkingen daadwerkelijk de door hen gewenste participatie kunnen realiseren. Hiervoor is de inzet nodig van gemeenten en mensen met beperkingen zelf, maar ook van scholen, bedrijven, sportverenigingen, belangenorganisaties, individuele burgers en alle andere actoren in de (lokale) samenleving.

De monitor is bedoeld om de participatie van mensen met beperkingen binnen verschillende domeinen nauwgezet te volgen alsmede de daarbij ervaren knelpunten en behoeften. Door jaarlijks de feitelijke participatie, de ervaringen en ondersteuningsbehoeften van verschillende groepen mensen met beperkingen te peilen, wordt zichtbaar op welke terreinen vooruitgang wordt geboekt, op welke gebieden zich knelpunten voordoen en waar bijsturing nodig is.

Dit rapport is de eerste in een reeks van jaarlijkse rapportages. Het bevat de resultaten van een eerste peiling (najaar 2005) onder groepen mensen met lichamelijke beperkingen. De gegevens over hun huidige sociale en maatschappelijke participatie vormen het vertrekpunt ter beschrijving van de ontwikkelingen in de participatie van mensen met lichamelijke beperkingen in de komende jaren. Dit najaar zal een tweede peiling plaatsvinden bij deze groepen. Belangrijk is ook dat dit najaar - aan de vooravond van de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) - een peiling zal plaatsvinden bij mensen met een verstandelijke beperking en hun vertegenwoordigers. Op die manier kan in het volgende rapport ook voor deze groep burgers een 'stand van zaken' worden beschreven waartegen de ontwikkelingen op het terrein van hun deelname aan de samenleving de komende jaren kan worden afgezet.

Voor de gegevensverzameling bij mensen met lichamelijke beperkingen voor dit rapport is gebruik gemaakt van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten (NPCG). Dit panel is door het NIVEL in samenwerking met het SCP opgezet en bestaat uit circa 3.500 mensen met (medisch gediagnosticeerde) chronische somatische aandoeningen en lichamelijke beperkingen. Voor de opzet en uitvoering van het NPCG hebben de ministeries van VWS en Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) subsidie verleend. In de eerste plaats willen wij de leden van het NPCG hartelijk bedanken voor hun deelname aan de extra enquête voor de participatiemonitor. Tevens bedanken wij het programmeringscollege van de monitor en de programmacommissie van het NPCG voor hun constructieve inbreng bij de gegevensverzameling en de rapportage.

Utrecht, juli 2006

Inhoud

Voorwoord	3
1 Inleiding	7
1.1 Achtergrond	7
1.2 Overheidsbeleid	8
1.3 Participatiemonitor	10
1.4 Definitie van participatie	11
2 Methode	15
2.1 Onderzoeksgroepen	15
2.2 Vragenlijst	17
3 Participatie van mensen met beperkingen	19
3.1 Mensen met motorische beperkingen	19
3.2 Mensen met zintuiglijke beperkingen	25
3.3 Mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen	29
4 Beoordeling van de gerealiseerde participatie	37
4.1 Mensen met motorische beperkingen	37
4.2 Mensen met zintuiglijke beperkingen	41
4.3 Mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen	43
5 Samenvatting en beschouwing	49
5.1 Samenvatting van de resultaten	49
5.1.1 Feitelijke participatie en gebruik van (specifieke) voorzieningen	49
5.1.2 Beoordeling van participatie	52
5.2 Kanttekeningen bij het onderzoek	53
5.2.1 Onderzoeksgroepen	53
5.2.2 Vragenlijst	54
5.3 Conclusies en aandachtspunten voor beleid	55
Literatuur	59
Bijlage I : Tabellen	61
Bijlage II : Onderzoeksgroepen en methode	83
Bijlage III: Vragenlijst	89

1 Inleiding

In dit inleidende hoofdstuk worden de leidende visie op participatie van mensen met beperkingen in de samenleving en de vertaling van deze visie in het huidige overheidsbeleid uiteengezet. Tegen deze achtergrond worden vervolgens het doel en de onderzoeksvragen van de participatiemonitor, waarvan in dit rapport verslag wordt gedaan, beschreven. Tenslotte wordt het theoretisch kader geschetst dat ten grondslag ligt aan de inrichting van de participatiemonitor.

1.1 Achtergrond

Een opleiding afronden, betaald werk vinden, even op bezoek gaan bij familie of kennissen, winkelen, met de trein reizen of op vakantie gaan: deelname aan de samenleving is voor mensen met beperkingen minder makkelijk dan voor mensen zonder beperkingen. De Rapportage gehandicapten van het SCP laat zien dat mensen met beperkingen wat hun maatschappelijke participatie betreft nog altijd in een achterstandspositie verkeren ten opzichte van Nederlandse burgers zonder beperkingen.¹ De groep burgers met langdurige beperkingen is een omvangrijke en heterogene groep. Het gaat naar schatting om circa 3,5 miljoen mensen met een grote variatie aan stoornissen en beperkingen. Mensen met motorische beperkingen maken deel uit van deze groep, maar ook mensen met zintuiglijke beperkingen, mensen met een verstandelijke beperking, dubbelgehandicapten en meervoudig gehandicapten. Een deel van de oudere bevolking kan eveneens tot de groep burgers met beperkingen worden gerekend. Dit geldt ook voor een deel van de somatisch chronisch zieken en mensen met psychiatrische problematiek. Het betreft mensen met lichte beperkingen, maar ook mensen met matige of ernstige beperkingen. Wat deze mensen, ondanks hun grote diversiteit, gemeen hebben is dat zij kwetsbaar zijn daar waar het hun sociale en maatschappelijke participatie betreft. De Nederlandse samenleving is (nog) niet goed toegankelijk voor mensen met beperkingen; publieke ruimten en diensten zijn nog onvoldoende ingericht vanuit het oogmerk van gebruik door mensen met beperkingen. Woonwijken, scholen, kantoren, parken, restaurants, bibliotheken en zwembaden, het zijn maar enkele voorbeelden van ruimten en diensten waar mensen met beperkingen vaak niet zelfstandig gebruik van kunnen maken. In het recente verleden werd een toevlucht gezocht in het creëren van specifieke voorzieningen voor mensen met beperkingen, zoals intramurale en semi-murale woonvormen, sociale werkplaatsen en speciale scholen. Door het creëren van een eigen beschermde samenleving voor mensen met beperkingen werden zij echter nog meer aan het oog van de Nederlandse samenleving onttrokken en vooral gezien als cliënten of patiënten. De afgelopen decennia heeft een verschuiving plaatsgevonden in de opvattingen over mensen met beperkingen en hun positie in de samenleving. Wetenschappers, belangenorganisaties en politici benadrukken dat de oorzaken van de participatieproblemen te eenzijdig bij het individu, de mensen met een beperking, zijn gelegd. Door mensen met beperkingen door middel van specifieke voorzieningen te compenseren voor hun stoornis of beperking wordt impliciet verondersteld dat de kern van het (participatie)probleem gelegen is in het individu. Daarmee blijft

de samenleving zelf buiten schot. De leidende zienswijze op dit moment is dat er sprake is van een interactie tussen individu en samenleving. Mensen met beperkingen zijn niet de probleemhouders; het is de Nederlandse samenleving die zich zal moeten aanpassen teneinde de toegankelijkheid voor alle burgers, met of zonder beperkingen, te maximaliseren. Daarmee is een gedeelde verantwoordelijkheid voor de participatie van mensen met beperkingen ontstaan: decentrale overheden, in het bijzonder de gemeenten, zijn verantwoordelijk voor de inrichting van de (lokale) samenleving die aansluit bij de specifieke kenmerken van haar burgers, mensen met beperkingen worden aangesproken als burgers die betrokkenheid en initiatief tonen en aangeven wat hun mogelijkheden en behoeften zijn.

1.2 Overheidsbeleid

De veranderde zienswijze over mensen met beperkingen en hun deelname aan de samenleving heeft geleid tot verandering van het overheidsbeleid. ‘Meedoen’ is het motto en dat betekent dat in geval van participatieproblemen niet direct gegrepen moet worden naar het creëren van nieuwe specifieke voorzieningen, maar dat de problemen zoveel mogelijk structureel bij de bron moeten worden aangepakt, dat wil zeggen dat de inrichting en werking van de Nederlandse samenleving moeten worden aangepast. Door hierbij uit te gaan van het ‘design for all’-principe, zou compensatie van beperkingen door specifieke voorzieningen niet overbodig, maar wel gereduceerd kunnen worden. Om dit te realiseren worden binnen de overheid de principes van ‘inclusief beleid’ doorgevoerd. Inclusief beleid is beleid waarbij in alle fasen van de beleidscyclus rekening wordt gehouden met verschillen tussen mensen en dan met name verschillen tussen mensen met en zonder beperkingen.² Het uitgangspunt is dat het reguliere overheidsbeleid zich richt op alle burgers. Voor de rijksoverheid betekent dit dat binnen alle departementen het daar ontwikkelde algemene beleid moet worden getoetst aan zijn consequenties voor mensen met beperkingen. In geval daaruit knelpunten voor mensen met beperkingen voorkomen, moet worden nagegaan hoe het beleid kan worden aangepast teneinde deze knelpunten te voorkomen of op te lossen. Indien het desondanks niet mogelijk is een nadelige positie voor mensen met beperkingen te voorkomen, kunnen specifieke maatregelen worden genomen. Ook dan maken deze specifieke voorzieningen onderdeel uit van het reguliere beleid van het betreffende departement. Hierdoor wordt afzonderlijk chronisch zieken- en gehandicaptenbeleid overbodig. Het ministerie van VWS heeft dan ook deze aparte beleids-terreinen opgeheven.

De wettelijke basis voor dit beleid is gelegen in de Grondwet en in de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz), waarin het principe van ‘gelijke rechten en kansen’ voor mensen met beperkingen is uitgewerkt. De Wgbh/cz is in december 2003 in werking getreden voor de terreinen arbeid en beroepsonderwijs. Hierdoor is een juridisch kader ontstaan waarbinnen mensen met beperkingen gelijke kansen op werk en op de werkvloer en in het beroepsonderwijs kunnen afdwingen. De werkgever of de onderwijsinstelling is verplicht om eventuele aanpassingen te verrichten – mits niet onevenredig zwaar belastend voor het bedrijf of de instelling – en daarmee de toegankelijkheid voor iemand met een beperking te realiseren. Het is de bedoeling dat de reikwijdte van de Wgbh/cz wordt vergroot naar de domeinen wonen en vervoer (stads- en

streekvervoer in 2010). Op termijn kan nog een verdere uitbreiding plaatsvinden. Om ervoor te zorgen dat participatie van mensen met beperkingen niet alleen een wettelijke basis heeft en het bij goede voornemens blijft, heeft de regering in november 2003 het Actieplan ‘Gelijke behandeling in de praktijk’ uitgebracht.³ In dit Actieplan geeft het kabinet aan voor welke uitgangspunten zij kiest, welke activiteiten zullen worden ondernomen en wat zij van de maatschappij en mensen met beperkingen zelf verwacht teneinde de deelname van mensen met beperkingen aan de samenleving te bevorderen. Een van de activiteiten die uit dit Actieplan zijn voortgevloeid is de instelling van de Taskforce Handicap en Samenleving in april 2004. De Taskforce heeft tot taak ‘het maatschappelijk bewustzijn te bevorderen dat de maatschappij op veel plaatsen drempels opwerpt waar mensen met een handicap tegenaan lopen’.⁴ De Taskforce wil zich met haar activiteiten richten op het bevorderen van een mentaliteitsverandering in de samenleving. Hiertoe stelt zij dat eerst een proces van bewustwording van de hindernissen in de samenleving voor mensen met beperkingen nodig is. Daarnaast wil zij door middel van het verspreiden van ‘good practices’ de toegankelijkheid van de samenleving, met name op lokaal niveau, ter discussie stellen en bevorderen.⁵

Inclusief beleid is niet alleen een zaak van de rijksoverheid; ook gemeenten, organisaties en bedrijven worden geacht in hun algemene beleid de principes van inclusief beleid als uitgangspunten te nemen. De overheid hecht veel belang aan de inrichting van de samenleving op lokaal niveau. Het is immers op dit niveau dat mensen met beperkingen hindernissen aan den lijve ondervinden. Bovendien zijn gemeenten bij uitstek geschikt om in te spelen op de behoeften van hun burgers; men is bekend met de lokale bevolking en de lokale situatie. Om die reden legt de regering de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het gewenste beleid bij de gemeenten. Met de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), die in januari 2007 in werking zal treden, worden de krachten op lokaal niveau gebundeld.⁶ De bedoeling van de nieuwe wet is om de sociale samenhang in de samenleving te versterken, waarbij mensen met beperkingen uitgaan van hun eigen mogelijkheden en hun sociaal netwerk daarbij mobiliseren. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor de maatschappelijke ondersteuning. Maatschappelijke ondersteuning behelst het geheel aan activiteiten die gemeenten ontplooiën om de participatie van hun inwoners in de lokale samenleving te bevorderen. Gemeenten dienen hiertoe in overleg met de betrokkenen een meerjarenplan op te stellen waarin zij aangeven welke doelen zij zich stellen en welke activiteiten zij – in samenwerking met andere partijen – gaan uitvoeren. De Wmo vervangt de huidige Welzijnswet en de Wet voorzieningen gehandicapten (Wvg) en neemt ook de functie huishoudelijke verzorging^a over uit de AWBZ^b. De gedachte hierachter is dat zo meer samenhang tussen benodigde voorzieningen ontstaat. Een belangrijk aspect van de Wmo is het compensatiebeginsel. Het compensatiebeginsel verplicht gemeenten tot het compenseren van beperkingen die mensen belemmeren bij het vervullen van hun taken en rollen in het huishouden, bij hun sociale contacten en in hun vervoer. Mensen die geïndiceerd worden voor bepaalde ondersteuning hebben hierdoor recht op een passende voorziening. Met het begrip voorziening wordt bedoeld: ‘maatregelen om te compenseren voor het hebben van een ziekte, stoornis of beperking. Het zijn zaken die een directe relatie hebben tot het individu en een indirecte relatie hebben met het functio-

^a Uitgezonderd de functie huishoudelijke verzorging in combinatie met de functie verblijf.

^b Op dit moment (2006) worden hulpmiddelen verstrekt op basis van de Zorgverzekeringswet en de Wvg; persoonlijke ondersteuning wordt verstrekt op basis van de AWBZ.

neren in de samenleving.² Voorbeelden van specifieke voorzieningen zijn hulpmiddelen, zorg of aanpassingen. Gemeenten kunnen kiezen voor het verstrekken van individuele voorzieningen of het creëren van een collectieve voorziening; burgers kunnen kiezen tussen zorg in natura of een persoonsgebonden budget (PGB).

1.3 Participatiemonitor

De visie op participatie van mensen met beperkingen in het overheidsbeleid zal mogelijk leiden tot veranderingen in de deelname van mensen met beperkingen aan de samenleving. Het kabinet streeft naar een verantwoorde verschuiving van het gebruik van specifieke voorzieningen naar het gebruik van reguliere voorzieningen door mensen met beperkingen. Deze verschuiving wordt beoogd binnen alle domeinen: wonen, onderwijs, vrije tijd, werk, vervoer/mobiliteit, goederen en diensten. Om na te gaan of de door de overheid gewenste veranderingen zich ook daadwerkelijk voordoen, heeft het ministerie van VWS het NIVEL subsidie verleend voor het ontwikkelen van een ‘participatiemonitor’. Door middel van deze participatiemonitor worden op een continue basis systematisch gegevens verzameld over de stand van zaken ten aanzien van de participatie van mensen met beperkingen op velerlei terrein, zodat de gevolgen van het nieuwe beleid inzichtelijk worden gemaakt. De participatiemonitor omvat onderzoek binnen verschillende subgroepen van mensen met beperkingen en binnen verschillende participatiedomeinen.

Voor de participatiemonitor zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd⁷:

1. *Beschrijving*

In welke mate is er sprake van participatie van (subgroepen van) mensen met beperkingen binnen de domeinen wonen, onderwijs, vrije tijd, werk, vervoer/mobiliteit, en goederen en diensten? In welke mate ervaren deze mensen participatieproblemen? Wat is de aard van de ervaren belemmeringen en binnen welke van de voornoemde domeinen doen zich participatieproblemen voor?

2. *Ontwikkeling*

Welke ontwikkelingen doen zich voor over de periode 2005 - 2008 in de maatschappelijke participatie van (subgroepen van) mensen met beperkingen binnen de voornoemde domeinen? Is er daarbij ook sprake van een verschuiving van het gebruik van specifieke naar reguliere voorzieningen?

3. *Beoordeling*

In hoeverre komt de door (subgroepen van) mensen met beperkingen gerealiseerde participatie overeen met de door hen gewenste participatie in de voornoemde domeinen?

4. *Ondersteuning*

Wat zijn bevorderende en belemmerende factoren (randvoorwaarden) voor maatschappelijke participatie van (subgroepen van) mensen met beperkingen binnen de voornoemde domeinen en wat is de aard en omvang van de benodigde voorzieningen bij de onderscheiden doelgroepen?

De participatiemonitor is in 2005 van start gegaan met een eerste gegevensverzameling onder groepen van mensen (vanaf 15 jaar) met lichamelijke beperkingen. In 2006 zal daaraan een gegevensverzameling onder mensen met een verstandelijke beperking en hun vertegenwoordigers worden toegevoegd. In overleg met het ministerie van VWS kunnen op termijn nog andere groepen aan de monitor deelnemen.

Ook de gegevensverzameling wordt gefaseerd opgestart. Voor het monitoren van de verschillende aspecten van participatie binnen diverse domeinen en binnen verschillende groepen dient een samenhangende set meetinstrumenten te worden ontwikkeld. Het is de bedoeling dat dit meetinstrumentarium zoveel mogelijk gebruik maakt van bestaande meetinstrumenten en zoveel mogelijk aansluit bij reeds lopende gegevensverzamelingen en registraties. Voor de participatiemonitor is het van belang om een instrument te hebben waarin verschillende invalshoeken zijn opgenomen, zodat de resultaten op verschillende beleidsterreinen bruikbaar zijn. Uiteraard dient het meetinstrumentarium gevoelig te zijn voor veranderingen. Gelet op de doelgroepen is de hanteerbaarheid van het instrument ook een zeer belangrijk criterium, hetgeen consequenties heeft voor de omvang van het instrument en de diepte van de onderwerpen die bevestigd worden. Bovendien is het van groot belang om te zorgen voor afstemming en vergelijkbaarheid van verzamelde gegevens binnen verschillende settings; alleen dan kunnen de gegevens verzameld bij verschillende groepen met elkaar worden vergeleken en overstijgende conclusies worden getrokken.

In 2005 is een eerste vragenlijst ontwikkeld gericht op de onderzoeksvragen 1 (beschrijving) en 3 (beoordeling) en bedoeld voor mensen vanaf 15 jaar met fysieke beperkingen. Daarnaast is een beperkte set vragen gesteld over de (specifieke) voorzieningen waarvan deze mensen op dit moment gebruik maken. Van de resultaten wordt in dit eerste rapport verslag gedaan. In 2006 zal voor deze groepen een aanvullende set vragen worden opgesteld om zicht te krijgen op de bevorderende en belemmerende factoren in de samenleving (knelpunten in het gebruik van reguliere voorzieningen en diensten; onderzoeksvraag 4). In 2006 zal tevens een mondeling af te nemen interview worden ontwikkeld voor mensen met een verstandelijke beperking en een schriftelijke enquête voor hun vertegenwoordigers. De vragen van dit interview en deze enquête zullen enerzijds worden afgestemd op de reeds ontwikkelde vragenlijsten voor mensen met fysieke beperkingen en anderzijds recht doen aan de eigenheid van mensen met een verstandelijke beperking en hun specifieke problematiek.

1.4 Definitie van participatie

Participatie kan worden gedefinieerd vanuit verschillende perspectieven.⁸⁻¹² Feitelijke participatie geeft aan in welke mate mensen deelnemen aan het maatschappelijk en sociale leven. Participatie in activiteiten kan bijdragen aan het welbevinden van mensen; in die zin is participatie geen doel op zich, maar een middel om een hogere kwaliteit van bestaan te realiseren. Echter, om een bijdrage te kunnen leveren aan iemands kwaliteit van bestaan dient participatie betekenisvol te zijn. Met betekenisvol wordt in dit verband bedoeld: passend bij de ambities, afwegingen, mogelijkheden en eigenheid van een persoon.⁹

Binnen de participatiemonitor wordt participatie daarom als volgt gedefinieerd:
'Participatie betreft het vervullen van sociale en maatschappelijke rollen op een voor de persoon zinvolle manier.'

De bovengenoemde definitie sluit aan bij de definitie van participatie van de Internationale Classificatie van het menselijk Functioneren (ICF)⁸, maar houdt ook rekening met de manier waarop iemand wenst deel te nemen of kan deelnemen aan de samenleving. In de bovengenoemde definitie is autonomie van belang: kan iemand doen wat hij of zij wil doen? Autonomie verwijst naar datgene dat kenmerkend of eigen is voor personen, gebaseerd op persoonlijke wensen en keuzen.¹³

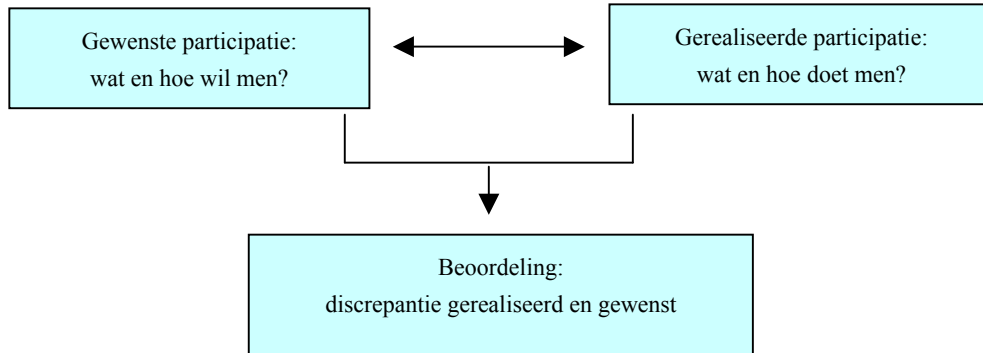
In figuur 1.1 wordt het theoretisch model dat ten grondslag ligt aan de gegevensverzameling binnen de participatiemonitor geschetst. In deze eerste rapportage staan de gerealiseerde participatie (onderzoeksvraag 1) en de beoordeling daarvan door mensen met lichamelijke beperkingen (onderzoeksvraag 3) centraal. Bij deze beoordeling gaat het om de mate waarin sprake is van overeenstemming dan wel van een discrepantie tussen de gerealiseerde participatie en de gewenste participatie. Welke (mate van) participatie iemand wenst wordt steeds opnieuw bepaald, mede op basis van de feitelijke ervaringen. De figuur maakt duidelijk dat niet alleen individuele kenmerken, maar ook de kenmerken van de samenleving, bijvoorbeeld de inrichting van de woonwijk of de manier waarop het openbaar vervoer is geregeld, van invloed zijn op de participatie van mensen met beperkingen. Indien alle burgers met of zonder beperkingen ongehinderd zouden kunnen deelnemen aan de samenleving, zou compensatie via specifieke voorzieningen minder vaak nodig zijn. Voor een aantal burgers met beperkingen zal in elk geval compensatie door middel van een hulpmiddel, bijvoorbeeld een rolstoel, nodig blijven. Indien de samenleving grotere obstakels heeft en deze niet of onvoldoende kunnen worden weggenomen, is een verdergaande compensatie noodzakelijk. Dit kan in de vorm van specifieke individuele of collectieve voorzieningen.

Figuur 1.1: Theoretisch model participatie

Individu

Kenmerken : Levensfase, gezondheid, geslacht, opleiding, leefsituatie

Specifieke voorzieningen: Individuele voorzieningen, zoals een hulpmiddel, auto- of woningaanpassing

Samenleving

Kenmerken : Buurt, arbeidsmarkt, reguliere voorzieningen (openbaar vervoer, scholen, etc.), wetgeving, lokaal beleid

Specifieke voorzieningen: Collectieve voorzieningen, zoals Wvg- en Valysvervoer, speciaal onderwijs, sociale werkvoorziening

2 Methode

Zoals in hoofdstuk 1 werd vermeld, staan in deze eerste rapportage van de participatiemonitor een aantal groepen van mensen met lichamelijke beperkingen en een deel van de onderzoeksvragen centraal. In dit hoofdstuk wordt beschreven bij wie en op welke wijze de gegevens zijn verzameld. Alle gegevens in dit rapport zijn gebaseerd op een schriftelijke enquête in november 2005 onder de leden van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten.^{14,15} Voor meer informatie over het panel, de onderzoeksmethode en de gebruikte vragenlijst wordt verwezen naar bijlagen 2 en 3.

2.1 Onderzoeksgroepen

In dit rapport wordt ingegaan op de participatie van drie groepen burgers met lichamelijke beperkingen: 1. mensen met motorische beperkingen, 2. mensen met zintuiglijke beperkingen, en 3. mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen. Omdat niet alleen de aard van de beperking maar zeker ook de ernst ervan van invloed kan zijn op de mate waarin men participatieproblemen ervaart, wordt binnen de groepen waar mogelijk en relevant een uitsplitsing gemaakt naar mensen met lichte dan wel mensen met matige of ernstige beperkingen. De groep van mensen met motorische beperkingen (groep 1) en die van mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen (groep 3) waren voldoende groot om een dergelijke nuancering aan te brengen. Hieronder worden de drie onderzoeksgroepen kort beschreven (zie ook tabel 2.1).

1. Mensen met motorische beperkingen (N=1.596)

Mensen met motorische beperkingen hebben problemen met het bewegen van hun lichaam. Afhankelijk van de ernst van de beperking kunnen zij bijvoorbeeld kleine afstanden lopen, zonodig met een rollator, of hebben zij een rolstoel nodig. Ook hebben zij soms pijn of weinig energie, vooral wanneer de motorische beperkingen veroorzaakt worden door een chronische ziekte. Sommigen hebben tevens problemen met het gebruik van de armen of handen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij mensen met reumatoïde artritis of mensen met bepaalde spierziekten. Naar schatting zijn er ongeveer 1,1 miljoen mensen van 15 jaar of ouder in Nederland met matige of ernstige langdurige motorische beperkingen, bewoners van instellingen niet meegerekend. Ongeveer 380.000 mensen hebben een matige of ernstige motorische beperking in combinatie met een chronische ziekte. Bijna 1.837.000 mensen van 15 jaar of ouder hebben lichte motorische beperkingen.¹⁶

De onderzoeksgroep in deze studie bestaat uit mensen met motorische beperkingen die daarnaast geen andere beperkingen, bijvoorbeeld een zintuiglijke of verstandelijke beperking, hebben. De groep bestaat voornamelijk uit vrouwen en uit mensen jonger dan 65 jaar. Om de feitelijke participatie van mensen met motorische beperkingen te beschrijven hebben we de groep in tweeën gesplitst: mensen met lichte motorische beperkingen (N=534) en mensen met matige of ernstige motorische beperkingen (N=1.062). Bijna alle mensen met een lichte motorische beperking in deze studie hebben een chronische ziekte.

Ongeveer eenderde van de mensen met matige of ernstige beperkingen heeft eveneens (een) chronische ziekte(n).

2. Mensen met zintuiglijke beperkingen (N=96)

Mensen met zintuiglijke beperkingen hebben problemen met zien en/of horen. Het gaat daarbij om problemen die niet (volledig) te verhelpen zijn met een bril, contactlenzen of een gehoorapparaat. Vaak komen deze problemen op oudere leeftijd voor. In dat geval gaan zintuiglijke beperkingen vaak samen met motorische beperkingen. Naar schatting hebben in Nederland 256.500 mensen boven de 15 jaar een matige of ernstige gehoorbeperking en 270.000 mensen boven de 15 jaar een matige of ernstige visusbeperking.¹⁶ De groep mensen met zintuiglijke beperkingen in dit onderzoek bestaat uit mensen die alleen een zintuiglijke beperking hebben en dus niet bijvoorbeeld ook nog motorische beperkingen (zie hiervoor onderzoeksgroep 3). Om die reden bestaat deze onderzoeksgroep grotendeels uit mensen jonger dan 65 jaar. De groep bevat meer mannen dan vrouwen. Vanwege de relatief kleine aantallen wordt deze groep niet uitgesplitst naar ernst en soort van de zintuiglijke beperking, en alleen waar mogelijk naar kenmerken van personen. De groep mensen met zintuiglijke beperkingen in ons onderzoek bevat vooral mensen met lichte of matige gehoorbeperkingen (67%). Tien procent van de onderzoeksgroep heeft ernstige gehoorbeperkingen. Eenzelfde percentage (10%) heeft lichte visuele beperkingen en 8% heeft matige of ernstige visuele beperkingen. Tenslotte komt bij 4% een combinatie van matige of ernstige gehoorbeperkingen met een visuele beperking voor.

3. Mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen (N=786)

Mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen hebben problemen met staan, lopen of het gebruik van hun handen én zij hebben problemen met horen of zien. Ook pijn en minder energie om activiteiten te ondernemen of vol te houden kunnen een rol spelen. Naar schatting hebben ongeveer 160.000 mensen in Nederland een matige of ernstige motorische beperking én een zintuiglijke beperking. Bij ongeveer 30% van deze mensen gaan de beperkingen gepaard met een chronische ziekte.¹⁶ Om de feitelijke participatie van mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen te beschrijven hebben we de groep in tweeën gesplitst: mensen met een lichte motorische beperking én een zintuiglijke beperking (ongeacht de ernst daarvan) en mensen met een matige of ernstige motorische beperking én een zintuiglijke beperking (ongeacht de ernst daarvan). Omdat matige of ernstige motorische beperkingen in combinatie met zintuiglijke beperkingen vaker voorkomen op oudere leeftijd, bestaat deze derde onderzoeksgroep uit relatief meer 65-plussers dan de beide andere groepen.

Tabel 2.1: Onderzoeksgroepen

	1. Motorisch		2. Zintuiglijk	3. Motorisch & zintuiglijk	
	Licht (n=534)	Matig of ernstig (n=1.062)	Licht, matig of ernstig (n=96)	Licht motorisch en zintuiglijk (n=159)	Matig/ernstig motorisch en zintuiglijk (n=627)
Geslacht					
Vrouw	62%	71%	32%	48%	65%
Leeftijd					
> 65 jaar	37%	43%	44%	48%	59%
Samenstelling huishouden					
Gehuwd/samenw.	72%	60%	80%	68%	51%
Kinderen <18	15%	10%	18%	6%	8%
Kinderen ≥18	12%	11%	6%	12%	10%
Opleiding	(n=509)	(n=1.019)	(n=91)	(n=150)	(n=591)
Geen/lager	42%	48%	38%	49%	53%
Middelbaar	41%	39%	43%	39%	37%
Hoger	17%	13%	19%	12%	10%

2.2 Vragenlijst

In november 2005 is een schriftelijke enquête afgenomen bij alle leden van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten.^c De vragenlijst (zie bijlage 3) bevatte vragen over participatie op de gebieden zoals omschreven in de ICF⁸: mobiliteit, zelfverzorging en huishouden, tussenmenselijke relaties, opleiding, werk, economische zelfredzaamheid, maatschappelijk en sociaal leven. Mobiliteit verwijst naar het gaan en staan, de vragen over zelfverzorging en huishouden gaan over taken en verantwoordelijkheden thuis. De vragen over tussenmenselijke relaties betreffen sociale contacten, en de vragen over economische zelfredzaamheid gaan over de besteding van geld. De vragen over het maatschappelijk en sociale leven tenslotte, gaan over allerlei activiteiten buitenshuis: deelname aan een vereniging (bijvoorbeeld sport-, toneel- of zangvereniging) of organisatie (bijvoorbeeld ouderenbond of vakbond), kerk- of moskeebezoek, uitgaan, bezoeken van een museum, sporten of het uitoefenen van een hobby. Tenslotte is een aantal gegevens over de woonsituatie van de onderzochte groepen voor dit onderzoek overgenomen uit de reguliere najaarsenquête van het NPCG in 2005.

De vragen over de *gerealiseerde of feitelijke participatie* geven een beeld van wat mensen met beperkingen daadwerkelijk doen, bijvoorbeeld hoe vaak ontmoet men anderen of hoe vaak gaat men naar buiten? Door middel van deze vragen wordt de stand van zaken anno 2005 ten aanzien van de participatie van mensen met beperkingen in de Nederlandse samenleving weergegeven. In aansluiting hierop is gevraagd of men daarbij gebruik maakt van specifieke voorzieningen, zowel individuele voorzieningen zoals een hulpmiddel of ondersteuning door mantelzorg of professionals als collectieve voorzieningen

^c Voor deze rapportage zijn de gegevens van chronisch zieken die geen fysieke beperkingen ervaren (N=628) buiten beschouwing gelaten.

zoals het aanvullend specifiek vervoer. Om in de participatiemonitor te kunnen vaststellen of de door de overheid gewenste verschuiving van het gebruik van specifieke voorzieningen naar reguliere voorzieningen op termijn inderdaad optreedt, is het nodig om de stand van zaken met betrekking tot het gebruik van specifieke voorzieningen anno 2005 te inventariseren.

Teneinde de *beoordeling* van de gerealiseerde participatie te beschrijven, is de panelleden gevraagd een rapportcijfer te geven per participatiedomein. Omdat het vragen naar een globaal oordeel over de participatie binnen een bepaald domein geen inzicht biedt in de eventuele gewenste veranderingen en het bovendien uit ander onderzoek bekend is dat mensen niet snel een onvoldoende geven, zijn daarnaast voor elk participatiedomein aanvullende vragen gesteld over de ervaren discrepantie tussen de gerealiseerde participatie en de aanwezige participatiewensen. Voorbeelden van deze vragen zijn: ‘Kunt u gaan en staan waar u wilt?’ en ‘Doet u de sociale activiteiten die u wilt doen?’ Deze vragen maken duidelijk of dat wat mensen met beperkingen doen in overeenstemming is met hun wensen. Aanvullend geven vragen naar de grootste wens een indruk van hetgeen men mist in de eigen participatie.

3 Participatie van mensen met beperkingen

In dit hoofdstuk staat de feitelijke of gerealiseerde participatie van mensen met beperkingen centraal. Voor de drie onderzoeksgroepen in deze rapportage wordt beschreven in welke mate zij participeren in de samenleving binnen de onderscheiden participatiedomeinen. Per onderzoeksgroep wordt ingegaan op de woonsituatie, de mobiliteit, sociale contacten en sociale activiteiten, de taken en verantwoordelijkheden thuis, de werksituatie en de economische zelfredzaamheid. Behalve een beschrijving van de huidige situatie, wordt tevens beschreven in welke mate deze groepen mensen met beperkingen daarbij gebruik maken van (specifieke) voorzieningen.

3.1 Mensen met motorische beperkingen

Wonen

Ten aanzien van de woonsituatie moet allereerst worden opgemerkt dat aan dit onderzoek alleen mensen deelnamen die niet geïnstitutionaliseerd zijn. (zie bijlage 2) Uitgaande van deze inperking, woont de overgrote meerderheid van de (niet-geïnstitutionaliseerde) mensen met motorische beperkingen in een reguliere woning, bijvoorbeeld een eengezinswoning of een appartement. Dit geldt zowel voor mensen met lichte beperkingen als voor mensen met ernstiger motorische beperkingen. Van die laatste groep heeft een iets groter deel (14%) een woning die specifiek bedoeld is voor ouderen, zoals een seniorenwoning, aanleunwoning of een serviceflat, dan van de eerste groep (6%). Circa één op de tien mensen met motorische beperkingen woont in een woning die alleen toegankelijk is via een trap buiten de woning, bijvoorbeeld een portiekwoning of een flatgebouw zonder lift. De helft (51%) van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking woont in een woning die (gedeeltelijk)^d gelijkvloers is. Van de mensen met lichte motorische beperkingen woont 42% in een dergelijke woning.

Kijken we naar het gebruik van specifieke individuele voorzieningen bij het wonen, dan komt naar voren dat ruim de helft (55%) van de mensen met lichte motorische beperkingen over aanpassingen in de woning beschikt, bijvoorbeeld een aangepaste douche of keuken of een traplift. Van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen heeft driekwart (77%) aanpassingen in de woning. Bijna eenderde (29%) van deze laatste groep heeft daarnaast nog losse voorzieningen, zoals een aangepast bed of een aangepaste stoel. Eén op de tien (12%) mensen met een matige of ernstige motorische beperking beschikt over een alarmeringssysteem. Van de mensen met lichte motorische beperkingen heeft 11% losse voorzieningen in de woning en beschikt 3% over een alarmeringssysteem.

^d Woonkamer, keuken, toilet, douche en tenminste één slaapkamer gelijkvloers.

Gaan en staan

Negen van de tien mensen met lichte motorische beperkingen komen dagelijks buiten. Van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking komt 72% dagelijks buiten, 4% komt minder dan één keer per week buiten. Uitsplitsing naar kenmerken van mensen met beperkingen (Tabel 1, Bijlage 1) laat zien dat vooral ouderen met motorische beperkingen minder vaak buiten komen.

Hoewel veel mensen met motorische beperkingen dagelijks buiten komen, worden wel belemmeringen daarbij ervaren. Zo rapporteert de helft (50%) van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen last te hebben van losse stoeptegels. Circa eenderde heeft problemen met steile hellingen en met drempels of stoepen. In tabel 3.1 staat beschreven welk deel van de mensen met motorische beperkingen bepaalde belemmeringen ervaart bij het gaan en staan.

Tabel 3.1: Ervaren fysieke belemmeringen in de publieke ruimte volgens mensen met motorische beperkingen

	Lichte motorische beperkingen	Matige of ernstige motorische beperkingen
Losse stoeptegels	29%	50%
Steile hellingen	11%	36%
Opstap bij bus of trein	7%	28%
Drempels/stoepen	9%	38%
Smalle deuren	3%	18%

Om zich te kunnen verplaatsen kan men gebruikmaken van reguliere voorzieningen, zoals het openbaar vervoer of de eigen auto. Indien men onvoldoende gebruik kan maken van regulier vervoer, bestaat de mogelijkheid om specifieke voorzieningen te gebruiken. In tabel 3.2 is aangegeven in welke mate mensen met motorische beperkingen gebruikmaken van reguliere en specifieke voorzieningen om zich te verplaatsen.

Uit tabel 3.2 blijkt dat van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen eenderde gebruik maakt van het openbaar vervoer (OV). Ook van de mensen met lichte motorische beperkingen maakt nog niet de helft gebruik van het OV. Niet iedereen wil gebruikmaken van het OV. Dit is waarschijnlijk één van de redenen waarom driekwart met de auto gaat. Echter, ook van degenen die met een eigen auto reizen zal een deel zich daartoe waarschijnlijk gedwongen voelen, omdat het reizen met het OV voor hen te veel hindernissen met zich meebrengt. Van de mensen met lichte motorische beperkingen die gebruik maken van het OV is ruim de helft (56%) tevreden over het OV. Van de gebruikers met matige of ernstige beperkingen (dit is dus een kleine groep!) is 44% tevreden over het OV. De meeste genoemde redenen (binnen de totale onderzoeksgroep van mensen met beperkingen) om geen gebruik te maken van het OV zijn het feit dat men niet altijd verzekerd is van een zitplaats (38%), de ervaring dat het reizen met het OV te vermoeiend is (35%), het gegeven dat men het OV te duur vindt (33%) en het gegeven dat de afstand tot de halte of het treinstation voor mensen met beperkingen te groot is (32%). Eerder zagen we al dat mensen met motorische beperkingen ook problemen hebben met de opstap bij de bus of trein (tabel 3.1).

Van de mensen met motorische beperkingen maakt een klein deel gebruik van het aanvullend specifiek vervoer binnen of buiten de eigen regio. Van de gebruikers van het aanvullend specifiek vervoer onder de mensen met motorische beperkingen is ruim de helft tot bijna tweederde tevreden over dit vervoer. Aan de mensen (binnen de totale onderzoeksgroep van mensen met beperkingen) die aangaven geen gebruik te maken van het reguliere vervoer (OV of eigen auto) en toch geen beroep doen op het aanvullend specifiek vervoer is gevraagd naar de reden van het niet-gebruik van het specifieke vervoer. Tweederde (68%) van deze mensen gaf aan dat zij door familieleden worden gebracht en gehaald. Andere redenen die werden genoemd waren: te duur (15%), onzekerheid over hoe laat de taxi of bus komt en hoelang de rit gaat duren (14%), lukt niet vanwege te slechte gezondheid (10%), onbekendheid met de mogelijkheid of met hoe het werkt (9%) en slechte ervaringen (8%).

Tabel 3.2: Gebruik van reguliere en specifieke voorzieningen om zich te verplaatsen door mensen met motorische beperkingen

	Lichte motorische beperkingen	Matige of ernstige motorische beperkingen
Reguliere voorzieningen		
Openbaar vervoer (OV)	45%	35%
Eigen auto ¹	76%	73%
Individuele specifieke voorzieningen		
Aangepaste auto	4%	22%
Gehandicaptenparkeerplaats op kenteken	22%	27%
Rolstoel	1%	21%
Scootmobiel	1%	15%
45 km-auto	1%	1%
Collectieve specifieke voorzieningen		
Aanvullend specifiek vervoer binnen regio ²	8%	22%
Aanvullend specifiek vervoer buiten regio ³	1%	9%

¹ Gebruik: zelf rijden of iemand anders rijdt.

² Specifiek voor ouderen of gehandicapten, zoals ouderenbus, Wvg-deeltaxi. Wvg-gebruikers kunnen tegen OV-tarief gebruik maken van de (duurdere) regiotaxi.

³ Valys.

Sociale contacten

Ongeveer 82% van de mensen met een lichte motorische beperking ziet familie, vrienden of kennissen elke week. Hetzelfde geldt voor driekwart (76%) van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen. Daarmee lijken deze twee groepen niet veel af te wijken van de algemene Nederlandse bevolking (vanaf 12 jaar): in 2004 had 85% van de Nederlandse bevolking één keer per week of vaker contact met familie en 80% had met eenzelfde frequentie contact met vrienden of kennissen.¹⁷ Bij deze cijfers van het CBS is het overigens niet helemaal duidelijk wat onder contact wordt verstaan: daadwerkelijke ontmoetingen of bijvoorbeeld ook telefonisch contact. Uit het CBS-onderzoek blijkt wel dat onder de 65-plussers – en zeker onder de 75-plussers – er wat meer wekelijks contact is met familieleden en wat minder met vrienden.

Naast het contact met familie, vrienden of kennissen, heeft 41% van de mensen met lichte motorische beperkingen wekelijks ontmoetingen met mensen van een vereniging of organisatie waarvan men lid is. Hetzelfde geldt voor bijna eenderde van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen. Verder worden de telefoon en het internet veel gebruikt voor sociale contacten. Daarbij zijn er wel verschillen tussen mensen met motorische beperkingen met verschillende kenmerken (bijlage 1, tabel 2a): vrouwen telefoneren vaker, terwijl mannen vaker het internet opgaan. Weinig lager opgeleiden gebruiken het internet om contacten te leggen of te onderhouden. Dit in tegenstelling tot hoger opgeleiden, die juist vaak gebruik maken van het internet. Zij zien dit overigens niet als substituuut voor telefonisch contact; hoger opgeleiden bellen of sms-en ook vaker dan lager opgeleiden.

Het gebruik van specifieke voorzieningen of ondersteuning voor sociale contacten door mensen met motorische beperkingen is gering. Van de mensen met een lichte motorische beperking geeft 10% aan voor hun sociale contacten ondersteuning te krijgen van familieleden of vrienden. Andere specifieke voorzieningen worden door deze groep niet gerapporteerd. Van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen geeft 29% aan ondersteuning bij hun sociale contacten te krijgen van familieleden of vrienden; een enkeling (4%) maakt bovendien gebruik van een hulpmiddel, bijvoorbeeld een aangepaste telefoon of computer. Dit kan een oplossing zijn voor mensen die hun handen niet of moeilijk kunnen gebruiken.

Sociale activiteiten

Acht van de tien mensen met een lichte motorische beperking gaan wel eens een avondje uit naar een restaurant, café, bioscoop of theater of een dagje weg naar een attractie of museum. Ongeveer 40% van deze mensen helpt anderen met bijvoorbeeld klusjes of verricht één of meer keren per maand vrijwilligerswerk. Mensen met een matige of ernstige motorische beperking zijn sociaal minder actief. Tweederde van deze mensen gaat één of enkele keren per jaar een avondje uit of een dagje weg en 22% van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking doet minstens één keer per maand klusjes voor anderen of verricht vrijwilligerswerk. Ter vergelijking: in 2004 bood 35% van de totale Nederlandse bevolking (vanaf 12 jaar) informele hulp aan anderen en deed 43% georganiseerd vrijwilligerswerk.¹⁷

Bijna de helft (47%) van de mensen met lichte motorische beperkingen heeft tenminste enkele keren per jaar sociale activiteiten via een vereniging of organisatie waarvan men lid is. Van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking bezoekt 40% meerdere keren per jaar een bijeenkomst of andere activiteit van een vereniging of organisatie. In beide groepen is dit percentage iets hoger onder de 65-plussers. Hoger opgeleiden ondernemen over het algemeen vaker sociale activiteiten dan lager opgeleiden (bijlage 1, tabel 3).

Evenals voor de sociale contacten, wordt voor het ondernemen van sociale activiteiten weinig gebruik gemaakt van specifieke voorzieningen of ondersteuning. Van de mensen met lichte motorische beperkingen geeft 11% aan ondersteuning bij hun sociale activiteiten te krijgen van familie of vrienden; enkele mensen (2%) gebruiken een hulpmiddel of een collectieve voorziening, zoals het Valysvervoer. Van de mensen met matige of

ernstige motorische beperkingen wordt bijna eenderde (29%) door familie of vrienden ondersteund bij hun sociale activiteiten. Daarnaast maakt één op de zes (16%) mensen met matige of ernstige motorische beperkingen bij hun sociale activiteiten gebruik van een hulpmiddel of een collectieve voorziening, zoals Valys of een activiteitencentrum voor lichamelijk gehandicapten.

Taken en verantwoordelijkheden thuis

Welke taken en verantwoordelijkheden iemand thuis heeft hangt onder andere samen met de gezinssamenstelling en taakverdeling. Mensen die alleen wonen hebben meestal meer taken dan mensen die samenwonen of gehuwd zijn en die de verantwoordelijkheden kunnen delen. Daarnaast is nog altijd een sekseverschil aanwezig ten aanzien van de verschillende taken in een huishouden: vrouwen dragen vaker de zorg voor het huishouden en de gezinsleden, terwijl mannen vaker klusjes doen en de financiële zaken regelen.

Van de mensen met lichte motorische beperkingen geeft 61% aan de volledige zorg voor het huishouden te dragen. Alleenstaanden (69%) en vrouwen (67%) hebben wat vaker de volledige zorg dan degenen die samenwonen met een partner (58%) en mannen (51%) (zie bijlage 1, tabel 4). In tegenstelling tot de hiervoor genoemde participatiedomeinen 'sociale contacten' en 'sociale activiteiten' zijn de verschillen tussen mensen met lichte en mensen met matige of ernstige motorische beperkingen groot. Van de totale groep mensen met matige of ernstige motorische beperkingen geeft maar 30% aan de volledige zorg voor het huishouden te dragen. De hiervoor genoemde verschillen tussen alleenwonenden en samenwonenden en tussen vrouwen en mannen zijn binnen deze groep met ernstiger beperkingen niet of nauwelijks aanwezig.

Tweederde (65%) van de mensen met lichte motorische beperkingen maakt geen gebruik van informele zorg of professionele ondersteuning bij de invulling van hun taken en verantwoordelijkheden thuis. Van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen is dat minder dan eenderde (29%). De meeste mensen bij wie compensatie van hun motorische beperking nodig is, ontvangen ondersteuning van familieleden, vrienden of kennissen. Een kwart (26%) van de mensen met lichte motorische beperkingen ontvangt ondersteuning bij hun taken of verantwoordelijkheden thuis van familie of vrienden. Van degenen met matige of ernstige motorische beperkingen ontvangt de helft (51%) deze hulp. Daarnaast maakt respectievelijk 11% en 31% van de mensen met lichte of matige/ernstige motorische beperkingen gebruik van professionele ondersteuning, vrouwen vaker dan mannen en alleenwonenden vaker dan samenwonenden (bijlage 1, tabel 4). Dit laatste is een gevolg van het beleid van het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ), waarbij ervan wordt uitgegaan dat huisgenoten huishoudelijke taken overnemen. Ter illustratie: van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen die alleen wonen maakt de helft (50%) gebruik van professionele ondersteuning voor de uitvoering van taken in huis; van de samenwonenden of gehuwden is dat 18%.

Werk

Lang niet iedereen met een motorische beperking heeft betaald werk of vrijwilligerswerk, ook niet als de beperking 'licht' wordt genoemd. Iets meer dan de helft (52%) van de mensen jonger dan 65 jaar met een lichte motorische beperking heeft een betaalde baan. Van de totale groep, dus zowel jonger als ouder dan 65 jaar, doet 13% vrijwilligerswerk

(bijlage 1, tabel 5). In het geval er sprake is van matige of ernstige motorische beperkingen ligt de deelname aan (vooral) betaald werk nog flink lager: slechts 24% van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking jonger dan 65 jaar heeft betaald werk. Van de totale groep, dus zowel jonger als ouder dan 65 jaar, doet 13% vrijwilligerswerk. Hoe laag deze percentages zijn blijkt wanneer we de gegevens van de algemene Nederlandse bevolking hier naast leggen. In 2005 bedroeg de netto arbeidsparticipatiegraad onder de Nederlandse bevolking van 15 tot 65 jaar 63%; van de mannen was 72% werkzaam in een betaalde baan (voor tenminste 12 uur per week), van de vrouwen was dat 54%. Vrijwilligerswerk werd in 2004 door 43% van de Nederlandse bevolking vanaf 12 jaar gedaan.¹⁷ Wij merken hierbij op dat het verrichten van vrijwilligerswerk onder de algemene bevolking op een meer uitgebreide wijze is bevraagd. Wanneer wij de kenmerken van mensen met beperkingen in beschouwing nemen, dan zien wij dezelfde patronen als in de algemene bevolking: mannen verrichten vaker betaald werk dan vrouwen en hoger opgeleiden doen dat vaker dan lager opgeleiden. Vrouwen met een matige of ernstige motorische beperking doen weer iets vaker vrijwilligerswerk dan mannen (bijlage 1, tabel 5).

Driekwart van de mensen met lichte motorische beperkingen die betaald werk of vrijwilligerswerk verrichten maakt daarbij geen gebruik van specifieke individuele voorzieningen of ondersteuning. Van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen die werken maakt ruim de helft (56%) geen gebruik van specifieke individuele voorzieningen of ondersteuning. Een deel van de mensen met lichte of matige/ernstige motorische beperkingen maakt gebruik van ondersteuning door hun werkgever of collega's, respectievelijk 15% en 20%. Mensen met matige of ernstige motorische beperkingen die werken maken nog wat vaker gebruik (24%) van hulpmiddelen of aanpassingen, zoals een aangepaste werkplek, flexibele werktijden of een aangepast takenpakket. Van de mensen met lichte motorische beperkingen maakt 8% gebruik van dergelijke voorzieningen.

Economische zelfredzaamheid

Het overgrote deel van de mensen met motorische beperkingen, zowel van degenen met lichte beperkingen als van degenen met matige of ernstige beperkingen, geeft aan hun financiële en administratieve zaken, zoals geld pinnen, formulieren invullen en rekeningen betalen, zelf te regelen (bijlage 1, tabel 4). Alleenwonenden doen dit vaker geheel zelfstandig dan samenwonenden. Wel zijn de financiële middelen van mensen met motorische beperkingen niet altijd toereikend en is van economische zelfredzaamheid in die betekenis bij een deel van deze mensen geen sprake (bijlage 1, tabel 6). Zo geeft één op de vijf (19%) mensen met een lichte motorische beperking aan dat zij om financiële redenen niet af en toe een avondje uit kunnen en gaat één op de tien (11%) om die reden niet jaarlijks een week op vakantie. Onder de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen is de situatie schrijnender; van hen geeft bijna eenderde (29%) aan niet af en toe een avondje uit te kunnen omdat zij er de financiële middelen niet voor hebben en gaat één op de vijf (22%) om die reden niet elk jaar een week op vakantie.

Wanneer we het gebruik van inkomenscompenserende voorzieningen in ogenschouw nemen, dan valt op dat maar een zeer gering deel van de mensen met motorische beperkingen gebruik (heeft) gemaakt van de regeling Bijzondere bijstand. Drie procent van de mensen met lichte motorische beperkingen en 5% van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen heeft wel eens een bijdrage van de gemeente in de vorm van bijzondere bijstand ontvangen. Het gebruik van deze regeling is een fractie hoger onder degenen met een lager opleidingsniveau, waarschijnlijk omdat zij ook een lager inkomen hebben. De Bijzondere bijstand is immers bedoeld voor mensen met een inkomen rond het sociaal minimum. Een wat groter deel van de mensen met motorische beperkingen maakt gebruik van inkomenscompensatie via de aftrekregeling voor buitengewone uitgaven binnen de Wet inkomstenbelasting. Respectievelijk 12% en 20% van de mensen met lichte of matige/ernstige motorische beperkingen maakt gebruik van deze aftrekregeling (bijlage 1, tabel 6).

3.2 Mensen met zintuiglijke beperkingen

Wonen

Allereerst merken we op dat aan dit onderzoek alleen mensen deelnamen die niet geïnstitutionaliseerd zijn (zie bijlage 2). Uitgaande van deze beperking, woont 95% van de (niet-geïnstitutionaliseerde) mensen die alleen zintuiglijke beperkingen ervaren in een reguliere woning, bijvoorbeeld een eengezinswoning of een appartement. Vier procent woont in een woning die bedoeld is voor ouderen, zoals een seniorenwoning of een aanleunwoning, en één procent woont op een andere manier, bijvoorbeeld in een woongemeenschap.

Ruim de helft (54%) van de mensen met zintuiglijke beperkingen heeft wel enige specifieke voorzieningen in hun woning. Bijna de helft (48%) van de totale groep heeft bepaalde aanpassingen aan de woning. Acht procent heeft ook losse voorzieningen in huis en 2% beschikt over een alarmeringssysteem. Opvallend is dat maar 4% van de mensen met zintuiglijke beperkingen aangeeft te beschikken over voorzieningen die specifiek bedoeld zijn voor mensen met zintuiglijke beperkingen, zoals een lichtbel, ringleiding of voelbare markeringen op huishoudelijke apparaten. We merken hierbij op dat de groep mensen met zintuiglijke beperkingen die deelnamen aan het onderzoek vooral bestond uit mensen met lichte of matige gehoorbeperkingen zonder visuele beperkingen (67%).

Gaan en staan

Van de mensen met een zintuiglijke beperking gaat 94% dagelijks naar buiten. Mannen komen vaker dagelijks buiten dan vrouwen, en mensen onder de 65 vaker dan mensen boven de 65 jaar (bijlage 1, tabel 7).

Hoewel vrijwel alle mensen met zintuiglijke beperkingen dagelijks buiten komen, worden wel belemmeringen daarbij ervaren. Eenderde van de mensen met zintuiglijke beperkingen geeft aan dat zij gehinderd worden door losse stoeptegels; één op de tien (11%) ervaart drempels en stoepen bovendien als hindernissen (zie tabel 3.3).

Tabel 3.3: Ervaren fysieke belemmeringen in de publieke ruimte volgens mensen met zintuiglijke beperkingen

Mensen met zintuiglijke beperkingen	
Losse stoeptegels	33%
Steile hellingen	3%
Opstap bij bus of trein	4%
Drempels/stoepen	11%
Smalle deuren	2%

Om zich te kunnen verplaatsen kan men gebruikmaken van reguliere voorzieningen, zoals het openbaar vervoer of de eigen auto. Indien men onvoldoende gebruik kan maken van reguliere voorzieningen, bestaat de mogelijkheid om specifieke voorzieningen te gebruiken. In tabel 3.4 is aangegeven in welke mate mensen met zintuiglijke beperkingen gebruikmaken van reguliere en specifieke voorzieningen om zich te verplaatsen.

Tabel 3.4: Gebruik van reguliere en specifieke voorzieningen om zich te verplaatsen door mensen met zintuiglijke beperkingen

Mensen met zintuiglijke beperkingen	
Reguliere voorzieningen	
Openbaar vervoer (OV)	33%
Eigen auto ¹	76%
Individuele specifieke voorzieningen	
Aangepaste auto	3%
Gehandicaptenparkeerplaats op kenteken	0%
Rolstoel	0%
Scootmobiel	0%
45 km-auto	1%
Collectieve specifieke voorzieningen	
Aanvullend specifiek vervoer binnen regio ²	0%
Aanvullend specifiek vervoer buiten regio ³	1%

¹ Gebruik: zelf rijden of iemand anders rijdt.

² Specifiek voor ouderen of gehandicapten, zoals ouderenbus, Wvg-deeltaxi. Wvg-gebruikers kunnen tegen OV-tarief gebruik maken van de (duurdere) regiotaxi.

³ Valys.

Uit tabel 3.4 blijkt dat eenderde van de mensen met zintuiglijke beperkingen gebruik maakt van het openbaar vervoer (OV). Van degenen die daarvan gebruikmaken is tweederde (66%) tevreden over het OV. Driekwart (76%) van de mensen met zintuiglijke beperkingen gebruikt de eigen auto om zich te verplaatsen. Overigens betekent het reizen met de eigen auto voor mensen met visuele beperkingen in veel gevallen dat zij niet zelf de auto besturen, maar afhankelijk zijn van bijvoorbeeld hun partner of een ander familielid. Opvallend is tenslotte dat vrijwel niemand gebruik maakt van het aanvullend specifiek vervoer binnen of buiten de regio. Eerder vermeldden we al dat van de mensen (binnen de totale onderzoeksgroep van mensen met beperkingen) die aangaven geen gebruik te maken van het reguliere vervoer (OV of eigen auto) en toch geen beroep deden op het

aanvullend specifiek vervoer, tweederde (68%) aangaf dat zij door familieleden worden gebracht en gehaald. Andere redenen voor het niet-gebruik van het specifieke vervoer waren: te duur (15%), onzekerheid over hoe laat de taxi of bus komt en hoelang de rit gaat duren (14%), lukt niet vanwege te slechte gezondheid (10%), onbekendheid met de mogelijkheid of met hoe het werkt (9%) en slechte ervaringen (8%).

Sociale contacten

Van de mensen met een zintuiglijke beperking ontmoet 78% wekelijks hun familie, vrienden of kennissen. Dit percentage ligt iets lager dan in de algemene Nederlandse bevolking (vanaf 12 jaar): in 2004 had 85% van de Nederlandse bevolking één keer per week of vaker contact met familie en 80% had met eenzelfde frequentie contact met vrienden of kennissen.¹⁷ Reeds is opgemerkt dat het bij de gegevens van het CBS niet helemaal duidelijk is wat onder 'contact' wordt verstaan: daadwerkelijke ontmoetingen of bijvoorbeeld ook telefonisch contact. Zes procent van de mensen met een zintuiglijke beperking ontmoet hun familieleden, vrienden of kennissen minder dan één keer per maand. Eenderde (33%) heeft wekelijkse ontmoetingen met mensen die men kent via een vereniging of organisatie waarvan men lid is. Dit lidmaatschap is vooral voor mannen, lager opgeleiden en ouderen belangrijk voor sociale contacten. Vrijwel alle mensen met een zintuiglijke beperking (93%) hebben wekelijks telefonisch contact. Eenderde van deze groep met zintuiglijke beperkingen (37%) gebruikt bovendien één of enkele keren per week het internet voor persoonlijk contact. Vrouwen, lager opgeleiden en ouderen maken aanzienlijk minder vaak gebruik van het internet voor contacten. Mensen boven de 65 jaar hebben vaker telefonisch contact dan mensen jonger dan 65 (bijlage 1, tabel 8a).

Niet meer dan 5% van de mensen met zintuiglijke beperkingen maakt gebruik van specifieke voorzieningen of ondersteuning voor hun contacten met anderen. Vier procent geeft aan dat zij ondersteuning van familie of vrienden krijgen bij hun sociale contacten. Hierbij zijn overigens flinke sekseverschillen: van de vrouwen met een zintuiglijke beperking geeft 10% aan dat zij ondersteuning van familie of vrienden krijgen voor hun sociale contacten, van de mannen is dat maar 2%. Een enkeling (1%) geeft aan gebruik te maken van een hulpmiddel of andere voorziening voor zijn sociale contacten (bijlage 1, tabel 8b).

Sociale activiteiten

Circa 85% van de mensen met een zintuiglijke beperking gaat enkele keren per jaar of vaker een avondje uit of een dagje weg. Dit percentage ligt voor mensen onder de 65 jaar op 96%. Verder doet bijna de helft (47%) van de mensen met een zintuiglijke beperking wel eens klusjes voor anderen of participeert in vrijwilligerswerk. Ter vergelijking: in 2004 bood 35% van de totale Nederlandse bevolking (vanaf 12 jaar) informele hulp aan anderen en deed 43% georganiseerd vrijwilligerswerk.¹⁷ Daarnaast neemt 44% van de mensen met zintuiglijke beperkingen regelmatig deel aan activiteiten van een vereniging of organisatie waarvan zij lid zijn. Met name mannen, lager opgeleiden en 65-plussers participeren in laatstgenoemde activiteiten (bijlage 1, tabel 9).

Evenals voor de sociale contacten, wordt voor het ondernemen van sociale activiteiten nauwelijks gebruik gemaakt van specifieke voorzieningen of ondersteuning. Van de mensen met een zintuiglijke beperking geeft 5% aan ondersteuning bij hun sociale

activiteiten te krijgen van familie of vrienden. Niemand maakt gebruik van een hulpmiddel of andere specifieke voorziening.

Taken en verantwoordelijkheden thuis

Van de mensen met een zintuiglijke beperking heeft driekwart (76%) de volledige zorg voor het huishouden. Opvallend is dat we bij deze groep geen sekseverschil zien: zowel van de vrouwen als van de mannen geeft driekwart aan de volledige zorg voor het huishouden te hebben. Een vergelijking tussen alleenwonenden en samenwonenden is hier niet mogelijk, omdat de groep alleenwonenden met een zintuiglijke beperking te klein is om iets over te kunnen zeggen (bijlage 1, tabel 10).

Kijken we weer naar het gebruik van specifieke voorzieningen, dan valt op dat het overgrote deel van de mensen met zintuiglijke beperkingen geen gebruik maakt van informele of professionele ondersteuning bij de invulling van hun taken en verantwoordelijkheden thuis. Twaalf procent krijgt hulp van familie of vrienden. Hierin bestaat wel een verschil tussen mannen en vrouwen: van de mannen met een zintuiglijke beperking rapporteert maar 6% hulp te krijgen van familieleden of vrienden, van de vrouwen is dat bijna een kwart (23%). Dit kan te maken hebben met de traditionele rolverdeling waarin vrouwen verantwoordelijk zijn voor het huishouden. Gezien het feit dat 80% van de mensen met een zintuiglijke beperking gehuwd is of samenwoont (zie tabel 2.1), zal bij het overgrote deel van de mannen met een zintuiglijke beperking de gezonde (vrouwelijke) partner het huishouden doen. Bij de vrouwen met een zintuiglijke beperking zullen de huishoudelijke taken eerder worden overgenomen door andere (vrouwelijke) familieleden of kennissen. Wat het gebruik van professionele zorg betreft, bestaat er overigens geen verschil tussen mannen en vrouwen met een zintuiglijke beperking: in beide gevallen heeft 3% professionele hulp.

Werk

Ongeveer 57% van de mensen jonger dan 65 jaar met een zintuiglijke beperking verricht betaald werk (bijlage 1, tabel 11). Dit percentage ligt iets lager dan binnen de totale Nederlandse bevolking tussen 15 en 65 jaar waarvan 63% in 2005 aangaf betaald werk te verrichten.¹⁷ Van de totale groep mensen met zintuiglijke beperkingen, dus zowel jonger als ouder dan 65 jaar, doet 15% vrijwilligerswerk. Dit percentage is erg laag wanneer we het vergelijken met referentiegegevens over de totale Nederlandse bevolking vanaf 12 jaar: vrijwilligerswerk werd in 2004 door 43% van de Nederlandse bevolking gedaan.¹⁷ Wij merken hierbij op dat het verrichten van vrijwilligerswerk onder de algemene bevolking op een meer uitgebreide wijze is bevraagd. Hoewel in tabel 11 van bijlage 1 wel enkele verschillen naar voren komen tussen mensen met verschillende persoonskenmerken, moet hieraan niet te veel waarde worden gehecht; de gepercenteerde cijfers zijn gebaseerd op kleine subgroepen.

Vijf van de zes (84%) mensen met zintuiglijke beperkingen die betaald werk of vrijwilligerswerk verrichten maakt daarbij geen gebruik van specifieke individuele voorzieningen of ondersteuning. Eén op de tien (11%) krijgt ondersteuning van hun werkgever of collega's, terwijl 7% (ook) gebruik maakt van bepaalde hulpmiddelen of aanpassingen, bijvoorbeeld een aangepaste computer of werkplek.

Economische zelfredzaamheid

Zes van de zeven mensen (86%) met zintuiglijke beperkingen geeft aan hun financiële en administratieve zaken, zoals geld pinnen, formulieren invullen en rekeningen betalen, zelf te regelen; één op de zeven (14%) geeft aan dat niet geheel zelfstandig te doen (bijlage 1, tabel 10). Hierin bestaat een flink verschil tussen vrouwen en mannen: van de vrouwen met een zintuiglijke beperking geeft een kwart (23%) aan dat zij hun financiële en administratieve zaken niet zelfstandig regelen, van de mannen is dat maar 9%. Dit heeft mogelijk te maken met de traditionele rolverdeling binnen huishoudens.

Economische zelfredzaamheid houdt niet alleen in dat men zijn eigen zaakjes kan regelen, maar ook dat men over voldoende financiële middelen beschikt om niet afhankelijk te zijn van anderen. Ook op dit vlak geven mensen met zintuiglijke beperkingen aan weinig problemen te ondervinden; vrijwel iedereen geeft aan voldoende middelen te hebben om het lidmaatschap van een vereniging te kunnen betalen, af en toe nieuwe kleren te kopen of een avondje uit te gaan en tenminste één keer per jaar een week of langer op vakantie te gaan (bijlage 1, tabel 12). Wellicht houdt dit verband met de relatief hoge arbeidsparticipatiegraad – in vergelijking tot die onder mensen met motorische beperkingen – binnen deze groep.

De economische zelfredzaamheid van mensen met ‘alleen’ een zintuiglijke beperking blijkt ook uit het feit dat maar weinig mensen gebruik maken van inkomenscompenserende voorzieningen. Slechts 1% van de mensen met zintuiglijke beperkingen heeft wel eens een bijdrage van de gemeente in de vorm van bijzondere bijstand ontvangen en maar 8% geeft aan hun ziektekosten als buitengewone uitgaven af te trekken van de verschuldigde inkomstenbelasting (bijlage 1, tabel 12).

3.3 Mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen

Wonen

Allereerst merken we op dat aan dit onderzoek alleen mensen deelnamen die niet geïnstitutionaliseerd zijn (zie bijlage 2). Omdat mensen die zowel motorische als zintuiglijke beperkingen ervaren het meest beperkt zijn van alle groepen in dit onderzoek, betekent dit dat met name voor deze onderzoeksgroep sprake is van een selectiebias. Niettemin merken Woittiez en De Klerk¹ op dat slechts een zeer klein deel van de mensen met ernstige lichamelijke beperkingen in specifieke instellingen voor lichamelijk gehandicapten woont. Uit het nu uitgevoerde onderzoek komt naar voren dat 88% van de mensen die naast hun zintuiglijke beperking een lichte motorische beperking hebben in een reguliere woning, bijvoorbeeld een eengezinswoning of een appartement, woont. Hetzelfde geldt voor 80% van de mensen die een matige of ernstige motorische beperking naast hun zintuiglijke beperking hebben. Met andere woorden, ook van deze groep met ernstige beperkingen woont de overgrote meerderheid in een reguliere woning. Zeventien procent van de groep met matige of ernstige motorische beperkingen woont in een woning voor ouderen, zoals een aanleunwoning, seniorenwoning of serviceflat en drie procent van hen woont op een andere manier, bijvoorbeeld in een woongemeenschap of klooster. Kijken we naar de toegankelijkheid van de woningen, dan valt op dat circa 15% van de mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen in een woning

woont die alleen via een trap buiten de woning toegankelijk is. Dit geldt niet alleen voor degenen met een lichte motorische beperking, maar in dezelfde mate voor degenen met een matige of ernstige motorische beperking. Circa de helft van de mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen heeft een woning die (gedeeltelijk) gelijkvloers^e is. Van degenen met een lichte motorische beperking, naast hun zintuiglijke beperking, heeft 45% een dergelijke woning; van degenen met een matige of ernstige motorische beperking is dat 59%.

Ruim de helft (57%) van de mensen die een lichte motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking hebben, heeft aanpassingen aan de woning, zoals aanpassingen in de badkamer, een aangepaste keuken of een traplift. Van andere specifieke individuele voorzieningen bij het wonen maakt deze groep weinig gebruik: 9% heeft losse voorzieningen (aangepast meubilair of apparaten) in huis, 8% heeft een alarmsysteem en 7% heeft een specifieke voorziening voor zintuiglijk gehandicapten, zoals een lichtbel of een ringleiding voor de televisie, radio of telefoon voor mensen met gehoorproblemen.

Van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking heeft 81% aanpassingen aan de woning, bijvoorbeeld verbrede deuren of een traplift. Dertig procent van deze groep heeft daarnaast losse voorzieningen, zoals een aangepaste stoel of een aangepast bed, en 15% heeft een alarmsysteem in huis. Een klein deel (6%) van deze mensen heeft bovendien voorzieningen die specifiek bedoeld zijn om de zintuiglijke beperking te compenseren, zoals voelbare markeringen op huishoudelijke apparaten of een ringleiding. Zestien procent van de mensen met zowel een matige of ernstige motorische beperking en een zintuiglijke beperking gebruikt geen specifieke voorzieningen bij het wonen. Dit kan betekenen dat de standaardinrichting van hun woning zodanig is dat woningaanpassingen of losse voorzieningen niet nodig zijn. Maar het kan ook betekenen dat deze mensen hun beperkingen niet of op een andere manier compenseren, bijvoorbeeld door een beroep te doen op ondersteuning door huisgenoten.

Gaan en staan

Ongeveer 82% van de mensen met een lichte motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking komt dagelijks buiten. Vrouwen en mensen met een lager opleidingsniveau komen minder vaak dagelijks buiten dan mannen en hoger opgeleiden (bijlage 1, tabel 13). In het geval dat de motorische beperking ernstiger is, komt men minder vaak buiten: van de mensen met een matige tot ernstige motorische beperking naast een zintuiglijke beperking komt eenderde (37%) niet dagelijks buiten. Zes procent van deze mensen komt niet wekelijks buiten. In de groep mensen met een combinatie van matige of ernstige motorische beperkingen en zintuiglijke beperkingen zijn het niet alleen de vrouwen en lager opgeleiden die (nog) minder vaak buiten komen, maar ook de 65-plussers. Van deze laatste groep komt bijna de helft (45%) niet dagelijks buiten (bijlage 1, tabel 13).

^e Woonkamer, keuken, toilet, douche en tenminste één slaapkamer gelijkvloers.

Hoewel de meeste mensen die zowel motorische als zintuiglijke beperkingen ervaren dagelijks buiten komen, ontmoeten zij daarbij wel vaak hindernissen op hun weg. Losse stoeptegels en drempels en stoepen vormen daarbij het grootste probleem. Respectievelijk 62% en 48% van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking naast hun zintuiglijke beperking geeft aan last te hebben van deze obstakels. Andere hindernissen die vaak door deze groep worden genoemd zijn steile hellingen (41%) en te smalle deuren (24%); zowel voor mensen die lopen met een rollator als voor mensen die gebruikmaken van een rolstoel vormen deze hindernissen een flink probleem. In tabel 3.5 staat beschreven welk deel van de mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen bepaalde belemmeringen ervaart bij het gaan en staan.

Tabel 3.5: Ervaren fysieke belemmeringen in de publieke ruimte volgens mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen

	Lichte motorische beperkingen en zintuiglijke beperking	Matige of ernstige motorische beperkingen en zintuiglijke beperking
Losse stoeptegels	34%	62%
Steile hellingen	15%	41%
Opstap bij bus of trein	10%	36%
Drempels/stoepen	19%	48%
Smalle deuren	6%	24%

Om zich te kunnen verplaatsen kan men gebruikmaken van reguliere voorzieningen, zoals het openbaar vervoer of de eigen auto. Indien men onvoldoende gebruik kan maken van reguliere voorzieningen, bestaat de mogelijkheid om specifieke voorzieningen te gebruiken. In tabel 3.6 is aangegeven in welke mate mensen die zowel motorische als zintuiglijke beperkingen hebben gebruikmaken van reguliere en specifieke voorzieningen om zich te verplaatsen.

Tabel 3.6: Gebruik van reguliere en specifieke voorzieningen om zich te verplaatsen door mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen

	Lichte motorische beperkingen en zintuiglijke beperking	Matige of ernstige motorische beperkingen en zintuiglijke beperking
Reguliere voorzieningen		
Openbaar vervoer (OV)	46%	43%
Eigen auto ¹	71%	64%
Individuele specifieke voorzieningen		
Aangepaste auto	7%	22%
Gehandicaptenparkeerplaats op kenteken	22%	28%
Rolstoel	2%	21%
Scootmobiel	1%	19%
45 km-auto	0%	3%
Collectieve specifieke voorzieningen		
Aanvullend specifiek vervoer binnen regio ²	12%	33%
Aanvullend specifiek vervoer buiten regio ³	2%	10%

¹ Gebruik: zelf rijden of iemand anders rijdt.

² Specifiek voor ouderen of gehandicapten, zoals ouderenbus, Wvg-deeltaxi. Wvg-gebruikers kunnen tegen OV-tarief gebruik maken van de (duurdere) regiotaxi.

³ Valys.

Uit tabel 3.6 blijkt dat minder dan de helft (46% en 43%) van de mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen gebruikmaakt van het openbaar vervoer (OV). Van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking naast hun zintuiglijke beperking die wel gebruikmaken van het OV (dit is dus een selecte groep!) is bijna tweederde (61%) tevreden over het OV. In tabel 3.5 zagen we al dat ruim eenderde van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking naast hun zintuiglijke beperking problemen heeft met de opstap bij de bus of trein. Van de mensen die een lichte motorische beperking hebben in combinatie met een zintuiglijke beperking gebruikt 71% een eigen auto om zich te verplaatsen. In het geval er sprake is van een visuele beperking, zal dit vaak betekenen dat men niet zelf de auto bestuurt en afhankelijk is van een ander. Voor ruim eenderde van de mensen bij wie de motorische beperking ernstiger is, is het reizen met een gewone auto geen optie. Tweederde (64%) doet dat wel, waarbij 22% van de totale groep aangeeft dat zij aanpassingen in hun auto hebben. Ongeveer een kwart van de mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen heeft een invalidenparkeerplaats op kenteken bij hun huis. Zagen we in tabel 3.6 dat tweederde van de mensen met een combinatie van matige of ernstige motorische beperkingen en zintuiglijke beperkingen een eigen auto gebruikt om zich te verplaatsen, eenderde (33%) maakt gebruik van het aanvullend specifiek vervoer binnen de regio. Het Valys-systeem, voor bovenregionaal vervoer, wordt ook door mensen met een matige of ernstige motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking weinig gebruikt: één op de tien (10%) gebruikt deze mogelijkheid om zich buiten de eigen regio te verplaatsen.

Sociale contacten

Ruim driekwart (77%) van de mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen ontmoet elke week familieleden, vrienden of kennissen. Dit percentage ligt iets lager dan in de algemene Nederlandse bevolking (vanaf 12 jaar), waarvan in 2004 85% tenminste één keer per week contact had met familie en 80% wekelijks contact had met vrienden of kennissen.¹⁷ Weer merken we op dat het bij de CBS-cijfers niet helemaal duidelijk is of men met contact alleen 'face-to-face' contacten bedoeld of bijvoorbeeld ook telefonisch of e-mail contact. Acht procent van de mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen heeft minder dan één keer per maand ontmoetingen met familieleden of vrienden. Van de 65-plussers heeft een iets groter deel weinig contact met familie of vrienden (bijlage 1, tabel 14a). Ongeveer eenderde van de mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen heeft elke week bijeenkomsten met mensen via een vereniging of organisatie waarvan men lid is; van degenen met een lichte motorische beperking is dat 35%, van diegenen met een ernstiger motorische beperking 29%. Ruim 80% van de mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen heeft tenminste één keer per week telefonisch contact of SMS-contact. Dit geldt zowel voor mensen met lichte motorische beperkingen als voor mensen met matige of ernstige motorische beperkingen naast hun zintuiglijke beperking. Van de eerste groep maakt wel een wat groter deel (29%) gebruik van het internet voor hun persoonlijke contacten dan van de tweede groep (19%). Het zijn vooral mannen, hoger opgeleiden en mensen jonger dan 65 jaar die via internet contact hebben; vrouwen telefoneren vaker (bijlage 1, tabel 14a).

Het overgrote deel (83%) van de mensen die naast hun zintuiglijke beperking een lichte motorische beperking hebben maakt geen gebruik van specifieke voorzieningen of ondersteuning voor hun sociale contacten. Bij ongeveer 40% van de mensen met een ernstiger motorische beperking is dat wel het geval (bijlage 1, tabel 14b). Eenderde (34%) van de mensen met zowel matige of ernstige motorische beperkingen als zintuiglijke beperkingen krijgt ondersteuning van familie, vrienden of kennissen bij hun sociale contacten. Vijf procent maakt gebruik van een hulpmiddel of andere voorziening, bijvoorbeeld een aangepaste telefoon of computer. Hoger opgeleiden maken minder vaak gebruik van ondersteuning door bekenden (22%) en wat vaker van hulpmiddelen of andere voorzieningen (9%) voor hun sociale contacten dan lager opgeleiden.

Sociale activiteiten

Bijna driekwart (74%) van de mensen met een lichte motorische beperking én een zintuiglijke beperking gaat enkele keren per jaar of vaker een avondje uit of een dagje weg. Bijna de helft (48%) van deze mensen participeert in activiteiten van of via de vereniging of organisatie waarvan zij lid zijn, 65-plussers vaker dan mensen onder de 65 jaar. Tweederde (65%) doet tenminste één keer per week iets aan bewegen of sport, vrouwen vaker dan mannen (bijlage 1, tabel 15). Mensen met een matige of ernstige motorische beperking en een zintuiglijke beperking zijn minder actief. Bijna 40% van deze groep geeft aan dat zij (vrijwel) nooit een uitgaansgelegenheid bezoeken of een ander uitstapje maken en ruim 60% geeft aan minder dan één keer per week te bewegen of te sporten. Wel is het percentage mensen dat participeert in verenigingsactiviteiten relatief hoog (45%), voornamelijk vrouwen, hoger opgeleiden en 65-plussers ondernemen activiteiten via of met de vereniging of organisatie waarvan zij lid zijn (bijlage 1, tabel 15).

Vier van de vijf mensen (82%) met lichte motorische beperkingen in combinatie met een zintuiglijke beperking maken geen gebruik van specifieke voorzieningen of ondersteuning voor hun sociale activiteiten. De kleine groep die dat wel doet maakt vooral gebruik van ondersteuning door familie, vrienden of bekenden (bijlage 1, tabel 16). Van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking naast hun zintuiglijke beperking maakt bijna de helft (44%) wel gebruik van specifieke voorzieningen of ondersteuning. Bijna eenderde (31%) van deze groep krijgt hulp van familieleden of bekenden bij hun sociale activiteiten; zij zijn hierbij dus niet geheel zelfstandig. Eén op de zes mensen (16%) maakt gebruik van een hulpmiddel of andere (collectieve) voorziening, bijvoorbeeld een sportrolstoel of een activiteitscentrum voor lichamelijk gehandicapten. Evenals bij het onderhouden van sociale contacten, maken hoger opgeleiden wat meer gebruik van hulpmiddelen of andere materiële voorzieningen bij hun sociale activiteiten en wat minder gebruik van persoonlijke ondersteuning vanuit hun sociaal netwerk dan lager opgeleiden.

Taken en verantwoordelijkheden thuis

Welke taken en verantwoordelijkheden iemand thuis heeft hangt onder andere samen met de gezinssamenstelling en taakverdeling. Mensen die alleen wonen hebben meestal meer taken dan mensen die samenwonen of gehuwd zijn en die de verantwoordelijkheden kunnen delen. Daarnaast is nog altijd een sekseverschil aanwezig ten aanzien van de verschillende taken in een huishouden: vrouwen dragen vaker zorg voor het huis en de gezinsleden, terwijl mannen vaker klusjes doen en de financiële zaken regelen.

Wanneer we de groep mensen met zowel lichte motorische beperkingen als zintuiglijke beperkingen in beschouwing nemen (bijlage 1, tabel 16), blijkt dat iets meer dan de helft (54%) naar eigen zeggen de volledige zorg voor het huishouden heeft. Het sekseverschil is niet zo groot, maar het verschil tussen alleenwonenden en samenwonenden wel: ruim tweederde (68%) van de mensen die alleen wonen geeft aan de volledige zorg voor het huishouden te hebben, van degenen die gehuwd zijn of samenwonen is dat maar net de helft (48%). Bij mensen met ernstiger motorische beperkingen, naast hun zintuiglijke beperking, is het verschil tussen alleenwonenden en samenwonenden niet zichtbaar: in beide groepen geeft maar 30% aan de volledige zorg voor het huishouden te hebben. In zowel de groep van mensen met lichte motorische beperkingen als de groep met matige of ernstige motorische beperkingen, naast hun zintuiglijke beperking, bestaat wel een flink verschil tussen ouderen en jongeren. Ter illustratie: een kwart van de 65-plussers met een matige of ernstige motorische beperking geeft aan zelf de volledig zorg voor het huishouden te dragen; van de groep jonger dan 65 jaar is dat 38% (bijlage 1, tabel 16).

Het is duidelijk dat de meeste mensen met een combinatie van matige of ernstige motorische beperkingen en zintuiglijke beperkingen ondersteuning nodig hebben bij het uitvoeren van taken thuis: driekwart (75%) geeft aan ondersteuning te krijgen. Ruim de helft (54%) rapporteert dat zij thuis hulp krijgen van familie, vrienden of bekenden, eenderde (36%) maakt gebruik van professionele ondersteuning (bijlage 1, tabel 16). In de groep mensen met een lichte motorische beperking naast hun zintuiglijke beperking ligt het gebruik van ondersteuning flink lager: 31% krijgt hulp van familie of bekenden en 11% van professionele thuiszorgmedewerkers. Vrouwen maken vaker gebruik van ondersteuning, zoals informeel als professioneel, bij hun huishoudelijke taken dan mannen. Zeker ten

aanzien van het gebruik van professionele thuiszorg is het verschil groot. Ook het feit of men al of niet alleen woont speelt een grote rol. Van de mensen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking die alleen wonen heeft een kwart (26%) hulp van professionals, van degenen die gehuwd zijn of samenwonen is dat maar 4%. Deze cijfers weerspiegelen het beleid van het CIZ, waarbij ervan uitgegaan wordt dat huisgenoten huishoudelijke taken kunnen overnemen. Hetzelfde zien we terug onder diegenen met matige of ernstige motorische beperkingen naast hun zintuiglijke beperking: de helft (51%) van de alleenstaanden heeft professionele hulp tegenover 21% van de gehuwden en samenwonenden (bijlage 1, tabel 16).

Werk

De arbeidsparticipatiegraad onder mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen is laag: van de mensen met lichte motorische beperkingen jonger dan 65 jaar werkt nog bijna de helft (46%) in een betaalde baan, van degenen met ernstiger motorische beperkingen is dat nog geen kwart (23%) (bijlage 1, tabel 17). Hoe laag deze percentages zijn blijkt wanneer we de gegevens van de algemene Nederlandse bevolking hier naast leggen. In 2005 bedroeg de netto arbeidsparticipatiegraad onder de Nederlandse bevolking van 15 tot 65 jaar 63%.¹⁷ Eén op de tien (10%) mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen verricht vrijwilligerswerk. Dit percentage is vier keer zo laag als in de algemene Nederlandse bevolking vanaf 12 jaar (43% in 2004).¹⁷ Wij merken hierbij op dat het verrichten van vrijwilligerswerk onder de algemene bevolking op een meer uitgebreide wijze is bevraagd. Opvallend is dat zelfs in de groep met de meeste beperkingen nog altijd sprake is van een verschil in de deelname aan betaalde arbeid tussen de twee seksen en tussen hoger en lager opgeleiden. Wat dit laatste betreft: meer nog dan voor andere mensen is het voor mensen met ernstige beperkingen dus belangrijk om te investeren in hun opleiding. Hun kansen op werk liggen immers vooral bij banen die geestelijke arbeid en geen lichamelijke arbeid vergen.

Aan de mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen die betaald werk of vrijwilligerswerk verrichten is gevraagd of zij daarbij gebruikmaken van bepaalde specifieke (individuele) voorzieningen of ondersteuning. Het betreft hier dus een zeer selecte groep mensen, die evenwel laten zien dat het wel mogelijk is om te werken met ernstiger beperkingen. Van degenen met een lichte motorische beperking naast hun zintuiglijke beperking geeft het grootste deel (71%) aan daarbij geen specifieke individuele voorzieningen, bijvoorbeeld een hulpmiddel of werkaanpassing, of ondersteuning te gebruiken. Bijna de helft (45%) van de mensen die een matige of ernstige motorische beperking hebben doet dat wel. Ruim een kwart (27%) geeft aan ondersteuning te krijgen van hun werkgever of collega's; eenzelfde percentage geeft aan bij hun werk (ook) gebruik te maken van hulpmiddelen of andere materiële of immateriële voorzieningen (bijlage 1, tabel 17).

Economische zelfredzaamheid

Hoewel de meeste mensen die zowel motorische als zintuiglijke beperkingen ervaren hun financiële en administratieve zaken zelf volledig regelen, lukt dat niet iedereen (bijlage 1, tabel 16). Voor het invullen van formulieren en het betalen van rekeningen moeten de nodige hobbels worden genomen, die zeker in het geval van visuele beperkingen of be-

perkingen in de handmotoriek hoog kunnen zijn. Voor het pinnen van geld bij een pinautomaat moet bovendien de publieke ruimte worden betreden. Het is opmerkelijk en positief dat dit kennelijk toch heel veel mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen lukt. Een kwart (24%) van degenen met een lichte motorische beperking naast hun zintuiglijke beperking geeft aan dat zij niet zelf hun financiën volledig regelen, van degenen met een matige of ernstige motorische beperking is dat bij eenderde (34%) het geval.

Economische zelfredzaamheid houdt ook in dat men over voldoende financiële middelen beschikt en daarvoor niet afhankelijk is van anderen. Tabel 18 (bijlage 1) laat zien dat het daaraan nog wel eens schort. Twee van de tien mensen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking kunnen om financiële redenen geen kleding of vrijetijdsspullen, bijvoorbeeld een fiets, aanschaffen. Ongeveer een kwart (23%) kan niet regelmatig een avondje uit om deze reden en 16% heeft te weinig financiële middelen om jaarlijks een week of langer op vakantie te gaan. In de groep met matige of ernstige motorische beperkingen naast hun zintuiglijke beperking is nog een groter deel financieel gedepriveerd. Bijvoorbeeld, eenderde van deze mensen kan geen kleding of vrijetijdsspullen aanschaffen, een kwart (27%) kan niet af en toe een avondje uit en twee van de tien mensen kan niet jaarlijks een week op vakantie. Ook lidmaatschap van een vereniging is volgens 15% van deze groep niet mogelijk vanwege ontoereikende financiën. Dit impliceert dat deze mensen niet alleen financieel kwetsbaar zijn, maar ook door hun beperkte middelen belemmerd worden bij hun sociale participatie. Overigens bestaan er aanzienlijke verschillen tussen mensen boven en onder de 65 jaar als gevraagd wordt naar financiële mogelijkheden voor aanschaf van dingen of participatie in activiteiten: mensen jonger dan 65 jaar geven veel vaker aan deze dingen niet te kunnen vanwege een tekort aan geld dan 65-plussers.

Wanneer we het gebruik van inkomenscompenserende voorzieningen in ogenschouw nemen, dan valt op dat toch maar een zeer gering deel van de mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen gebruik (heeft) gemaakt van de regeling Bijzondere bijstand. Drie procent van de mensen met lichte motorische beperkingen en 6% van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen naast hun zintuiglijke beperking heeft wel eens een bijdrage van de gemeente in de vorm van bijzondere bijstand ontvangen. Het aftrekken van ziektekosten als buitengewone uitgaven wordt vaker ter compensatie gebruikt. Van de mensen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking maakt één op de tien (11%) gebruik van deze mogelijkheid, van degenen met een matige of ernstige motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking is dat een kwart (25%). Daarbij zijn er geen noemenswaardige verschillen tussen mensen met verschillende persoonskenmerken (bijlage 1, tabel 18).

4 Beoordeling van de gerealiseerde participatie

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe mensen met beperkingen hun deelname aan de samenleving ervaren. Per onderzoeksgroep en per participatiedomein wordt aangegeven welk deel van de mensen hun huidige participatie met een voldoende of onvoldoende waardeert. Vervolgens wordt beschreven in welke mate mensen overeenkomst dan wel discrepantie ervaren tussen hun feitelijke participatie zoals beschreven in hoofdstuk 3 en de door hen gewenste participatie. Tenslotte wordt stilgestaan bij de wensen die de respondenten hebben aangegeven als antwoorden op een open vraag hiernaar. De gerapporteerde wensen geven aan wat mensen met beperkingen zouden willen. Dit zijn niet altijd zaken die beïnvloedbaar zijn door middel van overheidsbeleid. Bijvoorbeeld, een aantal mensen wenst zich een betere gezondheid zodat ze meer kunnen participeren zoals ze graag zouden willen. Andere wensen laten wel zien op welke vlakken het volgens mensen met beperkingen in de samenleving beter kan.

4.1 Mensen met motorische beperkingen

Wonen

Bij de eerste gegevensverzameling voor de participatiemonitor is niet gevraagd naar een beoordeling van de eigen woonsituatie. Wel is gevraagd wat men vindt van de woonomgeving. Tabel 4.1 laat zien dat de meeste mensen met motorische beperkingen positief oordelen over hun woonomgeving. Bijna de helft van deze mensen vindt echter niet dat de mensen in hun buurt elkaar goed kennen. Circa een kwart mijdt bepaalde plekken in de buurt, omdat men ze onveilig vindt.

Tabel 4.1: Opvattingen over de woonomgeving van mensen met motorische beperkingen

	Lichte motorische beperkingen	Matige of ernstige motorische beperkingen
Ik voel me thuis in de buurt	86%	83%
Ik voel me verantwoordelijk voor de leefbaarheid van de buurt	66%	59%
De mensen in de buurt kennen elkaar goed	55%	52%
Ik voel me thuis bij de mensen in de buurt	66%	59%
Ik mijd wel eens bepaalde plekken in de buurt omdat ik ze onveilig vind	22%	26%

Gaan en staan

Bijna 80% van de mensen met motorische beperkingen geeft een voldoende voor hun mogelijkheden om zich te kunnen verplaatsen; ruim een vijfde geeft een onvoldoende. Mensen met matige of ernstige beperkingen geven veel vaker een onvoldoende dan mensen met lichte beperkingen.

Bijna alle mensen met een lichte motorische beperking geven aan te kunnen gaan en staan waar zij willen. Van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking kan 78% gaan en staan waar zij willen, maar ervaart 22% een discrepantie tussen hun feitelijke situatie op het gebied van mobiliteit en de door hen gewenste situatie (bijlage 1, tabel 1).

De grootste wens gerelateerd aan mobiliteit van mensen met lichte motorische beperkingen ligt op het gebied van zekerheid; men hoopt dat de situatie blijft zoals die nu is. Ook zijn er wensen voor verbetering van reguliere voor-

zoningen, bijvoorbeeld beter openbaar vervoer en een betere toegankelijkheid van gebouwen. Voor de mensen met een ernstiger beperking geldt dat zij vaak wensen dat hun lichamelijk functioneren verbetert. Vermoeidheid en

pijn zijn belangrijke beperkende factoren voor hun mobiliteit. Daarnaast is vooral voor vrouwen met een motorische beperking autonomie een belangrijk punt. Vrouwen willen zelfstandiger handelen dan zij nu doen: zij willen zelf kunnen bepalen wanneer ze naar buiten gaan, ze willen zich kunnen verplaatsen zonder hulp van echtgenoot of familie.

Wensen voor gaan en staan:

- ...soene minsken hawwe in protte winsken, sike minsken hawwe mar ien! (gezonde mensen hebben heel veel wensen, zieke mensen hebben er maar één!)
- ...een uurtje naar buiten als het mooi weer is
- ...auto blijven rijden
- ...betere paden in de bossen
- ...bushalte dichterbij

Sociale contacten

Negentig procent van de mensen met motorische beperkingen geeft een voldoende voor hun sociale contacten; 10% geeft een onvoldoende. Deze laatste groep vindt dat het vooral schort aan de kwaliteit van hun contacten. Echte vrienden, eerlijkheid, vertrouwen, en een luisterend oor zijn voorbeelden van door deze mensen genoemde wensen.

Mensen met een lichte motorische beperking participeren in hun sociale contacten vaker conform hun wensen dan mensen met een matige of ernstige motorische beperking

Wensen voor sociale contacten:

- ...een nieuw wagentje
- ...makkelijker afspraken kunnen maken
- ...dat ze niet eerst naar de scootmobiel kijken
- ...dat mensen zich inleven in mijn situatie
- ...veel gezelligheid en een fijn gesprek

(bijlage 1, tabel 2a). Circa 83% van de mensen met een lichte beperking ziet en spreekt anderen zo vaak als zij willen. Van de mensen met een matige of ernstige beperking heeft tweederde (66%) het gewenste aantal ontmoetingen met anderen. De grootste wens van mensen met een lichte beperking op het gebied van contacten met anderen is dat de contacten blijven zoals ze nu zijn.

Vooraf mannen hebben deze wens. Daarnaast wenst men verbeterde voorwaarden voor contacten, zoals beter vervoer, meer zelfvertrouwen en betere sociale vaardigheden. De wensen van mensen met een matige of ernstige beperking hebben vooral met de kwaliteit van het contact te maken: meer begrip en respect van anderen krijgen, volwaardig behandeld worden. Daarnaast wensen zij meer gezelligheid en gezamenlijke activiteiten met anderen.

Sociale activiteiten

Ondanks het feit dat mensen met motorische beperkingen behoorlijk belemmerd worden in hun sociale activiteiten, geeft de overgrote meerderheid (78%) een voldoende voor dit domein. Degenen die een onvoldoende geven (22%) wensen vooral een betere fysieke en financiële toegankelijkheid van (reguliere) voorzieningen. Daarnaast wensen zij dat ze meer autonoom kunnen handelen en vaker kunnen uitgaan.

Een kwart van de mensen met een lichte motorische beperking kan niet de sociale activiteiten doen die zij willen doen. Van de mensen met een matige of ernstige beperking kan zelfs iets meer dan de helft niet de sociale activiteiten doen die men graag zou willen. Deze mensen ervaren dus een discrepantie tussen hun feitelijke participatie en de gewenste participatie. In de groep met ernstiger beperkingen participeren hoger opgeleiden vaker conform hun behoeften in activiteiten (55%) dan lager opgeleiden (42%) (bijlage 1, tabel 3).

Mensen met een lichte beperking noemen op het gebied van sociale activiteiten als grootste wens continuering van de activiteiten die zij nu doen. Mensen met een matige of

Wensen voor sociale activiteiten:

- ...meer geld voor bijvoorbeeld theater
- ...meer financiële armslag, hobby's en uitstapjes kosten geld en dit kan niet van mijn inkomen
- ...gebouw voor ouderen om gezellig samen te zijn
- ...beter openbaar vervoer 's avonds
- ...dat er overal mogelijkheden zijn voor rolstoelgebruik

ernstige beperking wensen vooral een verbetering van hun lichaamsfunctie, meer energie en minder pijn, en dat ze meer autonoom kunnen handelen, bijvoorbeeld activiteiten kunnen ondernemen zonder ondersteuning door anderen. In beide groepen leven ook wensen voor betere reguliere voorzieningen, zoals beter OV, betere toegankelijkheid van openbare gelegenheden en bankjes op straat om op uit te kunnen rusten.

Geld is ook belangrijk: voor een deel van de mensen is het ondernemen van sociale activiteiten gewoon te duur.

Taken en verantwoordelijkheden thuis

Van de mensen met motorische beperkingen geeft 87% een voldoende voor hun participatie in taken en verantwoordelijkheden thuis. Mensen die een onvoldoende geven (13%) hebben vaker een matige of ernstige motorische beperking. Zij wensen vooral meer autonomie, meer huishoudelijke hulp en daarnaast een beter lichamelijk functioneren. Mensen die een voldoende geven wensen dat het zo blijft gaan als het gaat, maar behoeften aan meer autonomie worden ook door hen genoemd.

Van de mensen met een lichte motorische beperking geeft vrijwel iedereen (93%) aan dat hun feitelijke participatie binnen dit domein overeenkomt met wat zij wensen. Van de

mensen met een matige of ernstige motorische beperking is dat bij 71% het geval (bijlage 1, tabel 4).

Participatiewensen gerelateerd aan taken en verantwoordelijkheden thuis liggen voor mannen en vrouwen met een matige of ernstige beperking op het gebied van autonomie: de taken kunnen doen die passen bij de eigen behoeften.

Wensen voor bezigheden thuis:

- ...zoontje zelfstandig kunnen verzorgen
- ...alles zelf draaiende houden
- ...betaalbare huishoudelijke hulp

Werk

Van de mensen met motorische beperkingen geeft eenderde (32%) een onvoldoende voor hun participatie in werk en/of opleiding. Dit percentage is hoger dan bij de voorgaande participatiedomeinen. De mensen met matige of ernstige motorische beperkingen geven een lager rapportcijfer voor hun participatie in werk en/of opleiding dan mensen met lichte beperkingen.

Van de mensen met een betaalde baan of vrijwilligerswerk doet 89% van de mensen met een lichte beperking en 75% van de mensen met een matige of ernstige beperking het

Wensen voor werk en opleiding:

- ...computercursus
- ...internet les
- ...in dierenasiel werken
- ...baan waar mijn handicap geen rol speelt
- ...meer initiatief nemen: angst voor progressie ziekte beperkt initiatieven

werk dat men wil doen (bijlage 1, tabel 5). Veel mensen met motorische beperkingen werken echter niet, zoals we al in paragraaf 3.1 zagen, en (vrijwilligers-) werk of meer uren werken staan dan ook hoog op de verlanglijst. Daarnaast geven veel mensen aan dat zij een opleiding zouden willen volgen, vooral computercursussen worden vaak genoemd.

Mensen met een lichte motorische beperking noemen gerelateerd aan werk ook dat zij zekerheid wensen: dat zij hun werk kunnen behouden en kunnen blijven doen wat ze nu doen.

Economische zelfredzaamheid

In de vragenlijst is niet specifiek gevraagd naar een beoordeling van de manier waarop men al of niet de eigen financiële en administratieve zaken kan regelen. Wel is gevraagd naar een rapportcijfer over de eigen financiële situatie. Tachtig procent van de mensen met motorische beperkingen geeft een voldoende voor hun financiële situatie; een vijfde deel geeft een onvoldoende. Mensen die een voldoende geven voor hun financiële situatie hopen dat deze niet achteruit gaat. De 20% die een onvoldoende geeft wenst vooral iets meer inkomen om beter rond te kunnen komen. Ook de wens om financieel zelfstandig te kunnen zijn, geen schulden te hebben, is vaak genoemd.

Driekwart (73%) van de mensen met een lichte beperking geeft aan dat zij hun geld naar wens besteden. Ruim een kwart van deze groep ervaart wel knelpunten. Van de mensen

Wensen wat betreft financiële situatie:

- ...een keer iets kunnen weggeven
- ...nieuwe fiets voor mijn dochter
- ...dat de donkere wolken verdwijnen
- ...niet alle touwtjes aan elkaar moeten knopen

met een matige of ernstige motorische beperking geeft een groter deel (45%) aan dat zij geen geld kunnen besteden aan de dingen die ze willen. Gezien het feit dat veel mensen in deze groep geen betaald werk hebben, ligt hun inkomensniveau waarschijnlijk lager dan van de mensen met lichte beperkingen. Overigens

gaat het bij de mensen die meer te besteden zouden willen hebben vaak om een bescheiden wens: net een beetje meer inkomen om wat beter te kunnen rondkomen.

Mensen met een lichte motorische beperking wensen daarnaast dat hun financiële situatie in de toekomst niet achteruitgaat. Mensen met een matige of ernstige beperking wensen vaker geld voor een specifiek doel, zoals geld om op vakantie te gaan of om het huis aan te passen.

4.2 Mensen met zintuiglijke beperkingen

De mensen met een zintuiglijke beperking die de vragenlijst invulden geven bijna allemaal aan dat hun feitelijke participatie sterk overeenkomt met de door hen gewenste participatie. Op elk participatiegebied geven slechts twee of drie mensen een onvoldoende rapportcijfer voor hun participatie binnen dat domein. Dit neemt niet weg dat er wel zorgen zijn, bijvoorbeeld over of de situatie blijft zoals die is, hetgeen voorstelbaar is vooral als de zintuiglijke beperking samengaat met een chronische ziekte met een progressief verloop. Hieronder beschrijven we de bevindingen per domein en laten we zien welke (onvervulde) wensen en behoeften nog werden gerapporteerd. We merken hierbij op dat de onderzoeksgroep veelal mensen met lichte zintuiglijke beperkingen bevat en relatief weinig mensen met visuele beperkingen.

Wonen

Bij de eerste gegevensverzameling voor de participatiemonitor is niet gevraagd naar een beoordeling van de eigen woonsituatie. Wel is gevraagd wat men vindt van de woonomgeving. In tabel 4.2 staat vermeld wat mensen met zintuiglijke beperkingen van hun buurt vinden. De tabel laat zien dat het overgrote deel (87%) zich thuis voelt in de buurt. Bijna de helft vindt echter niet dat de mensen in de buurt elkaar goed kennen. Desondanks voelt vrijwel iedereen zich veilig in de eigen wijk; één op de tien mensen met een zintuiglijke beperking geeft aan dat zij wel eens bepaalde plekken mijden, omdat ze zich er niet veilig voelen.

Tabel 4.2: Opvattingen over de woonomgeving van mensen met zintuiglijke beperkingen

	Mensen met zintuiglijke beperkingen
Ik voel me thuis in de buurt	87%
Ik voel me verantwoordelijk voor de leefbaarheid van de buurt	70%
De mensen in de buurt kennen elkaar goed	54%
Ik voel me thuis bij de mensen in de buurt	63%
Ik mijd wel eens bepaalde plekken in de buurt omdat ik ze onveilig vind	11%

Gaan en staan

Bijna alle mensen met een zintuiglijke beperking geven aan te kunnen gaan en staan waar ze willen (bijlage 1, tabel 7). Dit wil niet zeggen dat deze mensen daarom geen wensen meer hebben: mobiel blijven en meer vrijheid van handelen zijn voorbeelden van genoemde wensen.

Wensen voor gaan en staan:

...kunnen blijven doen wat je wilt
...meer vrijheid
...meer tijd voor overstappen in het openbaar vervoer

Sociale contacten

Voor 86% van de mensen met een zintuiglijke beperking is de frequentie waarmee zij anderen ontmoeten naar wens. Vooral mannen zien en spreken anderen zo vaak als zij willen. Voldoende mogelijkheden voor contact resulteert voor vrouwen en middelbaar opgeleiden niet altijd in voldoende ontmoetingen (bijlage 1, tabel 8a). Naast de wens dat de contacten zo blijven als ze zijn, hebben mensen met een zintuiglijke beperking de wens wat meer contacten te hebben, en meer eerbijheid en vertrouwen in contacten met anderen te vinden.

Wensen voor sociale contacten:

- ...dat ik nog lang met familie en vrienden in goede harmonie mag omgaan
- ...minder introvert zijn
- ...mensen die ik vertrouwen kan

Sociale activiteiten

De deelname aan sociale activiteiten is voor negen van de tien mensen met een zintuiglijke beperking naar wens. Mannen, lager opgeleiden en mensen jonger dan 65 jaar ondernemen vaker de door hen gewenste activiteiten (bijlage 1, tabel 9). Mensen met een zintuiglijke beperking noemen, naast continuering van de huidige situatie, onder andere de wens om meer betrokken te worden bij sociale activiteiten. Tevens wordt de wens om goed te kunnen communiceren genoemd. Dit speelt uiteraard ook in sociale contacten een rol. Het (gedeeltelijk) niet kunnen opmerken van verbale of non-verbale signalen maakt dat soms meer in sociale contacten en sociale activiteiten moet worden geïnvesteerd dan normaal.

Wensen voor sociale activiteiten:

- ...naar een verderop gelegen winkelcentrum kunnen
- ...rookvrije omgeving
- ...goed kunnen communiceren
- ...er meer betrokken bij kunnen zijn

Taken en verantwoordelijkheden thuis

Meer dan 90% van de mensen met een zintuiglijke beperking in onze onderzoeksgroep geeft aan dat zij de taken en verantwoordelijkheden in huis hebben die ze wensen (bijlage 1, tabel 10). Slechts een klein aantal mensen rapporteert wensen op dit gebied. Wensen die worden genoemd zijn zekerheid dat de situatie zo blijft als ie nu is, zelf verantwoordelijk blijven, en meer huishoudelijke hulp.

Wensen voor bezigheden thuis:

- ...meer hulp
- ...zoveel mogelijk zelf verantwoordelijkheid kunnen nemen

Werk

Meer dan 90% van de mensen met zintuiglijke beperkingen in onze studie die werkzaam zijn geeft aan dat zij op het gebied van (vrijwilligers-)werk doen wat zij willen doen (bijlage 1, tabel 11) De wensen die deze mensen hebben zijn vooral de hoop dat men nog lang kan blijven werken en inhoudelijke verandering van het werk. Voorbeelden in verband met het laatstgenoemde zijn de wens

Wensen voor werk en opleiding:

- ...dat ik niet teveel hoeft te verzuimen
- ...computercursus
- ...mijn vrijwilligerswerk voor de kerk nog lang kunnen blijven doen
- ...meer ringleiding voor slechthorenden

een cursus of opleiding te gaan volgen of nieuwe uitdagingen te vinden in het werk. Mensen met een zintuiglijke beperking die geen (vrijwilligers-)werk hebben is niet gevraagd naar eventuele discrepanties tussen wat zij willen en doen. In paragraaf 3.2 zagen we dat de arbeidsparticipatiegraad bij deze groep relatief hoog ligt, maar dat het percentage dat vrijwilligerswerk verricht vrij laag is.

Economische zelfredzaamheid

Mensen met zintuiglijke beperkingen die deelnamen aan dit onderzoek voelen zich nog het meest belemmerd door hun financiële situatie. Hoewel vier van de vijf mensen met zintuiglijke beperkingen aangeeft voldoende geld te hebben om naar eigen wens te besteden, geeft toch ook een vijfde aan het geld niet te kunnen besteden aan de dingen die nodig zijn om het leven te leiden dat men wil leiden (bijlage 1, tabel 12). De wensen van mensen met zintuiglijke beperkingen zijn wat dat betreft niet anders dan van mensen met motorische beperkingen: net iets gemakkelijker kunnen rondkomen en ook af en toe iets leuks kunnen doen.

Wensen wat betreft financiële situatie:

...het is prettig wat meer inkomen te hebben zodat je uit kan gaan, iets extra's kan doen
 ...rond kunnen komen
 ...dat het niet verder achteruit gaat

4.3 Mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen

Wonen

Zoals hiervoor werd vermeld, is bij de eerste gegevensverzameling voor de participatiemonitor niet gevraagd naar een beoordeling van de eigen woonsituatie. Wel is gevraagd wat men vindt van de woonomgeving. Tabel 4.3 laat zien wat mensen die een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen hebben van hun woonomgeving vinden.

Tabel 4.3: Opvattingen over de woonomgeving van mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen

	Lichte motorische beperkingen en zintuiglijke beperking	Matige of ernstige motorische beperkingen en zintuiglijke beperking
Ik voel me thuis in de buurt	86%	78%
Ik voel me verantwoordelijk voor de leefbaarheid van de buurt	60%	56%
De mensen in de buurt kennen elkaar goed	51%	54%
Ik voel me thuis bij de mensen in de buurt	64%	55%
Ik mijd wel eens bepaalde plekken in de buurt omdat ik ze onveilig vind	18%	29%

De tabel laat zien dat veel mensen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking positief zijn over hun woonbuurt: 86% voelt zich thuis in de buurt. Dit percentage ligt flink lager onder degenen die een ernstiger motorische beperking hebben naast hun zintuiglijke beperking: 78%. Maar iets meer dan de helft (55%) van deze groep

geeft aan zich thuis te voelen bij de andere wijkbewoners en bijna eenderde (29%) mijdt bepaalde plekken in de wijk, omdat men zich er onveilig voelt. We weten niet of mensen met ernstiger motorische beperkingen ook objectief gezien in een onveiligere buurt wonen. Dit zou het geval kunnen zijn; mensen met ernstiger motorische beperkingen zijn immers vaak ouderen en ouderen wonen vaker in oude stadswijken dan mensen van middelbare leeftijd. Het is echter waarschijnlijk dat vooral het gevoel van onveiligheid bij deze mensen groter is; zij kunnen zich immers moeilijk verweren.

Gaan en staan

Tweederde van de mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen geeft – ondanks hun flinke fysieke beperkingen – een voldoende voor hun mogelijkheden om zich te verplaatsen. Eenderde (33%) geeft een onvoldoende. Behalve een beter lichamelijk functioneren, geven deze mensen aan dat zij meer ondersteuning zouden willen en ook wat vaker leuke dingen, zoals een vakantie of een voetbalwedstrijd van de kinderen, zouden willen meemaken. De wensen van mensen die een voldoende geven gaan vooral over de publieke ruimte, bijvoorbeeld meer beenruimte in het openbaar vervoer en niet zoveel obstakels (bijvoorbeeld verkeerd geparkeerde auto's) op stoepen.

Van de mensen met een lichte motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking geeft meer dan 90% aan dat zij kunnen gaan en staan waar zij willen. Van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking naast een zintuiglijke beperking

Wensen voor gaan en staan:

- ...dat er in winkels rekening gehouden wordt met gehandicapten
- ...geen kinderkopjes en drempels meer
- ...meer beenruimte in openbaar vervoer
- ...er zelfstandig op uit kunnen

geeft ruim een kwart (27%) aan dat zij wel belemmerd worden (bijlage 1, tabel 13). In de antwoorden op de vraag naar hun wensen is een zelfde patroon zichtbaar als onder de mensen met 'alleen' een motorische beperking. Mensen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking

vinden zekerheid belangrijk: dat het zo blijft gaan als het nu gaat en dat men kan blijven doen wat men wil doen. Mensen met een matige of ernstige motorische beperking en een zintuiglijke beperking geven als wens dat zij beter gebruik kunnen maken van reguliere voorzieningen, maar ook een beter lichamelijk functioneren of compensatie door specifieke voorzieningen worden door hen genoemd. Het is duidelijk dat deze laatste groep de meeste hindernissen ondervindt.

Sociale contacten

Het overgrote deel (82%) van de mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen waardeert hun sociale contacten met een voldoende. Ongeveer een vijfde geeft een onvoldoende voor hun contacten met anderen. De grootste wensen van deze mensen hebben te maken met identiteit en respect: dat zij geaccepteerd worden, dat anderen meer begrip opbrengen voor de beperkingen en dat er sprake is van 'echt' contact.

Wensen voor sociale contacten:

- ...zo lang mogelijk zo doorgaan
- ...spontaan op bezoek gaan zonder te plannen
- ...begrip als het minder gaat
- ...dat ze me normaal en serieus behandelen
- ...contact, om te voelen dat ik besta

Ook de mensen die een rapportcijfer van zes of hoger geven hebben, naast de wens dat de contacten nog lang zo mogen blijven als ze nu zijn, wensen op het gebied van identiteit en zelfrespect.

Kijken we naar de eventuele discrepanties tussen de feitelijke sociale contacten en de gewenste contacten, dan blijken er grote verschillen te bestaan tussen mensen met een lichte en mensen met een matige of ernstige motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking. Zo heeft ruim driekwart van de mensen met een lichte beperking voldoende mogelijkheden voor contacten met anderen en is voor bijna acht van de tien mensen de frequentie van contacten naar wens. Bij de mensen met een matige of ernstige beperking liggen deze percentages veel lager: respectievelijk 59% en 56%. Mannen en ook mensen boven de 65 vinden de frequentie van contacten vaker naar wens (bijlage 1, tabel 14a). Als grootste wens op het gebied van contacten met anderen noemen mensen met een lichte motorische beperking naast hun zintuiglijke beperking zekerheid: dat de contacten zo mogen blijven als nu. Mensen met een matige of ernstige motorische beperking en een zintuiglijke beperking hebben in vergelijking met mensen met een lichte motorische beperking vaker onvervulde behoeften op het gebied van autonomie: weg kunnen gaan zonder te moeten plannen. Ongeacht de ernst van de motorische beperking hebben veel wensen te maken met identiteit en respect.

Sociale activiteiten

Hoewel de meeste mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen een voldoende geven voor hun participatie in sociale activiteiten, beoordeelt toch bijna eenderde hun participatie in dit domein als onvoldoende. De grootste wens van mensen die een onvoldoende geven is een verbetering van hun lichamelijk functioneren. Voor de mensen die een voldoende gegeven hebben, liggen de wensen op drie gebieden: een verbetering van de lichaamsfunctie, dat ze de activiteiten kunnen blijven doen die ze nu doen, en verbeterde voorwaarden voor sociale activiteiten: meer geld, beter vervoer en betere toegankelijkheid van gebouwen.

Van de mensen met een lichte motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking kan ruim eenderde niet in de gewenste activiteiten participeren. Van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking en zintuiglijke beperking doet maar liefst meer dan de helft niet de sociale activiteiten die zij graag willen (bijlage 1, tabel 15).

De grootste wens van mensen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking is dat de contacten nog lang zo mogen blijven zoals ze nu zijn. Vrouwen wensen

Wensen voor sociale activiteiten:

- ...beter openbaar vervoer 's avonds
- ...gewoon een keer lekker uitgaan met mijn vrouw
- ...met de kleinkinderen naar de speeltuin
- ...kaarten en gezelligheid

vaker verbeterde voorwaarden voor participatie in activiteiten, bijvoorbeeld meer tijd en geld, en mannen wensen vaker een verbetering van hun lichaamsfunctie, zoals beter kunnen horen in gezelschap. Mensen met matige of ernstige motorische beperkingen en zintuiglijke beperkingen noemen vaker wensen als

een dagje weg of avondje uit, gezelligheid, en ergens bijhoren: actief zijn in een vereniging of informeel clubje.

Taken en verantwoordelijkheden thuis

De mensen die een onvoldoende geven voor de taken en verantwoordelijkheden die zij thuis hebben (22%) wensen vooral meer autonomie, mensen die een voldoende geven (78%) wensen vooral meer ondersteuning en meer zekerheid.

Bijna 90% van de mensen met een lichte beperking en 65% van de mensen met een matige of ernstige beperking naast een zintuiglijke beperking heeft de taken en verantwoordelijkheden in huis die zij wensen (bijlage 1, tabel 16). De wensen van mensen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking ten aanzien van de taken thuis liggen

Wensen voor taken thuis:

- ...verandering van de badkamer
- ...bijsluiters zelf kunnen lezen
- ...recepten kunnen lezen
- ...taken en verantwoordelijkheden uit handen kunnen geven
- ...functioneren als volledige partner en ouder

vooral op het gebied van zekerheid: dat het blijft zoals het is. Voor de mensen met een matige of ernstige motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking is autonomie belangrijk: zelf het huishouden draaiende kunnen houden of functioneren als volledige partner zijn voorbeelden van wensen in dit verband. Vooral vrouwen met een matige of ernstige motorische beperking en een zintuiglijke beperking wensen meer ondersteuning voor de taken en verantwoordelijkheden die zij hebben. Door hen worden 'hulp voor zwaardere huishoudelijke werkzaamheden' en een 'goede' of 'betaalbare hulp' regelmatig genoemd.

Werk

Zowel mensen die een onvoldoende geven voor werk en opleiding (39%) als mensen die een voldoende (61%) geven wensen een (andere) baan of meer uren werken. Wederom geldt dat mensen die een onvoldoende gaven wensen hebben ten aanzien van de verbetering van het lichamelijk functioneren, terwijl mensen die een voldoende voor hun participatie in werk gaven ook zekerheid voor de toekomst wensen.

Bijna 90% van de mensen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking doet het (vrijwilligers)werk van de eigen keuze, onder mensen met een matige of ernstige motorische beperking en zintuiglijke beperking is dit 79% (bijlage 1, tabel 17).

Wensen voor werk en opleiding:

- ...dat ik kan blijven werken tot de VUT
- ...flexibeler werktijden
- ...kunnen werken als medisch secretaresse, de opleiding heb ik 2 jaar geleden afgerond
- ...kunnen werken zonder medicijngebruik
- ...het werk doen waarvoor ik ben opgeleid

Maar lang niet iedereen die wil werken heeft werk: de grootste wens van mensen met zowel een lichte als een matige of ernstige motorische beperking in combinatie met een zintuiglijke beperking is om een baan te vinden of meer uren te kunnen werken. Vooral vrouwen zonder baan willen graag werken.

Mensen met een lichte motorische beperking geven daarnaast aan zekerheid belangrijk te vinden: dat zij kunnen blijven werken. Mensen met een matige of ernstige motorische beperking en een zintuiglijke beperking willen tevens graag een opleiding of cursus volgen en wensen dat hun lichamelijk functioneren verbeteren zal.

Economische zelfredzaamheid

Bijna driekwart (72%) van de mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen geeft een voldoende voor hun financiële situatie. Ongeveer 28% geeft een onvoldoende. Naar een oordeel over hun participatie in financiële en administratieve zaken is in de enquête niet gevraagd. Zowel de mensen die een voldoende als de mensen die een onvoldoende geven voor hun financiële situatie, hebben als grootste wens meer geld of inkomen. Ook al willen sommigen de loterij winnen, over het algemeen betreft het bescheiden wensen: het gaat er vooral om het net iets ruimer te hebben, net wat beter rond te kunnen komen en wat te kunnen sparen.

Bijna de helft van de mensen met een matige of ernstige motorische beperking en zintuiglijke beperking kan het geld niet besteden aan de dingen die men nodig heeft voor

Wensen wat betreft financiële situatie:

- ...niet mijn hand op hoeven houden
- ...geen grote uitgaven meer
- ...ziek zijn kost geld, van dat geld zou je ook meer leuke dingen kunnen doen die je gezondheid ten goede komen
- ...dat het er allemaal wat beter uitzag: geld maakt niet gelukkig, maar geen geld maakt ongelukkig

een leven passend bij hun wensen. Onder mensen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking geldt dit voor 35%. Bij beide groepen zijn het veel vaker de mensen jonger dan 65

jaar die niet het gewenste bestedingspatroon hebben (bijlage 1, tabel 18). Ongeacht de ernst van de beperking hebben mensen met motorische en zintuiglijke beperkingen voornamelijk als grootste wens op dit terrein meer geld of inkomen. Dit zijn vaak bescheiden wensen: net een beetje meer geld om rond te komen. Mensen met een matige of ernstige motorische beperking wensen dat ze geen geldzorgen hebben: geen schulden meer hebben of hoeven maken. Daarnaast wensen zij vaker dat er meer kosten vergoed worden. Mannen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking wensen vooral dat hun financiële situatie niet achteruit gaat. Vrouwen met een lichte motorische beperking en een zintuiglijke beperking wensen vaker geld voor een specifiek doel, bijvoorbeeld om een auto te kopen, voor een verzorgde vakantie of om weg te geven aan de kinderen.

5 Samenvatting en beschouwing

In dit hoofdstuk worden allereerst de belangrijkste resultaten uit deze eerste dataverzameling van de participatiemonitor samengevat. Vervolgens plaatsen we een enkele kanttekening bij het uitgevoerde onderzoek en schetsen we een richting voor de participatiemonitor in de komende jaren. Met de beperkingen van het onderzoek in het achterhoofd, beschouwen we daarna de belangrijkste bevindingen in het licht van het overheidsbeleid en geven we een aantal handreikingen voor overheden en andere partijen ter bevordering van de participatie van mensen met beperkingen in de Nederlandse samenleving.

5.1 Samenvatting van de resultaten

In november 2005 zijn door middel van een schriftelijke enquête onder de leden van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten de eerste gegevens verzameld ten behoeve van de participatiemonitor. In deze gegevensverzameling stond de feitelijke participatie van mensen met lichamelijke beperkingen op verschillende terreinen in de Nederlandse samenleving en de beoordeling van die situatie door deze mensen centraal. Voor deze rapportage zijn drie onderzoeksgroepen onderscheiden: 1. mensen met motorische beperkingen, 2. mensen met zintuiglijke beperkingen, en 3. mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen. De eerste en laatste onderzoeksgroep waren bovendien voldoende groot om daar waar dat relevant werd geacht een onderscheid te maken tussen mensen met lichte motorische beperkingen en mensen met matige of ernstige motorische beperkingen. De groep mensen met zintuiglijke beperkingen bestond uit relatief veel mensen met gehoorbeperkingen en lichte beperkingen en relatief weinig mensen met visuele beperkingen en matige of ernstige beperkingen.

5.1.1 *Feitelijke participatie en gebruik van (specifieke) voorzieningen*

In tabel 5.1 worden enkele kerncijfers ten aanzien van de feitelijke participatie en het gebruik van (specifieke) voorzieningen op een rijtje gezet. De tabel laat zien dat voor het *wonen* geldt dat het overgrote deel van de niet-geïstitutionaliseerde mensen met lichamelijke beperkingen in een reguliere woning woont, dat wil zeggen een woning die niet speciaal bedoeld is voor ouderen of mensen met beperkingen. Van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen woont iets meer dan de helft in een woning die (gedeeltelijk) gelijkvloers is. Niet in de tabel te zien is dat ruim driekwart van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen aanpassingen in de woning heeft; dat kan bijvoorbeeld een traplift zijn. Tien à 15% van de mensen met lichamelijke beperkingen woont in een woning die alleen via een trap aan de buitenkant toegankelijk is, bijvoorbeeld in een portiekwoning of een flatgebouw zonder lift.

Kijken we naar de *mobilititeit* van de onderzoeksgroepen, dan valt op dat minder dan de helft van de mensen met lichamelijke beperkingen gebruik maakt van het openbaar vervoer. Desondanks is het gebruik van het aanvullend specifiek vervoer gering. Veel mensen kiezen toch voor vervoer met een eigen auto (niet in de tabel), al zijn zij dan niet

altijd in staat om zich zelfstandig te verplaatsen. Tweederde van de mensen die noch het OV noch het aanvullend specifiek vervoer gebruiken laten zich halen en brengen door familieleden. Vijftien procent vindt het aanvullend specifiek vervoer te duur of te onzeker wat de planning betreft. Eén op de tien geeft aan dat hun lichamelijke functioneren te slecht is om van het aanvullend specifiek vervoer gebruik te maken. Dit kan bijvoorbeeld betekenen dat deze manier van verplaatsen te vermoeiend is. Ongeveer een kwart van de mensen met motorische beperkingen heeft een gehandicaptenparkeerplaats op kenteken bij de eigen woning.

Wat de frequentie van *sociale contacten* betreft, is er waarschijnlijk niet veel verschil tussen mensen met lichamelijke beperkingen en de algemene Nederlandse bevolking: bijna 80% ziet tenminste één keer per week familie, vrienden of kennissen. Opvallend is bovendien dat nogal wat mensen (circa een op de drie) wekelijks mensen ontmoeten via een vereniging of organisatie waarvan zij lid zijn. Het is niet bekend om welke soort verenigingen of organisaties het gaat en of dit soms organisaties zijn die zich speciaal richten op mensen met beperkingen. Bijna eenderde van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen geeft aan voor hun sociale contacten gebruik te maken van ondersteuning door hun naasten. Slechts enkele tientallen mensen geven aan dat zij voor hun sociale contacten (ook) gebruik maken van andere specifieke voorzieningen, bijvoorbeeld aangepaste communicatiemiddelen. Gehoorapparaten en dergelijke zijn hierbij buiten beschouwing gelaten.

Voor een deel van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen blijkt het ondernemen van *sociale activiteiten* moeilijk. Eenderde van deze mensen en zelfs bijna 40% van de mensen die daarnaast nog een zintuiglijke beperking hebben gaan vrijwel nooit een (mid)dagje of een avondje uit, bijvoorbeeld naar een museum of naar de bioscoop. Van degenen met matige of ernstige motorische beperkingen die dat wel doen heeft bijna eenderde hierbij ondersteuning van familie of bekenden. Eén op de zes gebruikt (ook) andere specifieke voorzieningen ter compensatie van hun beperkingen bij het ondernemen van sociale activiteiten, bijvoorbeeld hulpmiddelen of specifieke vervoersvoorzieningen.

Het hebben van motorische beperkingen is zeer bepalend voor de mate waarin men *huishoudelijke taken en rollen binnen het gezin* vervult. Zo geeft van de mensen met lichte motorische beperkingen ruim 60% aan dat zij de volledige zorg voor hun huishouden hebben, terwijl dat van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen 30% is. Het is niet alleen de ernst van de beperkingen die een rol speelt, ook het feit of men al of niet alleen woont maakt verschil. Mensen die samenwonen of gehuwd zijn kunnen immers vaker de verantwoordelijkheden en de taken in huis delen. Ten aanzien van het gebruik van specifieke voorzieningen hierbij valt op dat vrouwen met een beperking vaker hulp van mantelzorgers en de professionele thuiszorg krijgen dan mannen met een beperking. Dit houdt waarschijnlijk verband met de nog altijd aanwezige traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Alleenstaanden maken over het algemeen minder gebruik van informele zorg en meer van professionele thuiszorg dan samenwonenden of gehuwden. Hierin weerspiegelt zich het beleid van het CIZ, waarbij ervan wordt uitgegaan dat huisgenoten huishoudelijke taken overnemen.

Tabel 5.1: Kerncijfers feitelijke participatie en gebruik van (specifieke) voorzieningen door niet-geïstitutionaliseerde mensen met lichamelijke beperkingen

	Lichte motorische beperking	Matige of ernstige motorisch beperking	Zintuiglijke beperking	Lichte motorische beperking en zintuiglijke beperking	Matige of ernstige motorische beperking en zintuiglijke beperking
Wonen					
Reguliere woning*	92%	84%	95%	88%	80%
Woning deels gelijkvloers**	42%	51%	33%	45%	59%
Woning alleen toegankelijk via trap	10%	12%	11%	13%	15%
Mobiliteit					
Dagelijks buiten	91%	72%	94%	82%	63%
Gebruik openbaar vervoer	45%	35%	33%	46%	43%
Gebruik specifiek aanvul. vervoer binnen regio	8%	22%	0%	12%	33%
Gebruik specifiek aanvul. vervoer buiten regio	1%	9%	1%	2%	10%
Sociale contacten					
Eén of meer ontmoetingen per week	82%	76%	78%	77%	77%
Ondersteuning van mantelzorg	10%	29%	4%	15%	34%
Andere specifieke voorziening of ondersteuning	0%	4%	1%	3%	5%
Sociale activiteiten					
Minstens enkele keren per jaar uit***	81%	67%	85%	74%	61%
Ondersteuning van mantelzorg	11%	29%	5%	13%	31%
Andere specifieke voorziening of ondersteuning	2%	16%	0%	5%	16%
Taken en verantwoordelijkheden thuis					
Volledige zorg huishouden	61%	30%	76%	54%	30%
Ondersteuning van mantelzorg	26%	51%	12%	31%	54%
Andere specifieke voorziening of ondersteuning	11%	31%	3%	11%	36%
Werk					
Betaald werk (15-65 jr)	52%	24%	57%	46%	23%
Ondersteuning collega's, etc.	15% van werkenden	20% van werkenden	11% van werkenden	12% van werkenden	27% van werkenden
Andere specifieke voorziening of ondersteuning	12% van werkenden	24% van werkenden	7% van werkenden	18% van werkenden	27% van werkenden
Financiële zelfredzaamheid					
Regelt (financiële) zaken zelf	78%	75%	86%	76%	66%
Niet op vakantie vanwege financiën	11%	22%	5%	16%	20%
Specifieke voorziening****	14%	25%	9%	14%	31%

* Eengezinswoning, etagewoning of appartement (niet specifiek voor ouderen of gehandicapten).

** Woonkamer, keuken, toilet, douche en tenminste één slaapkamer gelijkvloers.

*** Naar theater, restaurant, bioscoop etc.

**** Ontvangt bijzondere bijstand en/of benut aftrekregeling voor buitengewone uitgaven.

Van de mensen met lichte motorische en/of zintuiglijke beperkingen jonger dan 65 jaar heeft circa de helft *betaald werk*. Van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen is dat maar een kwart. We weten niet in hoeverre deze mensen een reguliere werkplek hebben of gebruik maken van een specifieke voorziening, zoals een sociale werkplaats of een gesubsidieerde werkplek. Ter vergelijking: van de totale Nederlandse bevolking tussen 15 en 65 jaar verricht 63% tenminste 12 uur per week betaald werk.¹⁷ De mensen met lichamelijke beperkingen die betaald werk of vrijwilligerswerk hebben maken hierbij in ongeveer dezelfde mate gebruik van ondersteuning door hun collega's of werkgevers als van andere individuele voorzieningen, zoals aanpassingen van de werkplek, aangepaste werktijden of een aangepast takenpakket.

Het grootste deel van de mensen met lichamelijke beperkingen regelt zelf alle *financiële en administratieve zaken*, zoals post afhandelen, formulieren invullen en geld pinnen. De financiële middelen van deze mensen zijn echter niet altijd toereikend. Dit geldt niet zozeer voor mensen met 'alleen' zintuiglijke beperkingen, maar wel voor mensen met matige of ernstige motorische beperkingen of een combinatie van zintuiglijke en motorische beperkingen. Eerder vermeldden we al dat een flink deel van de mensen met matige of ernstige motorische beperkingen weinig sociale activiteiten onderneemt. Voor een deel blijkt dit verband te houden met een gebrek aan financiële middelen. Niettemin is het gebruik van inkomenscompenserende regelingen, zoals de bijzondere bijstand of de aftrekregeling voor buitengewone uitgaven, onder mensen met lichamelijke beperkingen relatief gering.

5.1.2 *Beoordeling van participatie*

Ondanks hun beperkingen, vindt een groot deel van de niet-geïnstitutionaliseerde mensen met lichamelijke beperkingen manieren om te participeren in de samenleving. Niet verrassend is dat dit mensen met lichte beperkingen, mensen onder de 65 jaar en hoger opgeleiden vaak beter lukt dan mensen met meerdere of ernstiger beperkingen, ouderen en lager opgeleiden. Hoger opgeleiden met lichamelijke beperkingen hebben bijvoorbeeld vaker een baan dan lager opgeleiden, en mensen met lichte beperkingen participeren vaker in allerlei sociale activiteiten dan mensen met ernstige of meerdere beperkingen. Dit betekent niet automatisch dat mensen die meer participeren hun situatie ook als beter beoordelen, bijvoorbeeld hoger opgeleiden participeren vaker in werk en sociale activiteiten, maar doen dit niet vaker naar eigen wens en tevredenheid dan lager opgeleiden. Kennelijk verschillen de wensen van hoger opgeleiden van die van lager opgeleiden op deze gebieden. Ten aanzien van de ernst van de beperkingen valt op dat mensen met lichtere beperkingen deels andere zorgen hebben dan mensen met ernstiger beperkingen. De eerste groep hoopt op een stabilisatie van hun huidige participatie in de samenleving, de laatste groep wenst verbetering.

Dit onderzoek laat zien dat participatie op het ene terrein makkelijker te realiseren is dan participatie op een ander terrein. Meestal lukt het wel om een bijdrage te leveren aan taken en verantwoordelijkheden thuis en heeft men wel voldoende sociale contacten in kwantitatieve zin, maar ten aanzien van de kwaliteit van die contacten en ten aanzien van het ondernemen van sociale activiteiten, het verrichten van werk en de economische zelfredzaamheid komt voor een flink aantal mensen met lichamelijke beperkingen de werke-

lijkheid niet overeen met hun wensen. Bijvoorbeeld, lang niet iedereen die wil werken heeft een betaalde baan of het aantal uren dat men zou willen werken. Dit probleem wordt als het meest prangend ervaren en heeft uiteraard gevolgen voor de financiële mogelijkheden. Mensen met beperkingen hebben vaker minder geld te besteden, hetgeen het ondernemen van sociale activiteiten belemmert.

Contacten met andere mensen zijn soms ingewikkeld. Mensen met lichamelijke beperkingen geven aan dat zij behoefte hebben aan meer respect, begrip, vertrouwen en eerlijkheid in hun sociale contacten. Zij willen gezien en gewaardeerd worden om wie zij zijn, en niet vanwege hun lichamelijke beperkingen. Opname in sociale netwerken en hechte vriendschap is voor een deel van de mensen met lichamelijke beperkingen in Nederland nog lang niet vanzelfsprekend.

5.2 Kanttekeningen bij het onderzoek

Om de hiervoor beschreven resultaten in perspectief te kunnen plaatsen, is het noodzakelijk om enige kanttekeningen te plaatsen bij het uitgevoerde onderzoek. Deze kanttekeningen betreffen de onderzoeksgroepen en het gebruikte meetinstrumentarium van de monitor.

5.2.1 Onderzoeksgroepen

Allereerst merken we op dat de gegevens voor deze rapportage zijn verzameld bij de leden van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten. Dit panel is een landelijk panel van niet-geïstitutionaliseerde mensen met lichamelijke beperkingen en/of chronische ziekten in de leeftijd van 15 jaar of ouder. Gebruik van dit panel als steekproefkader brengt automatisch met zich mee dat mensen met lichamelijke beperkingen die permanent in een intramurale woonvoorziening verblijven buiten beschouwing blijven; alleen mensen die ingeschreven stonden bij een huisartsenpraktijk kwamen voor deelname aan dit panel in aanmerking. Hoewel het een relatief kleine groep betreft die op deze wijze buiten beschouwing blijft, is het in het kader van deze participatiemonitor wel een belangrijke groep. Immers, ten aanzien van het wonen geldt dat zich momenteel een verschuiving voordoet waarbij het verblijf in intramurale en semi-murale voorzieningen wordt vervangen door extramuraal wonen in gewone woonwijken, al of niet met specifieke voorzieningen. Deze ontwikkeling doet zich ook voor in de lichamelijk en zintuiglijk gehandicaptensectoren. Om het verloop en de ervaringen met deze ontwikkeling te kunnen monitoren is het noodzakelijk om een representatieve steekproef van mensen met lichamelijke beperkingen die thans verblijven in woonvoorzieningen voor lichamelijk of zintuiglijk gehandicapten aan de monitor toe te voegen. De groep van mensen met een verstandelijke beperking die binnenkort aan de monitor zal gaan deelnemen omvat wel zowel intramuraal en semi-muraal wonende als extramuraal wonende.

Wensen ter uitbreiding van de groep deelnemers aan de monitor zijn er ook ten aanzien van de groep mensen met zintuiglijke beperkingen en ten aanzien van kinderen, jongeren en jongvolwassenen met beperkingen. De groep mensen met zintuiglijke beperkingen die deel uitmaakt van het NPCG is te klein om in deze rapportage de door ons gewenste nuancering naar aard en ernst van de beperkingen te kunnen aanbrengen: de groep bevat relatief weinig mensen met visuele beperkingen en mensen met ernstiger zintuiglijke

beperkingen. Uitbreiding van deze groepen zou wellicht in samenwerking met centra die voorzieningen bieden voor mensen met visuele en auditieve beperkingen kunnen worden gerealiseerd.

Tenslotte merken we hier op dat we geen informatie hebben over de participatie van kinderen en jongeren met beperkingen. Ook het SCP merkt in haar Rapportage gehandicapten 2006 'Jeugd met beperkingen' op dat het aan veel gegevens over de participatie van kinderen en jongeren met beperkingen in de samenleving ontbreekt.¹⁸ Eén van de participatiedomeinen die zeker voor kinderen en jongeren van groot belang zijn is onderwijs. De overheid heeft verschillende maatregelen genomen om de integratie van kinderen en jongeren in het reguliere onderwijs te bevorderen. Zo is er de leerlinggebonden financiering (het 'rugzakje') dat in 2003 van start ging in het basis- en voortgezet onderwijs en sinds kort (2006) ook van kracht is voor het middelbaar beroepsonderwijs. Daarnaast is er de Wgbh/cz die op dit moment voor het beroepsonderwijs geldt, maar waarvan wordt onderzocht of uitbreiding naar ander onderwijs kan worden gerealiseerd. Behalve het domein onderwijs, zijn uiteraard ook andere participatiedomeinen bij deze groep van groot belang. Het SCP noemt sociale contacten en vaardigheden als punten van aandacht.¹⁸ Behalve kinderen en jongeren met beperkingen, zou ook de groep jongvolwassenen in de monitor uitbreiding verdienen. Voor deze groep geldt dat ze zullen moeten integreren op de arbeidsmarkt; tevens zijn voor deze groep het vinden van een partner en het stichten van een gezin belangrijke thema's. In het NPCG is de groep 15- tot 39-jarigen relatief klein, omdat chronische ziekten en beperkingen nu eenmaal vaker voorkomen op oudere leeftijd, wat door de zuiver proportionele steekproeftrekking zijn weerslag heeft op de samenstelling van dit panel. Aanvulling met een extra steekproef van jongere mensen met lichamelijke beperkingen is een mogelijkheid om in deze leemte binnen de participatiemonitor te voorzien.

5.2.2 Vragenlijst

Zoals in paragraaf 2.2 al werd vermeld, was de eerste vragenlijst voor de monitor die eind vorig jaar bij de deelnemers aan het NPCG is afgenomen vooral bedoeld om informatie te verzamelen over de gerealiseerde of feitelijke participatie van mensen met lichamelijke beperkingen en over de waardering van hun participatie op dat moment. Hiermee kon een uitgangssituatie worden geschetst. In de vragenlijst werd daarnaast een beperkte set vragen opgenomen over de specifieke voorzieningen die mensen met lichamelijke beperkingen gebruiken bij hun participatie binnen verschillende domeinen. Het accent daarbij lag op het gebruik van individuele voorzieningen, zoals hulpmiddelen, ondersteuning of aanpassingen. Het gebruik van specifieke voorzieningen met een collectief karakter is alleen gevraagd binnen het domein vervoer en mobiliteit: aanvullend specifiek vervoer binnen en buiten de eigen regio. Binnen dat domein is ook gevraagd naar het gebruik van reguliere voorzieningen, zoals het openbaar vervoer en de eigen auto. Bij bevraging van de andere participatiedomeinen is het onderscheid regulier – specifiek en individueel – collectief niet altijd scherp gesteld. Bijvoorbeeld, ten aanzien van het verrichten van werk is wel gevraagd of men betaald werk had, maar niet of dat dan om een bijzondere werkplek ging (sociale werkplaats, gesubsidieerde arbeidsplaats) of niet. Een ander voorbeeld: binnen het domein sociale activiteiten is gevraagd of men bepaalde activiteiten deed, zoals sporten of bewegen, maar niet of men dat dan deed bij een 'gewone' sportclub of een openbaar zwembad of dat men daarvoor gebruik maakt van specifieke (collectieve) voor-

zienen. Teneinde beter zicht te krijgen op de integratie van mensen met beperkingen in de samenleving, zullen de volgende gegevensverzamelingen van de monitor op deze punten worden gespecificeerd.

Een tweede opmerking over de vragenlijst betreft het (deels) ontbreken van referentiegegevens over de algemene Nederlandse bevolking. Om te kunnen beoordelen of mensen met lichamelijke beperkingen binnen de onderscheiden domeinen minder (of meer) participeren dan de doorsnee Nederlander, is bij de beschrijving van de resultaten daar waar mogelijk een vergelijking gemaakt met gegevens die elders verzameld zijn over de participatiegraad van de bevolking. Door de verschillen in de vraagstelling lukt dat niet altijd. Bij de ontwikkeling van het meetinstrumentarium is wel zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij andere enquêtes, maar vanwege de specifieke eisen die aan de gegevensverzameling voor de participatiemonitor werden gesteld waren aanpassingen toch noodzakelijk. Daarbij komt dat een instrument dat alle gewenste ICF-domeinen dekt tot dusver ontbrak. In samenwerking met het SCP en het ministerie van VWS zal daarom verder worden gezocht naar manieren om de gegevensverzamelingen nodig voor de participatiemonitor en voor andere onderzoeksdoeleinden beter op elkaar af te stemmen.

Tenslotte wijzen we hier op een methodologische kwestie die een rol speelt in veel onderzoek waarin mensen met een chronische ziekte of beperkingen rapporteren over hun eigen situatie en wensen: ‘response shift’.¹⁹ Mensen passen hun oordeel over de eigen situatie en hun participatiewensen aan aan hun mogelijkheden en eerdere ervaringen. Dit kan ertoe leiden dat mensen tevreden zijn over hun eigen situatie, ook al is die inmiddels behoorlijk ingeperkt. Ook hebben mensen met beperkingen inmiddels zo leren leven met het feit dat participatie op veel terreinen (bijvoorbeeld het reizen met het openbaar vervoer) niet zonder slag of stoot gaat, dat het idee dat het ook anders kan of anders zou moeten kunnen niet meer bij hen opkomt. De vragen naar ‘grootste wensen’ in de vragenlijst waren bedoeld om mensen op een ander spoor te zetten dan de situatie die ze als uitgangssituatie beschouwen.

5.3 Conclusies en aandachtspunten voor beleid

Werk

Dit rapport laat zien dat werk het grootste probleem vormt voor mensen met lichamelijke beperkingen. Dat werk een groot probleem is voor mensen met beperkingen is al langer bekend, maar wat uit onze gegevens naar voren komt is dat niet alleen de feitelijke participatie in betaald werk ver achterblijft, maar ook dat zich op dit terrein de meeste discrepanties voordoen tussen de feitelijke situatie en de gewenste situatie. Veel mensen met lichamelijke beperkingen willen graag aan de slag. Degenen die betaald werk of vrijwilligerswerk verrichten zijn daar bovendien vrijwel allemaal positief over. Wat opvalt is echter dat de mensen die werken daarbij relatief weinig specifieke individuele voorzieningen gebruiken. Het geringe gebruik van deze voorzieningen onder de werkenden met een lichamelijke beperking doet vermoeden dat mensen die wel specifieke voorzieningen daarbij nodig hebben wellicht onnodig zijn uitgevallen. Met de inwerkingtreding van de Wgbh/cz zijn werkgevers verplicht de toegankelijkheid van het werk voor mensen met beperkingen te garanderen, mits de vereiste aanpassingen geen onevenredig zware belasting voor het bedrijf of de organisatie vormen. Mensen met beperkingen die

ergens willen werken of dat al doen dienen wel zelf aan te geven dat zij bepaalde voorzieningen nodig hebben. Het initiatief ligt dus bij de individuele persoon met een beperking. Vrijwilligerswerk kan bovendien een opstap zijn naar betaald werk. Voorlichting en begeleiding van mensen met beperkingen én werkgevers kan helpen te zorgen dat meer mensen met beperkingen het werk kunnen doen dat past bij hun wensen en mogelijkheden.

Sociale participatie

Het hebben van werk vergroot waarschijnlijk ook de mogelijkheden voor sociale participatie. Betaald werk zorgt voor een betere inkomenspositie; het onderzoek laat zien dat gebrek aan financiën bij een deel van de mensen met lichamelijke beperkingen de reden is waarom zij afzien van participatie in sociale activiteiten. Ook wanneer werk geen extra inkomsten met zich meebrengt kan het de sociale participatie bevorderen. Werk, betaald of onbetaald, biedt vaak een uitbreiding van het sociale netwerk en vergroot het gevoel van eigenwaarde. Echter, niet iedereen met lichamelijke beperkingen zal kunnen werken en veel mensen met lichamelijke beperkingen zijn ouderen. Sociale participatie is zeker ook voor deze mensen van groot belang voor hun welbevinden. Voor 65-plussers is lidmaatschap van een vereniging een bron van contacten en activiteiten. Belemmeringen in de fysieke of financiële toegankelijkheid van zulke verenigingen dienen daarom te worden weggenomen. Gemeenten kunnen hierbij zorgen voor ‘ondersteuning op maat’, bijvoorbeeld door het vervoer te regelen of bij te dragen in de kosten van het lidmaatschap.

Informele ontmoetingen

Het onderzoek laat ook zien dat informele ontmoetingen van belang zijn voor mensen met lichamelijke beperkingen. Voor zulke ontmoetingen, bijvoorbeeld in de buurt, is het nodig dat mensen met lichamelijke beperkingen buiten kunnen komen en zich veilig voelen in hun woonomgeving. Kleine aanpassingen kunnen al veel winst betekenen, bijvoorbeeld meer bankjes in de wijk zodat mensen mogelijkheden hebben om hun wandeling naar het winkelcentrum te onderbreken of betere verlichting op straat zodat mensen zich veiliger voelen en ook daadwerkelijk situaties beter kunnen overzien. Het is duidelijk dat gemeenten op dit gebied veel kunnen bereiken, zeker wanneer zij daarbij de dialoog met hun inwoners met beperkingen aangaan, bijvoorbeeld door hun behoeften te peilen en laagdrempelige inspraakmogelijkheden te creëren.

Diversiteit

De resultaten van het onderzoek laten zien dat andere kenmerken dan de aard en de ernst van de beperkingen een rol spelen bij het al of niet participeren en het daarbij gebruiken van specifieke voorzieningen. Verschillen tussen mannen en vrouwen, tussen alleenwonenden en samenwonenden en tussen lager en hoger opgeleiden doen zich binnen diverse participatiedomeinen voor. Het is belangrijk dat de overheid oog heeft voor deze verschillen en hiermee rekening houdt. Participatiewensen verschillen tussen mannen en vrouwen, mogelijkheden verschillen tussen alleenwonenden en samenwonenden en tussen hoger en lager opgeleiden. Behoeften aan en gebruik van voorzieningen verschillen tussen jongere en oudere mensen, tussen mannen en vrouwen, tussen alleenwonenden en samenwonenden en tussen hoger en lager opgeleiden. Deze verschillen benadrukken nog eens het belang van ‘ondersteuning op maat’, zoals dat met de Wmo wordt beoogd.

Mantelzorg

In relatie tot de Wmo merken wij op dat binnen alle onderzochte groepen van mensen met lichamelijke beperkingen het percentage mensen dat ondersteuning krijgt van familie, vrienden of bekenden groter is dan het percentage dat een beroep doet op (andere) specifieke voorzieningen, bijvoorbeeld voor vervoer, sociale activiteiten of hulp bij huishoudelijke taken en verantwoordelijkheden. Andere specifieke voorzieningen, zoals hulpmiddelen of professionele ondersteuning, komen pas in beeld bij mensen met ernstiger beperkingen. Vermoedelijk proberen de meeste mensen het zo lang mogelijk te redden met hulp vanuit het eigen sociale netwerk en worden andere specifieke voorzieningen pas aangesproken wanneer het echt niet anders kan. Alleen hoger opgeleiden doen vaker een beroep op hulpmiddelen of andere professionele voorzieningen dan op mantelzorg. Gezien het feit dat familie, vrienden en bekenden op het moment van de enquête (november 2005) reeds de meeste ondersteuning boden, is het zeer de vraag of van hen nog meer kan worden verwacht.

Beeldvorming

Ongeacht de aard of de ernst van de beperkingen, zijn het vergroten van de fysieke en financiële toegankelijkheid van reguliere voorzieningen of het bieden van specifieke voorzieningen nog geen garantie dat mensen met lichamelijke beperkingen daadwerkelijk meer zullen 'meedoen'. In dit onderzoek zijn belemmerende factoren naar voren gekomen die te maken hebben met beeldvorming. Negatieve beeldvorming hangt vaak samen met onbekendheid. In die zin is het zorgen voor een betere toegankelijkheid van de reguliere samenleving een belangrijke stap in de goede richting. Het ministerie van VWS vermeldt in haar Actieplan 'Gelijke behandeling in de praktijk' echter dat sociale ontoegankelijkheid als gevolg van bijvoorbeeld stigmatisering voor veel mensen misschien nog wel een grotere barrière is dan de fysieke (on-)toegankelijkheid.³ Met sociale ontoegankelijkheid wordt bedoeld dat 'mensen bewust of onbewust worden buitengesloten van de samenleving, van het onderling contact tussen mensen waarop een samenleving zowel individueel als collectief is gebaseerd'. De bevindingen uit ons onderzoek ondersteunen dit probleem. In sociale contacten ontbreekt het bijvoorbeeld vaker aan gelijkwaardigheid en bevestiging van anderen dan aan praktische ondersteuning. De samenleving ziet mensen met lichamelijke beperkingen als 'anders' en weet wellicht niet goed hoe hier mee om te gaan. Zowel de zichtbaarheid als de onzichtbaarheid van een beperking kan hierbij een rol spelen. De Taskforce Handicap en Samenleving heeft de taak om bewuste en onbewuste uitsluiting en stigmatisering van mensen met beperkingen binnen alle gedingen van de samenleving onder de aandacht te brengen en ter discussie te stellen. Mensen met lichamelijke beperkingen kunnen in hun eigen omgeving ook veel doen door duidelijk te maken wat hun mogelijkheden zijn, welke belemmeringen zij ervaren en welke voorzieningen zij nodig hebben. Met andere woorden, zij moeten zich zoveel mogelijk laten zien en horen.

Persoonlijke beleving

Een aandachtspunt voor de overheid is de bevinding dat hoewel de feitelijke participatie van mensen met lichamelijke beperkingen binnen verschillende domeinen in kwantitatieve zin achterblijft, niet alle mensen met lichamelijke beperkingen dit negatief waarden. Hier lijkt zich een discrepantie voor te doen tussen de beleidsnorm en de persoon-

lijke norm van een deel van de mensen met beperkingen ten aanzien van hun participatie in de samenleving. Enkele recente studies laten zien dat ‘meedoen’ niet zondermeer leidt tot een beter welbevinden.²⁰⁻²² We herhalen hier nog eens wat we in de inleiding in paragraaf 1.4 schreven: om een bijdrage te kunnen leveren aan iemands kwaliteit van bestaan moet participatie betekenisvol zijn, dat wil zeggen passend bij de ambities, afwegingen, mogelijkheden en eigenheid van een persoon. Het gaat niet alleen om kwantiteit, maar ook om kwaliteit van participatie. Belemmeringen in de samenleving passen daar hoe dan ook niet bij; deze zullen dus te allen tijde zo veel mogelijk moeten worden weggenomen. Bij het monitoren van de participatie van mensen met beperkingen dienen echter niet alleen kwantitatieve indicatoren te worden meegenomen, maar ook kwalitatieve. Om te beoordelen of het met de participatie van mensen met beperkingen in de Nederlandse samenleving de goede kant op gaat, is het belangrijk om niet alleen te kijken naar ‘meer’, maar ook naar ‘beter’. Om die reden worden in de participatiemonitor niet alleen periodiek vragen gesteld over de mate waarin men participeert in verschillende domeinen, maar wordt ook gevraagd om een beoordeling van de situatie en de daarmee samenhangende wensen en behoeften. Nader onderzoek naar de persoonlijke normen en competenties van mensen met beperkingen kan meer inzicht bieden in de omvang en kenmerken van de verschillende groepen die al of niet succesvol participeren vanuit overheidsoptiek.

Literatuur

1. De Klerk MMY (red.). Rapportage gehandicapten 2002; maatschappelijke positie van mensen met lichamelijke beperkingen of verstandelijke handicaps. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2002.
2. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Handreiking inclusief beleid. Den Haag: ministerie van VWS, 2006.
3. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Gelijke behandeling in de praktijk. Visie en maatregelen voor mensen met beperkingen, zorg dat het gebeurt! Den Haag: ministerie van VWS, november 2003.
4. Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Instellingsbesluit Taskforce Handicap en Samenleving. Staatscourant 21 september 2004, nr. 181, p. 10.
5. Taskforce Handicap en Samenleving. Meerjarenprogramma 2004 – 2007.
6. Nieuwe regels betreffende maatschappelijke ondersteuning (Wet maatschappelijke ondersteuning). Eerste Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2005-2006, 30 131, A.
7. Rijken PM. Monitor maatschappelijke participatie van mensen met een chronische ziekte of handicap. Subsidieaanvraag. Utrecht, NIVEL, mei 2005.
8. International Classification of Functioning, Disability and Health. Dutch translation: WHO-FIC Collaborating Centre: Bilthoven, Netherlands, World Health Organization 2001.
9. Cardol M. Beyond disability: assessing participation and autonomy in medical rehabilitation. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam 2001.
10. Jehoel-Gijsbers G (red.). Sociale uitsluiting in Nederland. Den Haag: SCP, 2004.
11. Larsson Lund M. Living with a physical disability. Proefschrift, Department of Community Medicine and Rehabilitation; Occupational Therapy; Umea University, Sweden 2004.
12. Van Gennip A, Ruigrok H. Tussen deinstitutionalisatie en integratie: op weg naar inclusie? Nederlands Tijdschrift voor de zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen 2002, 2:104-119.
13. Beauchamp TL, Childress JF. Principles of biomedical ethics. Oxford: Oxford University Press, 1994.
14. Rijken PM, Bensing J. Het nationaal Patiëntenpanel Chronisch Zieken: een onderzoeksinfrastructuur voor patiëntgericht onderzoek. Tijdschrift voor Sociale Gezondheidszorg 2000, 78: 93-100.
15. Calsbeek H, Spreeuwenberg P, Kerkhof MJW van, Rijken PM. Kerngegevens Zorg 2005. Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten. Utrecht: NIVEL, juli 2006.
16. Calsbeek H, Rijken PM. Aantal mensen met chronisch somatische aandoeningen en fysieke beperkingen: referentiegegevens voor het NPCG. Utrecht: NIVEL, september 2005 (interne notitie).
17. www.cbs.nl/statline, juli 2006.
18. Kooiker SE. Jeugd met beperkingen. Rapportage gehandicapten 2006. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2006.
19. Schwartz CE, Sprangers MAG. Adaptation to changing health: response shift in quality-of-life research. Washington, DC: APA Books, juli 2000.

20. Van Campen C, Iedema J. Zijn participerende gehandicapten gezonder en gelukkiger? Tijdschrift voor Sociale Gezondheidszorg 2006, 84: 12-21.
21. Levasseur M, Desrosiers J, Noreau L. Is social participation associated with quality of life of older adults with physical disabilities? Disability and Rehabilitation 2004, 26: 1206-1213.
22. Campen C van, Iedema J, Wellink H. Gezond en wel met een beperking. Ervaren kwaliteit van leven en functioneren van mensen met langdurige lichamelijke beperkingen. Den Haag: SCP, mei 2006.
23. Wit JSJ de. De SCP-maat voor beperkingen. Een technische toelichting. Rijswijk: SCP, 1997 (Werkdocument 40).
24. Cardol M, Haan RJ de, Jong BA de, Bos GAM van den, Groot IJM de. Psychometric properties of the questionnaire 'Impact on Participation and Autonomy' (IPA). Archives of Physical Medicine and Rehabilitation 2001, 82: 210-216.
25. Cardol M. IPA vragenlijst + handleiding. www.nivel.nl/OC2/page.asp?PageID=5309

Bijlage I: Tabellen

Leeswijzer

In het volgende deel worden alle tabellen gepresenteerd waarnaar in de hoofdstukken 3 en 4 is verwezen.

Opbouw van de tabellen

Voor elke onderzoeksgroep in dit rapport zijn aparte tabellen gemaakt die cijfers bevatten over de feitelijke participatie van de onderzoeksgroep, de daarbij gebruikte specifieke voorzieningen en de beoordeling van de feitelijke participatie in relatie tot de gewenste situatie. Bij de onderzoeksgroepen van mensen met motorische beperkingen en van mensen met zowel motorische als zintuiglijke beperkingen worden afzonderlijke cijfers gepresenteerd voor mensen met lichte en mensen met matige of ernstige motorische beperkingen. Voor alle participatiedomeinen, uitgezonderd het wonen waarvan de tabellen in de rapporttekst zijn opgenomen, zijn tabellen gemaakt. Ten aanzien van het participatiedomein 'gaan en staan' zijn in de rapporttekst extra tabellen opgenomen over de ervaren fysieke belemmeringen in de publieke ruimte en het gebruik van reguliere en specifieke voorzieningen bij het verplaatsen, die niet in deze bijlage terugkomen.

In de eerste kolom van elke tabel 'Aard en ernst van beperking' worden de aantallen per subgroep vermeld. Bijvoorbeeld in tabel 1: er zijn 534 mensen met een lichte motorische beperking en 1.062 mensen met een matige of ernstige motorische beperking in onze onderzoeksgroep. In de laatste kolom van elke tabel, 'totaal N', wordt het aantal mensen weergegeven dat op alle vragen, gepresenteerd in de kolommen, antwoord heeft gegeven.

Voorbeeld van hoe de tabellen gelezen moeten worden

Zie tabel 1, gaan en staan van mensen met een motorische beperking:

Er zijn in totaal 201 mannen met een lichte motorische beperking die op alle vragen gepresenteerd in de kolommen antwoord gegeven hebben. Van deze 201 mannen met een lichte motorische beperking gaat 94% dagelijks naar buiten, 6% krijgt hierbij ondersteuning van hun familie, vrienden of bekenden, 4% gebruikt hierbij een hulpmiddel en 95% kan buitenshuis gaan en staan waar hij wil.

Noot:

Er zijn geen percentages berekend over aantallen kleiner dan 25. In deze gevallen wordt in de tabellen wel de totale N weergegeven, maar in de betreffende rijen is een streepje (-) gezet in plaats van een percentage.

MENSEN MET MOTORISCHE BEPERKINGEN

Tabel 1: Gaan en staan: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische beperkingen (n=1.596)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie			Gebruik voorzieningen		Beoordeling		Totaal N
		dagelijks naar buiten	één of enkele keren per week naar buiten	minder dan één keer per week naar buiten	ondersteuning familie, vrienden, bekenden	gebruik hulpmiddel	behoefte aan (meer) voorzieningen	buitenshuis gaan en staan waar men wil	
Motorisch Lichte beperking (n=534)	Man	94%	4%	1%	6%	4%	2%	95%	201
	Vrouw	89%	9%	0%	12%	8%	3%	96%	330
	Samenwonend/gehuwd	92%	6%	1%	8%	5%	2%	96%	392
	Alleenstaand	87%	9%	1%	15%	12%	4%	94%	138
	Geen/lager onderwijs	88%	9%	0%	14%	9%	2%	92%	212
	Middelbaar onderwijs	91%	8%	1%	8%	5%	2%	100%	206
	HBO/WO	98%	2%	0%	3%	6%	2%	99%	88
	Tot en met 65 jaar	95%	4%	0%	8%	2%	2%	97%	333
	Ouder dan 65 jaar	84%	13%	1%	13%	14%	3%	93%	198
	Totaal	91%	7%	1%	10%	6%	2%	96%	531
Motorisch Matige tot ernstige beperking (n=1.062)	Man	83%	13%	3%	20%	37%	20%	81%	309
	Vrouw	67%	27%	5%	35%	42%	15%	76%	747
	Samenwonend/gehuwd	75%	21%	3%	30%	36%	15%	80%	641
	Alleenstaand	65%	27%	6%	33%	49%	18%	75%	406
	Geen/lager onderwijs	67%	26%	6%	34%	43%	15%	74%	484
	Middelbaar onderwijs	75%	22%	3%	31%	37%	17%	82%	400
	HBO/WO	82%	15%	3%	23%	40%	18%	81%	130
	Tot en met 65 jaar	80%	17%	3%	28%	32%	18%	84%	600
	Ouder dan 65 jaar	60%	31%	6%	35%	53%	15%	70%	456
	Totaal	72%	23%	4%	31%	41%	17%	78%	1.056

Tabel 2a: Sociale contacten: participatie van mensen met motorische beperkingen (n=1.596)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie				Beoordeling			Totaal N
		ontmoeting of enkele keren per week met familie, vrienden, kennissen	ontmoeting minder dan één keer per week met mensen van vereniging of organisatie	één of enkele keren per week contact met mensen van vereniging of organisatie	één of enkele keren per week telefonisch/sms contact	één of enkele keren per week contact via internet	heeft voldoende mogelijkheden voor contacten met anderen	frequentie contacten naar wens	
Motorisch Lichte beperking (n=534)	Man	83%	4%	45%	87%	35%	91%	88%	203
	Vrouw	81%	5%	39%	93%	27%	84%	80%	329
	Samenwonend/gehuwd	82%	5%	42%	91%	33%	89%	84%	392
	Alleenstaand	81%	5%	40%	91%	21%	80%	80%	139
	Geen/lager onderwijs	85%	3%	39%	86%	11%	84%	86%	212
	Middelbaar onderwijs	83%	5%	44%	94%	38%	87%	85%	207
	HBO/WO	76%	8%	40%	96%	58%	91%	73%	88
	Tot en met 65 jaar	85%	4%	40%	94%	39%	89%	80%	332
	Ouder dan 65 jaar	77%	7%	44%	85%	16%	83%	87%	200
	Totaal	82%	5%	41%	91%	30%	87%	83%	532
Motorisch Matige tot ernstige beperking (n=1.062)	Man	76%	9%	32%	82%	31%	69%	75%	305
	Vrouw	76%	9%	32%	88%	27%	66%	62%	740
	Samenwonend/gehuwd	77%	8%	35%	85%	32%	69%	68%	637
	Alleenstaand	75%	10%	28%	88%	20%	64%	62%	399
	Geen/lager onderwijs	78%	10%	27%	82%	15%	64%	70%	479
	Middelbaar onderwijs	75%	8%	36%	88%	35%	68%	63%	397
	HBO/WO	75%	8%	33%	94%	53%	77%	61%	126
	Tot en met 65 jaar	79%	7%	33%	87%	39%	71%	63%	595
	Ouder dan 65 jaar	72%	11%	30%	85%	12%	62%	70%	450
	Totaal	76%	9%	32%	86%	28%	67%	66%	1.045

Tabel 2b: Sociale contacten: gebruik van voorzieningen door mensen met motorische beperkingen (n=1.596)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Gebruik voorzieningen		Beoordeling		Totaal N
		ondersteuning familie, vrienden, bekenden	gebruik hulpmiddel of andere voorziening	behoefte aan (meer) voorzieningen		
Motorisch Lichte beperking (n=534)	Man	9%	0%	3%	200	
	Vrouw	11%	1%	3%	325	
	Samenwonend/gehuwd	8%	1%	2%	387	
	Alleenstaand	16%	0%	4%	137	
	Gen/lager onderwijs	17%	1%	5%	208	
	Middelbaar onderwijs	5%	0%	1%	205	
	HBO/WO	5%	0%	2%	87	
	Tot en met 65 jaar	9%	0%	2%	330	
	Ouder dan 65 jaar	13%	1%	4%	195	
	Totaal	10%	0%	3%	525	
Motorisch Matige tot ernstige beperking (n=1.062)	Man	22%	3%	10%	303	
	Vrouw	31%	5%	11%	728	
	Samenwonend/gehuwd	28%	4%	9%	631	
	Alleenstaand	30%	6%	12%	392	
	Gen/lager onderwijs	32%	3%	9%	466	
	Middelbaar onderwijs	26%	5%	12%	399	
	HBO/WO	24%	4%	11%	127	
	Tot en met 65 jaar	27%	3%	12%	596	
	Ouder dan 65 jaar	31%	6%	8%	435	
	Totaal	29%	4%	11%	1.031	

Tabel 3: Sociale activiteiten: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische beperkingen (n=1.596)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie				Gebruik voorzieningen				Beoordeling		Totaal N
		enkele keren per jaar of vaker naar restaurant, bioscoop, café, theater, attractie, museum	één keer per week of vaker sporten, fietsen, wandelen	enkele keren per jaar of vaker naar vereniging of anderen doen, anderen helpen, vrijwilligers- van organisatie	enkele keren per één keer per maand of vaker klusjes voor anderen doen, anderen helpen, vrijwilligers- werk uitvoeren	ondersteuning familie, vrienden, bekenden	gebruik voor- ziening	behoefte aan (meer) voor- zieningen	sociale activiteiten naar wens			
Motorisch Lichte beperking (n=534)	Man	78%	63%	53%	38%	9%	4%	3%	79%	203		
	Vrouw	82%	63%	43%	41%	12%	1%	3%	71%	328		
	Samenwonend/gehuwd	84%	65%	48%	41%	9%	2%	2%	77%	393		
	Alleenstaand	72%	59%	45%	37%	18%	2%	6%	66%	137		
	Geen/lager onderwijs	69%	58%	47%	33%	16%	3%	2%	71%	212		
	Middelbaar onderwijs	89%	66%	44%	41%	8%	1%	3%	80%	207		
	HBO/WO	92%	66%	56%	54%	5%	2%	3%	71%	87		
	Tot en met 65 jaar	85%	62%	43%	45%	9%	0%	2%	74%	333		
	Ouder dan 65 jaar	73%	66%	54%	31%	14%	5%	4%	75%	198		
	Totaal	81%	63%	47%	40%	11%	2%	3%	74%	531		
Motorisch Matige tot ernstige beperking (n=1.062)	Man	71%	42%	40%	21%	22%	15%	10%	51%	311		
	Vrouw	65%	40%	40%	23%	32%	17%	10%	47%	740		
	Samenwonend/gehuwd	72%	44%	39%	23%	29%	16%	8%	50%	642		
	Alleenstaand	59%	36%	40%	21%	30%	16%	12%	47%	400		
	Geen/lager onderwijs	55%	40%	35%	15%	30%	13%	9%	45%	478		
	Middelbaar onderwijs	76%	42%	43%	27%	29%	17%	11%	50%	401		
	HBO/WO	84%	40%	47%	32%	28%	20%	9%	57%	129		
	Tot en met 65 jaar	74%	45%	37%	28%	29%	15%	11%	49%	601		
	Ouder dan 65 jaar	57%	35%	44%	15%	29%	18%	9%	47%	450		
	Totaal	67%	41%	40%	22%	29%	16%	10%	48%	1.051		

Tabel 4: Taken en verantwoordelijkheden thuis: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische beperkingen (n=1.596)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Fetelijke participatie			Gebruik voorzieningen			Beoordeling		Totaal N
		gedeeltelijk/niet regelen van financiën en administratie	gedeeltelijk/niet zorgdragen voor eigen gezondheid	volledige zorg voor huishouden	ondersteuning familie, vrienden, bekenden	professionele ondersteuning	behoefte aan (meer) voorzietingen	aanvaardbaarheid heden naar wens		
Motorisch Lichte beperking (n=534)	Man	22%	14%	51%	25%	9%	5%	93%	200	
	Vrouw	23%	3%	67%	28%	12%	7%	92%	330	
	Samenwonend/gehuwd	26%	7%	58%	28%	6%	6%	93%	390	
	Alleenstaand	12%	6%	69%	22%	25%	6%	92%	139	
	Geen/lager Onderwijs	30%	7%	59%	31%	14%	6%	92%	211	
	Middelbaar onderwijs	18%	7%	64%	23%	7%	3%	93%	206	
	HBO/WO	11%	6%	60%	26%	11%	11%	93%	89	
	Tot en met 65 jaar	22%	8%	64%	28%	6%	6%	93%	334	
	Ouder dan 65 jaar	22%	6%	56%	24%	20%	7%	91%	196	
	Totaal	22%	7%	61%	26%	11%	6%	93%	530	
Motorisch Matige tot ernstige beperking (n=1.062)	Man	25%	21%	31%	41%	19%	13%	73%	311	
	Vrouw	25%	10%	30%	55%	35%	22%	70%	744	
	Samenwonend/gehuwd	34%	14%	29%	55%	18%	18%	69%	642	
	Alleenstaand	12%	10%	32%	44%	50%	22%	74%	404	
	Geen/lager onderwijs	31%	17%	27%	52%	33%	15%	71%	482	
	Middelbaar onderwijs	22%	9%	32%	51%	27%	24%	71%	401	
	HBO/WO	15%	6%	34%	47%	28%	22%	70%	129	
	Tot en met 65 jaar	26%	11%	33%	55%	21%	23%	68%	602	
	Ouder dan 65 jaar	25%	15%	26%	44%	43%	15%	74%	453	
	Totaal	25%	13%	30%	51%	31%	20%	71%	1.055	

Tabel 5: (Vrijwilligers)werk: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische beperkingen (n=1.596)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie		Gebruik voorzieningen		Beoordeling		Totaal N
		aantal personen met betaald werk: % van totaal	vrijwilligerswerk: % van totaal	aantal werkenden	ondersteuning collega's, voorz. werkggever	behoefte aan (meer) voorz. zieningen	aan doet het (vrijwilligers) werk dat men wil doen	
Motorisch Lichte beperking (n=534)	Man	37%	17%	97	18%	11%	2%	203
	Vrouw	31%	12%	135	13%	7%	5%	331
	Geen/lager onderwijs	23%	12%	66	18%	7%	6%	213
	Middelbaar onderwijs	38%	16%	105	13%	8%	2%	207
	HBO/WO	49%	17%	52	16%	12%	4%	89
	Tot en met 65 jaar	52%	14%	197	14%	10%	5%	334
	Ouder dan 65 jaar	3%	15%	35	18%	0%	0%	200
	Totaal	34%	14%	232	15%	8%	4%	534
Motorisch Matige tot ernstige beperking (n=1.062)	Man	20%	10%	91	16%	27%	17%	311
	Vrouw	12%	14%	184	23%	21%	10%	751
	Geen/lager onderwijs	9%	7%	81	27%	13%	5%	487
	Middelbaar onderwijs	19%	17%	133	14%	26%	14%	402
	HBO/WO	22%	20%	52	29%	31%	21%	130
	Tot en met 65 jaar	24%	16%	228	21%	27%	15%	603
	Ouder dan 65 jaar	1%	9%	47	19%	0%	2%	459
	Totaal	14%	13%	275	20%	24%	12%	1.062

Tabel 6: Financiële situatie: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische beperkingen (n=1.596)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie:						Gebruik voorzieningen			Beoordeling		Totaal N
		vanwege financieën geen lidmaatschap van vereniging	vanwege financieën geen kleding of vrijetijdsspullen aanschaffen	vanwege financieën geen avond uit	vanwege financieën niet regelmatig mensen te eten	vanwege financieën niet op vakantie	BB [†]	BU [‡]	behoefte aan (meer) voorzieningen	geld-besteding naar wens			
Motorisch Lichte beperking (n=534)	Man	6%	14%	18%	3%	10%	2%	10%	7%	79%	203		
	Vrouw	9%	19%	20%	8%	11%	3%	13%	10%	69%	327		
	Samenwonend/gehuwd	6%	12%	16%	4%	8%	1%	10%	7%	77%	391		
	Alleenstaand	12%	32%	25%	12%	19%	8%	17%	15%	65%	138		
	Geen/lager onderwijs	10%	21%	21%	8%	14%	4%	16%	10%	70%	210		
	Middelbaar onderwijs	6%	15%	17%	5%	9%	1%	10%	8%	75%	207		
	HBO/WO	8%	14%	18%	6%	7%	0%	6%	13%	78%	88		
	Tot en met 65 jaar	11%	21%	24%	8%	14%	2%	10%	10%	70%	331		
	Ouder dan 65 jaar	2%	10%	11%	4%	6%	3%	15%	7%	79%	199		
	Totaal	8%	17%	19%	6%	11%	3%	12%	9%	73%	530		
Motorisch Matige tot ernstige beperking (n=1.062)	Man	10%	32%	30%	16%	24%	5%	18%	24%	53%	310		
	Vrouw	16%	31%	29%	15%	21%	6%	21%	22%	56%	745		
	Samenwonend/gehuwd	11%	27%	27%	12%	17%	2%	17%	21%	57%	642		
	Alleenstaand	18%	39%	31%	19%	29%	11	25%	24%	52%	404		
	Geen/lager onderwijs	13%	34%	31%	16%	24%	7%	21%	20%	50%	482		
	Middelbaar onderwijs	15%	30%	30%	16%	20%	4%	20%	27%	58%	401		
	HBO/WO	11%	31%	22%	10%	18%	2%	16%	18%	66%	129		
	Tot en met 65 jaar	19%	41%	39%	20%	28%	5%	19%	29%	48%	601		
	Ouder dan 65 jaar	7%	19%	15%	8%	14%	6%	21%	14%	65%	454		
	Totaal	14%	32%	29%	15%	22%	5%	20%	22%	55%	1.055		

† Bijzondere Bijstand.

‡ Regeling aftrek Buitengewone Uitgaven.

MENSEN MET ZINTUIGLIJKE BEPERKINGEN

Tabel 7: Gaan en staan: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met zintuiglijke beperkingen (n=96)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie		Gebruik voorzieningen			Beoordeling		Totaal N
		dagelijks naar buiten	één of enkele keren per week naar buiten	minder dan één keer per week	ondersteuning familie, vrienden, bekenden	gebruik hulpmiddel	behoefte aan (meer) voorzieningen	buitenshuis gaan en staan waar men wil	
Zintuiglijke beperking	Man	97%	3%	0%	0%	2%	0%	99%	65
	Vrouw	87%	3%	3%	13%	0%	0%	87%	31
	Samenwonend/gehuwd	94%	4%	0%	3%	1%	0%	96%	80
	Alleenstaand	-*	-	-	-	-	-	-	15
	Geen/lager onderwijs	94%	0%	3%	6%	0%	0%	86%	35
	Middelbaar onderwijs	92%	5%	0%	3%	0%	0%	100%	39
	HBO/WO	-	-	-	-	-	-	-	17
	Tot en met 65 jaar	96%	0%	0%	2%	0%	0%	98%	54
	Ouder dan 65 jaar	91%	7%	2%	7%	2%	0%	91%	42
	Totaal	94%	3%	1%	4%	1%	0%	95%	96

* Aantallen te klein om percentages te berekenen.

Tabel 8a: Sociale contacten: participatie van mensen met zintuiglijke beperkingen (n=96)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie				Beoordeling			Totaal N
		ontmoeting één of enkele keren per week met familie, vrienden, kennissen	ontmoeting minder dan één keer per maand met familie, vrienden, kennissen	één of enkele keren per week contact met mensen van vereniging of organisatie	één of enkele keren per week telefonisch/sms contact	één of enkele keren per week contact via internet	voldoende mogelijkheden voor contacten met anderen	heeft voldoende mogelijkheden voor contacten met anderen	
Zintuiglijke beperking	Man	79%	6%	37%	94%	40%	88%	92%	65
	Vrouw	77%	7%	26%	90%	29%	87%	71%	31
	Samenwonend/gehuwd	78%	8%	30%	94%	43%	91%	89%	80
	Alleenstaand	-*	-	-	-	-	-	-	15
	Geen/lager onderwijs	89%	3%	34%	91%	26%	80%	89%	35
	Middelbaar onderwijs	67%	8%	26%	90%	41%	92%	80%	39
	HBO/WO	-	-	-	-	-	-	-	17
	Tot en met 65 jaar	78%	6%	32%	91%	46%	89%	85%	54
	Ouder dan 65 jaar	79%	7%	36%	95%	24%	86%	86%	42
	Totaal	78%	6%	33%	93%	37%	88%	85%	96

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

Tabel 8b: Sociale contacten: gebruik van voorzieningen door mensen met zintuiglijke beperkingen (n=96)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Gebruik voorzieningen		Beoordeling		Totaal N
		ondersteuning familie, vrienden, bekenden	gebruik hulpmiddel of andere voorziening	behoefte aan (meer) voorzieningen		
Zintuiglijke beperking	Man	2%	2%	3%	65	
	Vrouw	10%	0%	3%	31	
	Samenwonend/gehuwd	3%	1%	1%	80	
	Alleenstaand	-*	-	-	15	
	Geen/lager onderwijs	9%	3%	3%	35	
	Middelbaar onderwijs	0%	0%	3%	39	
	HBO/WO	-	-	-	17	
	Tot en met 65 jaar	2%	2%	4%	54	
	Ouder dan 65 jaar	7%	0%	2%	42	
	Totaal	4%	1%	3%	96	

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

Tabel 9: Sociale activiteiten: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met zintuiglijke beperkingen (n=96)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie			Gebruik voorzieningen			Beoordeling		Totaal N
		enkele keren per jaar of vaker uit naar restaurant, bioscoop, café, theater, attractie, museum	één keer per week of vaker sporten, fietsen, wandelen	één keer per enkele keren per jaar of vaker naar vereniging of bijeenkomsten van organisatie	één keer per maand of vaker klusjes voor anderen doen, anderen helpen, vrijwilligerswerk uitvoeren	ondersteuning familie, vrienden, bekenden	gebruik voorziening	behoefte aan (meer) voorzieningen	sociale activiteiten naar wens	
Zintuiglijke beperking	Man	84%	71%	48%	46%	5%	0%	3%	92%	63
	Vrouw	87%	61%	36%	48%	7%	0%	3%	84%	31
	Samenwonend/gehuwd	89%	66%	43%	48%	1%	0%	3%	87%	79
	Alleenstaand	-*	-	-	-	-	-	-	-	14
	Geen/lager onderwijs	79%	61%	55%	42%	9%	0%	3%	91%	33
	Middelbaar onderwijs	85%	74%	33%	51%	0%	0%	3%	82%	39
	HBO/WO	-	-	-	-	-	-	-	-	17
	Tot en met 65 jaar	96%	66%	36%	53%	4%	0%	6%	91%	53
	Ouder dan 65 jaar	71%	71%	54%	39%	7%	0%	0%	88%	41
	Totaal	85%	68%	44%	47%	5%	0%	3%	89%	94

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

Tabel 10: Taken en verantwoordelijkheden thuis: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met zintuiglijke beperkingen (n=96)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie			Gebruik voorzieningen		Beoordeling		Totaal N
		gedeeltelijk/niet geregeld van financiën en administratie	gedeeltelijk/niet zorgdragen voor eigen gezondheid	gedeeltelijk/niet volledige zorg voor huishouden	ondersteuning familie, vrienden, bekenden	professionele ondersteuning	behoefte aan (meer) voorzieningen	taken en verantwoordelijkheden naar wens	
Zintuiglijke beperking	Man	9%	6%	75%	6%	3%	2%	91%	65
	Vrouw	23%	10%	77%	23%	3%	0%	94%	31
	Samenwonend/gehuwd	14%	8%	76%	10%	0%	0%	95%	80
	Alleenstaand	-*	-	-	-	-	-	-	15
	Geen/lager onderwijs	20%	11%	83%	11%	3%	0%	86%	35
	Middelbaar onderwijs	10%	5%	69%	10%	3%	0%	97%	39
	HBO/WO	-	-	-	-	-	-	-	17
	Tot en met 65 jaar	17%	7%	72%	9%	2%	2%	91%	54
	Ouder dan 65 jaar	10%	7%	81%	14%	5%	0%	93%	42
	Totaal	14%	7%	76%	12%	3%	1%	92%	96

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

Tabel 11: (Vrijwilligers)werk: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met zintuiglijke beperkingen (n=96)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie		Gebruik voorzieningen		Beoordeling		N werkkenden¶
		aantal personen met betaald werk; % van totaal	vrijwilligerswerk; % van totaal	ondersteuning collega's, werkgever	gebruik voorziening	behoefte aan (meer) voorzieningen	doet het (vrijwilligers) werk dat men wil doen	
Zintuiglijke beperking	Man	31%	17%	14%	3%	3%	93%	29
	Vrouw	39%	10%	-	-	-	-	15
	Geen/lager onderwijs	23%	11%	-	-	-	-	12
	Middelbaar onderwijs	41%	13%	-	-	-	-	21
	HBO/WO	_*	-	-	-	-	-	10
	Tot en met 65 jaar	57%	11%	9%	9%	9%	97%	35
	Ouder dan 65 jaar	0%	0%	-	-	-	-	9
	Totaal	33%	15%	11%	7%	7%	93%	44

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

¶ Inclusief vrijwilligerswerk.

Tabel 12: Financiële situatie: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met zintuiglijke beperkingen (n=96)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie						Gebruik voorzieningen			Beoordeling		Totaal N
		vanwege financiën geen lidmaatschap van vereniging	vanwege financiën geen kleding of vrijetijdsspullen aanschaffen	vanwege financiën geen avond uit	vanwege financiën niet regelmatig mensen te eten	vanwege financiën niet op vakantie	BB [†]	BU ^μ	behoefte aan (meer) voorzieningen	geld-besteding naar wens			
Zintuiglijke beperking	Man	0%	8%	8%	0%	5%	0%	8%	5%	84%	64		
	Vrouw	7%	10%	10%	0%	7%	3%	10%	7%	71%	31		
	Samenwonend/gehuwd	3%	8%	9%	0%	4%	0%	6%	5%	81%	79		
	Alleenstaand	-*	-	-	-	-	-	-	-	-	15		
	Geen/lager onderwijs	0%	15%	12%	0%	15%	3%	12%	6%	68%	34		
	Middelbaar onderwijs	5%	5%	5%	0%	0%	0%	8%	5%	82%	39		
	HBO/WO	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17		
	Tot en met 65 jaar	4%	6%	9%	0%	4%	0%	8%	6%	83%	53		
	Ouder dan 65 jaar	0%	12%	7%	0%	7%	2%	10%	5%	76%	42		
	Totaal	2%	8%	8%	0%	5%	1%	8%	5%	80%	95		

† Bijzondere Bijstand.

μ Regeling aftrek Buitengewone Uitgaven.

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

MENSEN MET MOTORISCHE EN ZINTUIGLIJKE BEPERKINGEN

Tabel 13: Gaan en staan: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische en zintuiglijke beperkingen (n=786)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie		Gebruik voorzieningen		Beoordeling		Totaal N
		dagelijks naar buiten	één of enkele keren per week naar buiten	minder dan één keer per week naar buiten	ondersteuning familie, vrienden, hulpmiddel bekenden	gebruik hulpmiddel	behoefte aan (meer) voorzieningen	
Motorisch lichte beperking en zintuiglijke beperking (n=159)	Man	86%	7%	5%	12%	6%	5%	89%
	Vrouw	79%	18%	1%	25%	16%	8%	97%
	Samenwonend/gehuwd	86%	8%	5%	16%	9%	6%	93%
	Alleenstaand	76%	22%	0%	24%	12%	8%	94%
	Geen/lager onderwijs	80%	12%	4%	23%	14%	8%	90%
	Middelbaar onderwijs	86%	12%	2%	9%	7%	3%	95%
	HBO/WO	-*	-	-	-	-	-	-
	Tot en met 65 jaar	82%	12%	4%	17%	4%	5%	93%
	Ouder dan 65 jaar	83%	13%	3%	20%	18%	8%	94%
	Totaal	82%	13%	3%	18%	11%	6%	93%
Motorisch matige tot ernstige beperking en zintuiglijke beperking (n=627)	Man	72%	20%	3%	24%	42%	23%	80%
	Vrouw	59%	31%	8%	45%	51%	22%	69%
	Samenwonend/gehuwd	70%	23%	4%	34%	41%	20%	79%
	Alleenstaand	56%	32%	8%	41%	56%	23%	66%
	Geen/lager onderwijs	61%	27%	7%	41%	52%	22%	69%
	Middelbaar onderwijs	67%	26%	5%	37%	44%	21%	78%
	HBO/WO	67%	28%	5%	22%	41%	22%	81%
	Tot en met 65 jaar	75%	19%	2%	32%	31%	23%	81%
	Ouder dan 65 jaar	55%	33%	9%	41%	60%	22%	67%
	Totaal	63%	27%	6%	38%	48%	22%	73%

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

Tabel 14a: Sociale contacten: participatie van mensen met motorische en zintuiglijke beperkingen (n=786)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie				Beoordeling		Totaal N
		ontmoeting één of enkele keren per week met familie, vrienden, kennissen	ontmoeting minder dan één keer per maand met familie, vrienden, kennissen	één of enkele keren per week contact met mensen van vereniging of organisatie	één of enkele keren per week telefonisch/sms contact	heeft voldoende mogelijkheden voor contacten met anderen	frequentie contacten naar wens	
Motorisch lichte beperking en zintuiglijke beperking (n=159)	Man	75%	7%	31%	81%	34%	87%	83
	Vrouw	79%	12%	40%	87%	24%	74%	76
	Samenwonend/gehuwd	79%	7%	37%	82%	34%	78%	106
	Alleenstaand	72%	16%	32%	88%	18%	76%	50
	Geen/lager onderwijs	77%	7%	34%	78%	15%	71%	73
	Middelbaar onderwijs	80%	14%	39%	88%	37%	80%	59
	HBO/WO	-*	-	-	-	-	-	18
	Tot en met 65 jaar	82%	7%	31%	87%	44%	74%	82
	Ouder dan 65 jaar	71%	12%	40%	81%	13%	74%	77
	Totaal	77%	9%	35%	84%	29%	77%	159
Motorisch matige tot ernstige be- perking en zintuiglijke beperking (n=627)	Man	74%	9%	27%	74%	22%	62%	208
	Vrouw	78%	8%	30%	87%	18%	57%	400
	Samenwonend/gehuwd	77%	6%	29%	80%	22%	64%	318
	Alleenstaand	77%	11%	30%	85%	17%	55%	283
	Geen/lager onderwijs	82%	7%	29%	77%	9%	59%	299
	Middelbaar onderwijs	74%	10%	27%	87%	30%	60%	217
	HBO/WO	67%	9%	39%	91%	37%	61%	57
	Tot en met 65 jaar	81%	4%	32%	85%	34%	60%	249
	Ouder dan 65 jaar	74%	11%	27%	80%	9%	59%	359
	Totaal	77%	8%	29%	82%	19%	59%	608

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

Tabel 14b: Sociale contacten: gebruik van voorzieningen door mensen met motorische en zintuiglijke beperkingen (n=786)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Gebruik voorzieningen		Beoordeling behoefte aan (meer) voorzieningen	Totaal N
		ondersteuning familie, vrienden, bekenden	gebruik hulpmiddel of andere voorziening		
Motorisch lichte beperking en zintuiglijke beperking (n=159)	Man	13%	2%	2%	83
	Vrouw	17%	3%	12%	75
	Samenwonend/gehuwd	11%	2%	4%	105
	Alleenstaand	22%	4%	14%	50
	Geen/lager onderwijs	23%	0%	7%	73
	Middelbaar onderwijs	5%	3%	9%	58
	HBO/WO	_*	-	-	18
	Tot en met 65 jaar	10%	5%	7%	81
	Ouder dan 65 jaar	21%	0%	7%	77
	Totaal	15%	3%	7%	158
	Motorisch matige tot ernstige beperking en zintuiglijke beperking (n=627)	Man	32%	5%	16%
Vrouw		36%	6%	19%	388
Samenwonend/gehuwd		31%	4%	16%	317
Alleenstaand		37%	7%	20%	278
Geen/lager onderwijs		37%	6%	17%	290
Middelbaar onderwijs		34%	3%	17%	217
HBO/WO		22%	9%	22%	58
Tot en met 65 jaar		28%	6%	22%	249
Ouder dan 65 jaar		39%	5%	16%	352
Totaal		34%	5%	18%	601

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

Tabel 15: Sociale activiteiten: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische en zintuiglijke beperkingen (n=786)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie			Gebruik voorzieningen			Beoordeling		Totaal N
		enkele keren per jaar of vaker uit naar restaurant, bioscoop, café, theater, attractie, museum	één keer per week of vaker sporten, fietsen, wandelen	enkele keren per jaar of vaker naar vereniging of bijeenkomsten van organisatie	enkele keren per maand of vaker klusjes voor anderen doen, anderen helpen, vrijwilligerswerk uitvoeren	ondersteuning familie, vrienden, bekenden	gebruik hulpmiddel of andere voorziening	behoefte aan (meer) voor-zieningen	sociale activiteiten naar wens	
Motorisch lichte beperking en zintuiglijke beperking (n=159)	Man	72%	54%	46%	33%	11%	5%	5%	66%	83
	Vrouw	76%	76%	49%	36%	16%	5%	7%	63%	75
	Samenwonend/gehuwd	75%	60%	46%	36%	9%	7%	6%	66%	106
	Alleenstaand	74%	74%	48%	28%	22%	2%	6%	62%	50
	Geen/lager onderwijs	69%	64%	45%	27%	16%	6%	4%	53%	73
	Middelbaar onderwijs	75%	68%	48%	39%	9%	7%	9%	73%	59
	HBO/WO	-*	-	-	-	-	-	-	-	18
	Tot en met 65 jaar	77%	60%	42%	38%	9%	5%	4%	63%	82
	Ouder dan 65 jaar	71%	70%	54%	30%	18%	5%	8%	66%	76
	Totaal	74%	65%	48%	34%	13%	5%	6%	65%	158
Motorisch matige tot ernstige beperking en zintuiglijke beperking (n=627)	Man	59%	39%	40%	18%	25%	13%	14%	45%	217
	Vrouw	63%	40%	47%	17%	34%	18%	19%	47%	397
	Samenwonend/gehuwd	67%	41%	44%	19%	30%	17%	14%	48%	326
	Alleenstaand	55%	38%	46%	16%	32%	16%	20%	44%	282
	Geen/lager onderwijs	52%	36%	41%	12%	32%	17%	17%	45%	301
	Middelbaar onderwijs	71%	40%	47%	21%	32%	15%	15%	47%	220
	HBO/WO	79%	53%	52%	29%	24%	21%	22%	52%	58
	Tot en met 65 jaar	71%	43%	39%	27%	26%	14%	21%	47%	252
	Ouder dan 65 jaar	54%	37%	48%	11%	34%	18%	14%	45%	362
	Totaal	61%	39%	45%	18%	31%	16%	17%	46%	614

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

Tabel 16: Taken en verantwoordelijkheden thuis: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische en zintuiglijke beperkingen (n=786)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie		Gebruik voorzieningen		Beoordeling		Totaal N
		gedeeltelijk/niet regelen van financiën en administratie	gedeeltelijk/niet zorgdragen voor eigen gezondheid	volledige zorg voor huishouden	ondersteuning familie, vrienden, bekenden	ondersteuning professionele ondersteuning	behoefte aan (meer) voorzieningen	
Motorisch lichte beperking en zintuiglijke beperking (n=159)	Man	24%	17%	51%	27%	5%	4%	83
	Vrouw	24%	9%	58%	37%	18%	17%	76
	Samenwonend/gehuwd	27%	17%	48%	29%	4%	9%	106
	Alleenstaand	14%	4%	68%	36%	26%	14%	50
	Geen/lager onderwijs	27%	14%	52%	36%	11%	6%	73
	Middelbaar onderwijs	15%	12%	63%	25%	9%	14%	59
	HBO/WO	17%	6%	44%	39%	6%	22%	18
	Tot en met 65 jaar	23%	11%	61%	31%	7%	15%	82
	Ouder dan 65 jaar	25%	16%	47%	33%	16%	5%	77
	Totaal	24%	13%	54%	31%	11%	10%	159
Motorisch matige tot ernstige beperking en zintuiglijke beperking (n=627)	Man	36%	30%	27%	50%	20%	20%	216
	Vrouw	33%	16%	31%	55%	44%	29%	403
	Samenwonend/gehuwd	43%	26%	30%	57%	21%	21%	322
	Alleenstaand	22%	15%	31%	50%	51%	31%	290
	Geen/lager onderwijs	44%	27%	27%	55%	35%	24%	308
	Middelbaar onderwijs	24%	16%	34%	53%	34%	27%	218
	HBO/WO	14%	7%	40%	46%	42%	30%	57
	Tot en met 65 jaar	28%	13%	38%	55%	24%	31%	248
	Ouder dan 65 jaar	38%	26%	25%	53%	44%	22%	371
	Totaal	34%	21%	30%	54%	36%	26%	619

Tabel 17: (Vrijwilligers)werk: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische en zintuiglijke beperkingen (n=786)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie		Gebruik voorzieningen			Beoordeling		Totaal N
		aantal personen met betaald werk; % van totaal	vrijwilligerswerk; % van totaal	aantal werkenden [¶]	ondersteuning collega's, werkgever	gebruik voorziening	behoefte aan (meer) voorz. zieningen	doet het (vrijwilligers) werk dat men wil doen	
Motorisch lichte beperking en zintuiglijke beperking (n=159)	Man	24%	8%	25	12%	12%	12%	84%	83
	Vrouw	26%	13%	27	11%	22%	11%	89%	76
	Geen/lager onderwijs	12%	10%	16	-	-	-	-	73
	Middelbaar onderwijs	36%	5%	22	-	-	-	-	59
	HBO/WO	-	-	11	-	-	-	-	18
	Tot en met 65 jaar	46%	12%	43	14%	21%	14%	84%	82
	Ouder dan 65 jaar	3%	9%	9	-	-	-	-	77
Totaal	25%	11%	52	12%	17%	12%	87%	159	
Motorisch matige tot ernstige beperking en zintuiglijke beperking (n=627)	Man	14%	7%	46	28%	34%	20%	78%	218
	Vrouw	7%	12%	78	26%	22%	14%	80%	409
	Geen/lager onderwijs	6%	5%	36	30%	16%	22%	81%	313
	Middelbaar onderwijs	13%	13%	58	29%	36%	12%	78%	220
	HBO/WO	17%	22%	23	-	-	-	-	58
	Tot en met 65 jaar	23%	13%	92	30%	33%	17%	77%	254
	Ouder dan 65 jaar	0%	8%	32	19%	9%	13%	84%	373
Totaal	10%	10%	124	27%	27%	16%	79%	627	

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

¶ Inclusief vrijwilligerswerk.

Tabel 18: Financiële situatie: participatie en gebruik van voorzieningen door mensen met motorische en zintuiglijke beperkingen (n=786)

Aard en ernst van beperking	Kenmerken persoon	Feitelijke participatie							Gebruik voorzieningen			Beoordeling		Totaal N
		vanwege financiële lidmaatschap van vereniging	vanwege financiële geen kleding of vrijetijdsspullen aanschaffen	vanwege financiële geen avond uit	vanwege financiële niet regelmatig mensen te eten	vanwege financiële niet op vakantie	BB [†]	BU [‡]	behoefte aan (meer) voor- naar ziensingen	geld- besteding naar wens				
											vanwege financiële geen aanschaffen	vanwege financiële geen avond uit	vanwege financiële niet regelmatig mensen te eten	
Motorisch lichte beperking en zintuiglijke beperking (n=159)	Man	9%	20%	24%	6%	15%	1%	13%	13%	65%	82			
	Vrouw	12%	22%	21%	12%	17%	4%	9%	15%	66%	76			
	Samenwonend/gehuwd	11%	21%	24%	10%	13%	0%	11%	14%	64%	105			
	Alleenstaand	8%	22%	22%	8%	22%	8%	12%	14%	66%	50			
	Geen/lager onderwijs	15%	23%	21%	8%	18%	4%	15%	16%	60%	73			
	Middelbaar onderwijs	7%	21%	29%	10%	14%	2%	9%	16%	64%	58			
	HBO/WO	-*	-	-	-	-	-	-	-	-	18			
	Tot en met 65 jaar	17%	27%	31%	15%	19%	3%	12%	15%	57%	81			
	Ouder dan 65 jaar	3%	14%	14%	3%	13%	3%	10%	13%	74%	77			
	Totaal	10%	21%	23%	9%	16%	3%	11%	14%	65%	158			
Motorisch matige tot ernstige be- perking en zintuiglijke beperking (n=627)	Man	14%	31%	28%	18%	20%	5%	24%	25%	53%	213			
	Vrouw	15%	34%	26%	16%	20%	6%	26%	25%	54%	405			
	Samenwonend/gehuwd	12%	29%	26%	15%	17%	5%	25%	23%	56%	324			
	Alleenstaand	18%	37%	28%	18%	23%	6%	25%	27%	52%	288			
	Geen/lager onderwijs	13%	33%	28%	17%	20%	6%	27%	24%	52%	306			
	Middelbaar onderwijs	18%	32%	27%	16%	22%	4%	24%	24%	54%	219			
	HBO/WO	16%	32%	25%	11%	14%	5%	23%	25%	63%	57			
	Tot en met 65 jaar	26%	49%	43%	27%	29%	6%	28%	37%	41%	252			
	Ouder dan 65 jaar	7%	22%	16%	9%	14%	5%	23%	17%	63%	366			
	Totaal	15%	33%	27%	16%	20%	6%	25%	25%	54%	618			

† Bijzondere Bijstand.

‡ Regeling aftrek Buitengewone Uitgaven.

* Aantallen te klein om percentages over te berekenen.

Bijlage II: Onderzoeksgroepen en methode

Onderzoeksgroepen

Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten

Voor dit onderzoek werden de leden van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten (NPCG) schriftelijk geënquêteerd. Het NPCG wordt door het NIVEL beheerd en bestaat uit circa 3.500 mensen met somatische chronische ziekten en/of lichamelijke beperkingen.¹⁵ Het NPCG is een vervolg op het Patiëntenpanel Chronisch Ziekten (PPCZ; 1998 – 2004), dat uitsluitend uit chronisch zieken bestond.¹⁴ Mensen met lichamelijke beperkingen die geen chronische ziekte hadden waren in het PPCZ niet vertegenwoordigd. In 2005 heeft een verbreding naar de totale populatie van mensen met lichamelijke beperkingen plaatsgevonden in samenwerking met het SCP. Het onderzoeksproject NPCG wordt uitgevoerd met subsidie van het ministerie van VWS en het ministerie van SZW.

Het panel wordt samengesteld via twee wegen: via aselechte steekproeven van huisartsenpraktijken uit de Landelijke Registratie Huisartsen (NIVEL) en via twee periodieke bevolkingsonderzoeken, te weten het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek (AVO; SCP) en het Woning Behoeftte Onderzoek (WBO, thans WoON, ministerie van VROM).

Aan het panel van 2005 namen mensen deel die waren geselecteerd in respectievelijk 51 (oude PPCZ) en 29 (nieuw geselecteerde) huisartsenpraktijken verspreid over heel Nederland. De deelnemende huisartsen screenden elk 36% van hun praktijkbestand aan de hand van de door de onderzoekers aangeleverde selectiecriteria. Het belangrijkste criterium was dat er bij de persoon sprake moest zijn van een somatische chronische aandoening, gediagnosticeerd door de huisarts of een medisch specialist. Naast de aanwezigheid van een medisch gediagnosticeerde somatische chronische ziekte werden als inclusiecriteria gehanteerd: 15 jaar of ouder, niet permanent geïnstitutionaliseerd, niet terminaal, op de hoogte gesteld van de diagnose en een voldoende beheersing van het Nederlands om schriftelijk of telefonisch enquêtevragen te kunnen beantwoorden.

Het panel van 2005 werd aangevuld met oud-deelnemers aan het WBO-2002 en het AVO-2003. Mensen die aan deze bevolkingsonderzoeken hadden deelgenomen en bij wie sprake was van matige of ernstige lichamelijke beperkingen (op basis van de SCP-vragenlijst voor beperkingen²³ in het AVO en een korte screener in het WBO) werden uitgenodigd om aan het NPCG deel te nemen. Deze mensen hadden eerder aangegeven dat zij geen bezwaar hadden tegen benadering voor vervolgonderzoek. Verder golden dezelfde inclusiecriteria als bij de hiervoor beschreven groep die via huisartsen waren benaderd. Evenals bij degenen die via de huisartsenpraktijken waren geselecteerd, werd ook van deze deelnemers (met hun toestemming) een aantal medische gegevens opgevraagd bij hun huisarts. Op die manier kon bijvoorbeeld worden vastgesteld of bij hen chronische ziekten waren gediagnosticeerd. Voor meer informatie over het NPCG verwijzen we naar het programmavoorstel 2004-2008.⁷

Bij de instroming in het panel hebben alle deelnemers de SCP-vragenlijst voor beperkingen²³ ingevuld. Op basis van deze vragenlijst zijn de onderzoeksgroepen die in dit rapport zijn beschreven samengesteld.

Respons

In november 2005 vulden 3.194 panelleden een extra vragenlijst over participatie in (respons 88%). Respondenten met missende achtergrondkenmerken (N=52) en foutief geselecteerden (N=36) werden uit het databestand verwijderd. Foutief geselecteerden zijn bijvoorbeeld mensen zonder een chronische ziekte die zijn ingestroomd via huisartsenpraktijken of mensen zonder lichamelijke beperkingen die zijn ingestroomd via het AVO of het WBO. Ten behoeve van deze rapportage over de participatie van mensen met beperkingen zijn de gegevens van de chronisch zieke panelleden die geen lichamelijke beperkingen rapporteerden buiten beschouwing gelaten (N=628). Derhalve zijn de gegevens over mensen met lichamelijke beperkingen in dit rapport gebaseerd op de antwoorden van 2.478 panelleden.

Representativiteit

De drie onderzoeksgroepen zijn representatief voor de totale populatie van mensen met lichamelijke beperkingen, behalve voor mensen met zintuiglijke beperkingen en mensen met lichte beperkingen. Wat de groep mensen met zintuiglijke beperkingen betreft, heeft het grootste deel van de deelnemers aan de enquête over participatie een lichte of matige gehoorbeperking (67%). Mensen met visuele beperkingen zijn ondervertegenwoordigd in deze groep. Voor de deelnemers met lichte beperkingen (van motorische of zintuiglijke aard) geldt dat zij nagenoeg allemaal een chronische ziekte hebben. Dit heeft te maken met de samenstelling van het NPCG: mensen met lichte beperkingen worden in principe niet benaderd voor het NPCG, tenzij zij in huisartsenpraktijken zijn geselecteerd op basis van de aanwezigheid van een chronische ziekte.

Samenstelling

De verdeling naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau van de onderzoeksgroepen van mensen met lichamelijke beperkingen is weergegeven in tabel A. Bij 118 mensen ontbreekt informatie over het opleidingsniveau.

Tabel A: Onderzoeksgroepen uitgesplitst naar achtergrondkenmerken en type/ernst van de beperking (weergave in aantallen)

Opleiding*		1. Motorisch		2. Zintuiglijk	3. Motorisch & zintuiglijk	
		licht	matig of ernstig	licht, matig of ernstig	licht motorisch en zintuiglijk	matig/ernstig motorisch en zintuiglijk
Man						
≤ 65 jaar	Geen/lager	46	83	12	15	43
	Middelbaar	33	61	13	15	30
	Hoger	29	25	9	6	14
	Totaal	108	169	34	36	87
> 65 jaar	Geen/lager	38	68	9	24	65
	Middelbaar	32	43	11	17	44
	Hoger	14	14	7	4	11
	Totaal	84	125	27	45	120
Vrouw						
≤ 65 jaar	Geen/lager	71	166	8	17	64
	Middelbaar	106	193	11	19	74
	Hoger	38	61	-	6	17
	Totaal	215	420	19	42	155
> 65 jaar	Geen/lager	58	170	6	17	141
	Middelbaar	36	105	4	8	72
	Hoger	8	30	1	2	16
	Totaal	102	305	11	27	229
Man						
≤ 65 jaar	Geen/lager	46	83	12	15	43
	Middelbaar	33	61	13	15	30
	Hoger	29	25	9	6	14
	Totaal	108	169	34	36	87
> 65 jaar	Geen/lager	38	68	9	24	65
	Middelbaar	32	43	11	17	44
	Hoger	14	14	7	4	11
	Totaal	84	125	27	45	120
Vrouw						
≤ 65 jaar	Geen/lager	71	166	8	17	64
	Middelbaar	106	193	11	19	74
	Hoger	38	61	-	6	17
	Totaal	215	420	19	42	155
> 65 jaar	Geen/lager	58	170	6	17	141
	Middelbaar	36	105	4	8	72
	Hoger	8	30	1	2	16
	Totaal	102	305	11	27	229

* In totaal: N=118 missings op opleidingsniveau.

Methode

Gegevens over de sociaal-demografische kenmerken van de respondenten zijn afkomstig uit de vragenlijst die zij invulden toen ze lid werden van het panel ('instroomvragenlijst'). Informatie over de woning en de woonomgeving is afkomstig van de reguliere najaars-enquête van het NPCG in november 2005. Alle andere gegevens zijn gebaseerd op de extra vragenlijst over participatie die de respondenten eveneens in november 2005 invulden.

Ontwikkeling van de vragenlijst over participatie

Gestreefd werd naar een vragenlijst die breed gedragen zou worden en die ook in ander onderzoek bij mensen met lichamelijke beperkingen gebruikt zou kunnen worden. De criteria voor de te ontwikkelen vragenlijst waren:

- waar mogelijk gebruik maken van al bestaande vragen(lijsten);
- participatie in levensgebieden in kaart brengen conform de domeinen van de ICF⁸;
- feitelijke participatie en een beoordeling van de eigen participatie;
- overeenkomst dan wel discrepantie tussen feitelijke en gewenste participatie.

Om tot een geschikte vragenlijst te komen werden eerst bestaande vragenlijsten die participatie meten geëvalueerd op hun bruikbaarheid. Ook vragenlijsten behorende bij het AVO-Gehandicapten onderzoek 2000 en het Wonen-Zorg-Welzijn (WZW) onderzoek 2004-2005 (beide uitgevoerd door het SCP) werden geëvalueerd. Geen van de onderzochte vragenlijsten bleek te voldoen aan alle gestelde criteria. Daarom werd besloten om bruikbare items uit bestaande vragenlijsten over te nemen en nieuwe vragen te formuleren voor ontbrekende aspecten.

De nieuwe participatievragenlijst bestaat uit vragen uit het AVO, het AVO-gehandicapten onderzoek, het WZW-onderzoek, de IPA-vragenlijst^{24,25} en vragen uit eerdere vragenlijsten van het PPCZ. Vijf vragen werden nieuw geformuleerd, evenals de vragen naar een rapportcijfer en de open vragen naar de grootste wens voor een specifiek participatiegebied.

De aldus ontstane vragenlijst werd vervolgens getest onder 17 deelnemers aan het NPCG en waar nodig aangepast. De uiteindelijke vragenlijst bestond uit 31 vragen: 25 gesloten vragen met de mogelijkheid om iets aan te vullen of te verduidelijken en zes open vragen naar grootste wens (zie Bijlage 3). Op basis van de ervaringen met de vragenlijst in dit onderzoek zal de vragenlijst nog verder worden aangepast.

Missende antwoorden

Het aantal missende antwoorden in de vragenlijst verschilt per vraag. Het aantal missings op de vragen over **feitelijke participatie** varieert tussen 2 en 5% van alle respondenten per vraag. Alleen op de vraag over verplaatsing buiten de woonplaats is het aantal missende antwoorden veel hoger, namelijk 16%. De oorzaak van het grote aantal missings op deze vraag is niet duidelijk. De vraag werd daarom in de tabellen en analyses niet gebruikt. De missings op de vragen over werk zijn vooral van mensen boven de 65 jaar. In de analyses zijn we ervan uitgegaan dat zij geen betaald werk hebben.

Het aantal missende antwoorden op de vragen over de ervaren **discrepantie** tussen de feitelijke en gewenste participatie varieert tussen 1 en 5%. Alleen op de vraag over zich

verplaatsen buiten de woonplaats is het aantal missings 8%. Ook deze vraag is niet meegenomen in de tabellen en analyses.

De **open vragen over de grootste wens** voor de verschillende participatiegebieden werden door 21% tot 55% van de mensen ingevuld. De mensen die op deze vraag geen wens invulden maar een opmerking, bijvoorbeeld dat het goed gaat, zijn in deze percentages niet meegeteld. Mensen met een combinatie van motorische en zintuiglijke beperkingen vulden deze vragen het vaakst in (36-55%). De open vraag naar de grootste wens voor werk en opleiding werd het meest frequent beantwoord (43-51% van de mensen jonger dan 65 jaar), de vraag over de grootste wens voor sociale activiteiten werd het minst vaak beantwoord (21-36%).

Daar waar gevraagd werd naar een **rapportcijfer** is het aantal missende antwoorden 4 tot 10%. Hier lijkt sprake van een selectiebias: mensen boven de 65 jaar vulden vaker geen rapportcijfer in.

Analyse

De antwoorden van de respondenten op de gesloten vragen zijn voor elke onderzoeksgroep naar subgroepen – voor zover dit mogelijk was gezien de aantallen - gepercentreerd (mensen met lichte motorische beperkingen, mensen met een hogere opleiding en lichte motorische beperkingen, etc).

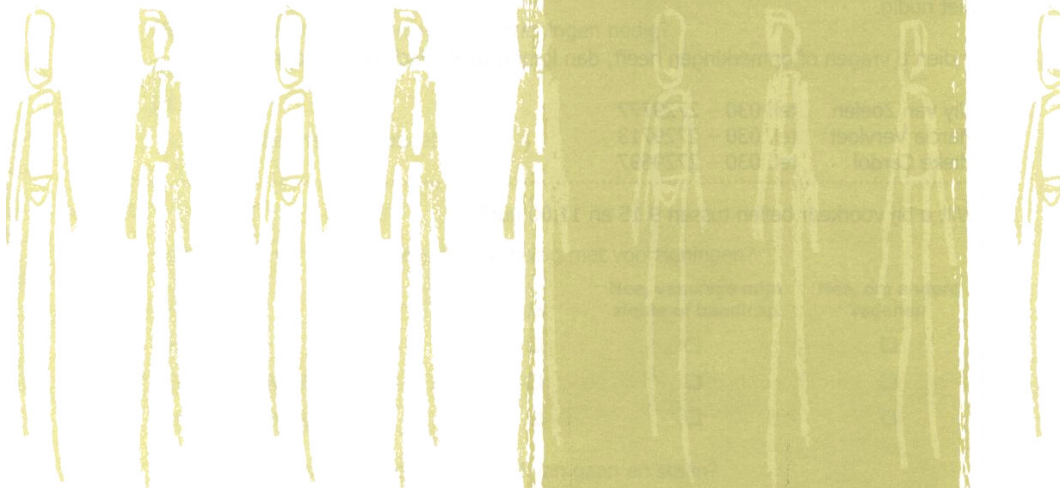
Voorbeelden van antwoorden op de open vraag naar participatiewensen zijn weergegeven in tekstblokjes in hoofdstuk 4. De voorbeelden van wensen in de tekst zijn zo gekozen dat zij de range van wensen laten zien, waarbij de meest voorkomende wensen in ieder geval zijn weergegeven. Wanneer er opmerkelijke uitspraken zijn gedaan die raken aan de kern van het probleem, werden die ook weergegeven. Een voorbeeld van dit laatste is: 'Contact, om te voelen dat ik besta'.

Bijlage III: Vragenlijst

**VRAGENLIJST
NAJAAR 2005**

**PARTICIPATIE
MONITOR**

**NATIONAAL PANEL
CHRONISCH ZIEKEN
EN GEHANDICAPTEN**

NIVEL - Nederlands instituut voor
onderzoek van de gezondheidszorg

TOELICHTING BIJ DE VRAGENLIJST

De volgende vragen gaan over uw sociale en maatschappelijke leven. Het doel van de vragen is om een beeld te krijgen van uw activiteiten en van de mate waarin uw ziekte of handicap hier eventueel een invloed op heeft. Ook willen we graag weten of dat wat u doet overeenkomt met uw wensen.

Bij veel vragen staan open regels waarop u iets kunt invullen waar wij niet aan hebben gedacht. Maakt u daar alstublieft gebruik van, al uw informatie is voor ons van belang.

Bij de beantwoording van de vragen gaat het uitsluitend om uw mening. Er zijn geen goede of foute antwoorden; het gaat erom dat u het antwoord geeft dat volgens u het beste bij uw situatie past.

Het kan zijn dat bepaalde vragen op u niet van toepassing lijken, bijvoorbeeld omdat u niet of nauwelijks last heeft van uw aandoening of lichamelijke beperking(en), of omdat deze juist heel specifieke gevolgen met zich meebrengt. Wij verzoeken u toch om **alle** vragen te beantwoorden, ook als deze niet zo goed bij uw situatie aansluiten.

U hoeft de vragenlijst niet in één keer achter elkaar in te vullen. U kunt tussendoor pauzeren of het invullen verspreiden over enkele dagen. Na het invullen kunt u de vragenlijst in de bijgevoegde antwoordenvolp opsturen naar het NIVEL. Een postzegel is niet nodig.

GAAN EN STAAN

1 Hoe vaak gaat u naar buiten, zo nodig met voorzieningen?

	dagelijks	1 of enkele keren per week	1 of enkele keren per maand	minder dan 1x per maand	zelden of nooit
In uw woonplaats	☐	☐	☐	☐	☐
Buiten uw woonplaats	☐	☐	☐	☐	☐

2a Krijgt u ondersteuning of maakt u gebruik van voorzieningen als u ergens naartoe gaat? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Nee
- Ja, ondersteuning van familie, vrienden of bekenden
- Ja, gebruik van hulpmiddelen, zoals een stok, looprek, rollator, rolstoel, scootmobiel, aangepaste auto
- Ja, gebruik van voorzieningen, zoals de belbus, WVG-taxi, Valys-systeem (voor reizen buiten de regio), vervoersvergoeding
- Ja, anders, namelijk

2b Heeft u (meer) ondersteuning of voorzieningen nodig?

- Nee
- Ja

Zo ja, waar heeft u behoefte aan?

.....

3a Kunt u gaan en staan waar u wilt, zo nodig met voorzieningen?

	Ja	Nee, vanwege mijn ziekte of handicap	Nee, om andere redenen
Binnenshuis	☐	☐	☐
In uw woonplaats	☐	☐	☐
Buiten uw woonplaats	☐	☐	☐

3b Wat is uw grootste wens op het gebied van gaan en staan?

.....

- 4 Als u uw gaan en staan zou moeten beoordelen met een rapportcijfer, welk cijfer tussen 1 en 10 zou u dan geven?

Cijfer:

TAKEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN THUIS

- 5a In hoeverre regelt u de onderstaande zaken zelf?

	Volledig	Gedeel- telijk	Niet of nauwelijks
• Financiële zaken <i>Zoals pinnen, sparen, lenen, rekeningen betalen</i>	☐	☐	☐
• Administratieve zaken <i>Zoals post afhandelen, formulieren invullen</i>	☐	☐	☐

- 5b In hoeverre heeft u de volgende verantwoordelijkheden?

	Volledig	Gedeel- telijk	Niet of nauwelijks	
• Zorg dragen voor eigen gezondheid <i>Zoals wondverzorging, medicijngebruik, afspraak maken met huisarts</i>	☐	☐	☐	
• Huishoudelijke activiteiten of klusjes in en om het huis <i>Zoals boodschappen (laten) doen, koken, de was, tuin (laten) bijhouden</i>	☐	☐	☐	
• Zorg dragen voor andere huisgenoten <i>Zoals kinderen, partner of huisdieren</i>	☐	☐	☐	Ik woon alleen ☐

- 6a Krijgt u ondersteuning of maakt u gebruik van voorzieningen bij de hiervoor genoemde taken en verantwoordelijkheden?

- Nee
- Ja, ondersteuning van familie, vrienden of bekenden
- Ja, professionele ondersteuning, bijvoorbeeld van de thuiszorg
- Ja, gebruik van hulpmiddelen, zoals een aangepaste computer, aangepaste telefoon, huishoudelijke hulpmiddelen
- Ja, anders, namelijk

6b Heeft u (meer) ondersteuning of voorzieningen nodig?

Nee

Ja

Zo ja, waar heeft u behoefte aan?

.....

7a Heeft u thuis de taken en verantwoordelijkheden die u wenst?

Ja

Nee, vanwege mijn ziekte of handicap

Nee, om andere redenen

7b Wat is uw grootste wens als u denkt aan uw taken en verantwoordelijkheden thuis?

.....

.....

.....

8 Als u uw taken en verantwoordelijkheden thuis zou moeten beoordelen met een rapportcijfer, welk cijfer tussen 1 en 10 zou u dan geven?

Cijfer:

CONTACTEN MET ANDERE MENSEN

9a Hoe vaak ontmoet u de volgende mensen? Het gaat uitsluitend om ontmoetingen met mensen die niet bij u in huis wonen en met wie u een (kort) gesprek voert (niet alleen een begroeting).

	Dage- lijks	1 of enkele keren per week	1 of enkele keren per maand	Minder dan 1x per maand	Zelden of nooit	Heb ik niet
a. Uw (klein)kinderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Uw (schoon)familie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Uw vrienden of goede kennissen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Uw buren	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Uw collega's of studie- genoten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Mensen van vereniging en/of organisatie waar u lid van bent	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. Anders, nl.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

9b Hoe vaak spreekt u mensen via de telefoon of wisselt u sms-berichten uit?

- Dagelijks
- Eén of enkele keren per week
- Eén of enkele keren per maand
- Minder dan één keer per maand
- Zelden of nooit

9c Hoe vaak gebruikt u het internet om met andere mensen in contact te komen?
Denkt u hierbij aan msn, webpagina's met een forum of een chatbox, maar ook contact per e-mail.

- Dagelijks
- Eén of enkele keren per week
- Eén of enkele keren per maand
- Minder dan één keer per maand
- Zelden of nooit
- Niet van toepassing, ik heb geen internetverbinding

10 Heeft u voldoende mogelijkheden voor contacten met andere mensen?
Denkt u bijvoorbeeld aan de mogelijkheid om nieuwe mensen te ontmoeten, om bij mensen op bezoek te gaan of mensen op bezoek te krijgen.

- Ja
- Nee, vanwege mijn ziekte of handicap
- Nee, om andere redenen

11a Krijgt u ondersteuning of maakt u gebruik van voorzieningen voor uw contacten met andere mensen?

- Nee
- Ja, ondersteuning van familie, vrienden of bekenden
- Ja, gebruik van hulpmiddelen, zoals aangepaste communicatiemiddelen
- Ja, anders, namelijk

11b Heeft u (meer) ondersteuning of voorzieningen nodig?

- Nee
- Ja
Zo ja, waar heeft u behoefte aan?
.....

12a Ziet en spreekt u mensen zo vaak als u zou willen?

- Ja
- Nee, vanwege mijn ziekte of handicap
- Nee, om andere redenen

12b Behandelen mensen u op de manier waarop u zou willen?
Denkt u aan het respect, begrip en de vertrouwelijkheid in uw contacten.

- Ja
- Nee, vanwege mijn ziekte of handicap
- Nee, om andere redenen

12c Wat is uw grootste wens als u denkt aan uw contacten met andere mensen?

.....
.....
.....

13 Als u uw contacten met andere mensen zou moeten beoordelen met een rapportcijfer, welk cijfer tussen 1 en 10 zou u dan geven?

Cijfer:

SOCIALE ACTIVITEITEN

14 Kunt u van de volgende activiteiten zeggen hoe vaak u ze doet?

	1x per week of vaker	1x per maand of vaker	enkele keren per jaar	(vrijwel) nooit
a. Bezoeken van een kerk, synagoge of moskee	☐	☐	☐	☐
b. Sporten in verenigingsverband	☐	☐	☐	☐
c. Klusjes voor anderen, anderen helpen	☐	☐	☐	☐
d. Deelname aan verenigingen, zoals zang-, muziek-, toneel-, of hobbyvereniging.	☐	☐	☐	☐
e. Uitgaan naar restaurant, café, bioscoop of theater	☐	☐	☐	☐
f. Wandelen of fietstocht maken	☐	☐	☐	☐
g. Andere vrijetijdsactiviteiten buitenshuis, zoals het bezoeken van een attractie of museum	☐	☐	☐	☐
h. Deelname aan (bijeenkomsten van) organisaties zoals vakbond, ouderenbond, politieke partij, patiëntenvereniging	☐	☐	☐	☐
i. Anders, namelijk:	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐

15a Krijgt u ondersteuning of maakt u gebruik van voorzieningen als u sociale activiteiten onderneemt, zoals bijvoorbeeld genoemd bij vraag 14?

- Nee
- Ja, ondersteuning van familie, vrienden of bekenden
- Ja, gebruik van voorzieningen, zoals (invaliden)parkeerplaatsen voor de deur, hellingbaan, invalidentoilet enz.
- Ja, anders, namelijk

15b Heeft u (meer) ondersteuning of voorzieningen nodig?

- Nee
- Ja

Zo ja, waar heeft u behoefte aan?

.....

16a Doet u de sociale activiteiten, zoals bijvoorbeeld genoemd bij vraag 14, die u wilt doen?

- Ja
- Nee, vanwege mijn ziekte of handicap
- Nee, om andere redenen

16b Wat is uw grootste wens als u denkt aan uw sociale activiteiten?

.....
.....
.....

17 Als u uw sociale activiteiten, zoals bijvoorbeeld genoemd bij vraag 14, zou moeten beoordelen met een rapportcijfer, welk cijfer tussen 1 en 10 zou u dan geven?

Cijfer:

WERK EN OPLEIDING

18 Verricht u op dit moment werk? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Nee → ga door naar **vraag 21**
- Ja, betaald werk
- Ja, vrijwilligerswerk

19a Krijgt u ondersteuning of maakt u gebruik van voorzieningen bij uw (vrijwilligers)werk?

- Nee
- Ja, ondersteuning van collega's, baas
- Ja, gebruik van voorzieningen, zoals aangepaste werkplek, flexibele werktijden, aangepast takenpakket
- Ja, anders, namelijk

19b Heeft u (meer) ondersteuning of voorzieningen nodig?

- Nee
 - Ja
- Zo ja, waar heeft u behoefte aan?

.....

- 20** Doet u het betaalde werk of vrijwilligerswerk dat u wilt doen?
- Ja
 - Nee, vanwege mijn ziekte of handicap
 - Nee, om andere redenen
- 21** Indien u geen betaald of vrijwilligerswerk verricht: ligt dit aan een tekort aan ondersteuning of voorzieningen dat u dit niet doet?
- Nee
 - Ja
- 22** Volgt u op dit moment een opleiding of cursus?
- Nee → ga door naar **vraag 25**
 - Ja
- 23a** Krijgt u ondersteuning of maakt u gebruik van voorzieningen bij het volgen van uw opleiding of cursus?
- Nee
 - Ja, ondersteuning van studiegenoten, docenten
 - Ja, gebruik van voorzieningen, zoals aangepast lestempo, aangepaste tentamens/toetsen, aangepast lesmateriaal
 - Ja, anders, namelijk
- 23b** Heeft u (meer) ondersteuning of voorzieningen nodig?
- Nee
 - Ja
Zo ja, waar heeft u behoefte aan?
.....
- 24** Volgt u de opleiding en/of cursussen die u wilt volgen?
- Ja
 - Nee, vanwege mijn ziekte of handicap
 - Nee, om andere redenen
- 25** Indien u geen opleiding of cursus volgt: ligt dit aan een tekort aan ondersteuning of voorzieningen dat u dit niet doet?
- Nee
 - Ja

26 Wat is uw grootste wens als u denkt aan werk en opleiding?

.....

27 Als u uw situatie op het gebied van werk en opleiding zou moeten beoordelen met een rapportcijfer, welk cijfer tussen 1 en 10 zou u dan geven?

Cijfer:

Financiële situatie

28 Hieronder staat een aantal zaken die voor u of uw huishouden van belang kunnen zijn. Wilt u steeds aangeven of u deze zaken doet of in bezit heeft? Zo niet, wilt u dan aangeven of dit om financiële of andere redenen is?

	Doet of heeft u dit?			Waarom niet?	
	ja	nee		financiële reden	andere reden
a. Regelmatig aanschaffen van nieuwe kleding	☐	☐	→	☐	☐
b. Bezitten van een auto	☐	☐	→	☐	☐
c. Bezitten van een computer met internetverbinding	☐	☐	→	☐	☐
d. Regelmatig kennissen, vrienden of familie te eten krijgen	☐	☐	→	☐	☐
e. Regelmatig een avondje uit	☐	☐	→	☐	☐
f. Eén week of meer per jaar op vakantie	☐	☐	→	☐	☐
g. Lidmaatschap van een sociale of culturele vereniging, bijvoorbeeld sportclub, muziekgroep	☐	☐	→	☐	☐
h. Vrijtijdsspullen zoals sportuitrusting of fiets voor uzelf of bijvoorbeeld voor de kinderen	☐	☐	→	☐	☐
i. Anders, namelijk:	☐	☐	→	☐	☐
.....					

29a Ontvangt u financiële ondersteuning? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Nee
- Ja, een Persoonsgebonden Budget (PGB)
- Ja, Bijzondere Bijstand via de gemeente
- Ja, teruggave via de belastingaangifte
- Ja, anders, namelijk

29b Heeft u (meer) ondersteuning nodig?

- Nee
- Ja
Zo ja, waar heeft u behoefte aan?
.....

30a Kunt u uw geld besteden aan de dingen die u wilt?

- Ja
- Nee, vanwege de kosten die met mijn ziekte of handicap samenhangen
- Nee, om andere redenen

30b Wat is uw grootste wens als u denkt aan uw financiële situatie?

.....
.....
.....

31 Als u uw financiële situatie zou moeten beoordelen met een rapportcijfer, welk cijfer tussen 1 en 10 zou u dan geven?

Cijfer:

OPMERKINGEN

Misschien heeft u naar aanleiding van bovenstaande vragen nog zaken die u na aan het hart liggen. Indien u opmerkingen heeft, dan kunt u die hieronder opschrijven.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Dit is het einde van de vragenlijst.

**Zou u de vragenlijst nog eens willen doorbladeren om na te gaan
of u geen vragen vergeten bent?**

HARTELIJK DANK VOOR UW MEDEWERKING!